

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

I.

Na vogalu Mestnega trga in Samostanske ulice se stiska nevelika, sivo lišajasta hiša med svoji sosedi, kakor da ji zmanjkuje prostora navzgor in na obe strani. Temačna veža zeha v ulico; prvo nadstropje ima na trg dve, na drugo stran tri krmežljava, zeleno obrobljena okna; pritličje ti strmi naproti z dvojico enako žalostnih odprtih, izmed katerih je ena na zaklopnico ter okrašena z orumenelimi razglednicami in zmerom po več tednov starimi časopisi.

Sredi pasjih dni vojnega leta 1917 so vrli okoličani še občudovali nad tem znamenitim oknom cesarskega orla in črnožolto desko z napisom: «K. k. Tabaktrafik». Pač malokdo je romal skozi mestece, ne da bi ga mamljivo znamenje pritegnilo k sebi; če ni dobil smotk in cigaret, se je pri tej priliki vsaj seznanil z gospo pl. Nagerthovo ali Nákrtovo, kakor izgovarjajo preprosti ljudje, in z njeno hčerko Aliso, ki sta razpečavali dobrote tobačnega monopola, patriotski dnevni tisk in najnovejše družabne vesti v popravljeni in pomnoženi izdaji. V nameček sta nam tešili duše z včerajšnjimi vojnimi novicami in prerokbami o avstrijski zmagi, katere sta prepevali z glasom drhtečim od navdušenja, vzneseno zavijaje oči. Neredko se je zgodilo, da je gospa Blanka na koncu takega razgovora odprla predal in našla zate dve, tri smotke ali peščico cigaret, čeprav je malo prej sveto zatrjevala, da jih nima. Gorje pa tistemu, kdor se je predrznil dvomiti o moči cesarskega orožja ali kdor je priznal sovražnikom le najmanjšo dobro lastnost! Gospa pl. Nagerthova je v takih primerih pozelenela od domoljubnega srda in rezko povedala grešniku v brk, da je vdova po avstrijskem oficirju; nato je zaloputnila okence in nesrečnež je lahko hvalil Boga, ako ni prispel glas o njegovi sumljivosti brez dolgih ovinkov do najbolj nepoklicanih ušes.

Kadar sem sprejel iz angelsko mršavih, ne vsak dan čisto belih rok gospe Blanke svoj zavojček hercegovca in sem za trenutek ustavil pogled na črnkastih nohtih, ki so jim krasili dolge prste, in na višnjevih žilah, ki so preprezale medlo polt, nisem nikoli pozabil obuditi spoštljive misli, da se pretaka v tej suhoti sok naše najuglednejše starine. In res je gospa pl. Nagerthova potomka dveh starih patricijskih rodov: beneških Rubatuttov, ki so leta 1665 v osebi Giambattista Rubatuttija presadili svoje korenine v našo gostoljubno zemljo ter so po dolgem uspevanju propali in izumrli v osebi lekarnarja Teodorja Rubatuttija, očeta

gospe trafikantke, in še slavnejših kupcev Pernathov, domačinov, katerih moško linijo nam je spoznati v njenem poslednjem tukajšnjem odrastku, starem profesorju Hilariju Pernatu. Pa tudi po njunem pokojnem možu in očetu obdaja Nákrtovi dami sijaj tradicije. Stotnik Salvator pl. Nagerth je bil sin znanega majorja, veterana iz let 1859 in 1866. O njegovih davnih prednikih trdi gospa Blanka, da so se priselili z Nizozemskega in da se je pisal Salvatorjev prapraded še Mynheer van Naghaerth, čeprav smo z druge strani poučeni, da je bil zgoraj omenjeni veteran ob začetku svoje karijere preprost cesarski Janez iz Ribnice, ki je šele z mečem prekoval svoj nelepi pridevek v plemenitaški naslov.

Ko se je hči Teodorja Rubatuttija in njegove soproge Lavre, rojene Pernathove, poročila s stotnikom Salvatorjem pl. Nagerthom, je bilo vse mesto uverjeno, da sta oba napravila dobro partijo; toda nekaj mesecev po Blankini svatbi je lekarnar nagloma umrl in pri ugotovitvi njegove zapuščine je nastalo več mučnih presenečenj, izmed katerih je bilo za hčer najvažnejše to, da je šla njena dota po vodi. Drugi udarec je sledil prvemu skoro za petami. Salvator je bil strasten igralec in je kvartal vzlic ženinim prošnjam vse do tiste noči, ko mu je ostal od štirih asov samo še peti: službeni samokres. Ob njegovi smrti so pogrešili nekaj tisoč poverjenega denarja. Le s težavo je vdova izprosila neznatno milostno pokojnino in kmalu zatem tobakarno, da je mogla preživiti sebe in hčer.

Salvatorjev žalostni konec je ni oprostil niti ponosa nanj niti dolžnih ozirov na ime in stan. Vzlic siromaštvu in vzlic muzanju hudobnih ljudi je izražala v svojem vedenju zavest, da je kot potomka Rubatuttov, nečakinja profesorja Pernata in vdova po cesarskem stotniku z dostojanstvom nedvomno prva med damami našega mesta, naj drugi to priznavajo ali ne. Bog ve, da je časih omagovala pod težo svoje vloge. Šivilja, črevljar in mlekarica se v «izgubljeni vasi» niso imeli kje naučiti ponižnih besed za opominjanje takih gospoj; Alisa je odcvetela samica, ker ni bilo ne tistega, ki bi je bil vreden po naslovu, ne tistega, ki bi poželed neveste brez pečká; in če jima je ugled sorodstva odpiral prvaške kroge, sta vendarle pogrešali uvaževanja. Šele vojna je vrgla v pusto neutešenost njunega življenja nekaj upanja in svetlobe.

Lastnica hiše, v kateri sta samevali, je bila stara bogomolka, ki je pridržala zase samo podstrešno čumnato; tako sta imeli Nákrtovi dami vse prvo nadstropje s kuhinjo in dvema sobama in vse pritličje s spalnico in trafiko; zgornji sobi sta oddajali v najem. Ko je gospa Blanka pred petnajstimi leti spoznala Aliso

godno za možitev, je z zaveso predelila tobakarno na dvoje. Poslej sta spali tu, za zastorom, v nekdanjo spalnico pa sta zvekli vse pohištvo razen posteljnjakov in sta jo proglasili za salon. Nekaj veličastnega je bilo v načinu, kako je umela gospa pl. Nagerthova spustiti gosta v ta paradni prostor, in v krožnem gibu roke, s katerim mu je pokazala neštetokrat zakrpani naslanjač. Toda joj, okrogla miza se je lovila samo še na treh točenih nogah in razen naslanjača in enako klavrnega kanapeja so se šopirili okoli nje samo še trije črvojedni stoli. Biedermaierski predalnik je bil slep in odrt, gumbov in ploščic mu je manjkalo več ko polovica; porcelanasti kipci na njem so bili obtolčeni, «pandilja» z alabastrnimi stebrički ni šla; gospa Blanka je zatrjevala, da jo pušča v večni spomin tako, kakor se je ustavila v uri Salvatorjeve smrti... Dve razpokani omari za obleko sta se tiščali druga druge, kakor bi jih zeblo; tankonoga šivalna mizica se je opotekala ob najmanjšem stresljaju; okno si moral odpirati z vse previdnostjo, da ne bi veter raztrgal zaves. Solnčni žarki so nekam trudno curljali skozi stekla preko ušivih cinerarij na polici ter umirali sredi preproge, ki ni imela nikake barve več. Nad predalnikom je viselo lisasto zrcalo, nad kanapejem grospapa Rokus Pernath, papa Rubatutti in nekaj drugih rodbinskih fotografij, pokraj omar dve osladni deklici v barvastem kamenotisku; domačica je trdila, da sta «narejeni z roko». Siromaštvo, kaj hočete! Pokojnina in zaslužek sta jedva zadoščala za obleke, za kuho in za sladkarije; res nežna in res plemenita bitja pač ne morejo živeti brez tistega, kar jim gre...

Dami se nista nikoli pozabili opravičiti, da imata vse boljše pohištvo zgoraj, posebno še zdaj med vojno, ko so zmerom oficirji na stanovanju. Besedo «oficirji» sta svirali na vse lestvice, s slastjo, ki je bila polna spominov in koprnenja. Stradali bi za «svoje gospode», ako bi bilo treba; ničesar jim ne bi mogli odreči. zlasti Alisa ne, čeprav se ni upala sanjati o tem, da bi ujela oficirja za moža. Oh, kdaj sta že izprevideli z materjo, da bi se šteli srečni, ako bi jo maral vzeti kak orožniški stražmešter ali sodni kancelist!

Prav ta skrb je motila gospo pl. Nagerthovo, ko je sedela pri odprtem okencu svoje trafike in strmela skozi naočnike v «Tagespošto», ne da bi se zavedala, kaj čita. Dušeča popoldanska soparica je pritiskala na trg, ki se je širil ves pred njenimi očmi, kadar jih je dvignila od časopisa. Nebo za strehami je sivel; očrti hiš, župna cerkev s svojim gotskim pročeljem, cesar Jožef sredi trga, kámeni pločniki in celo obrazi ljudi, ki so prihajali

mimo okna, vse se je razkrajalo in meglilo od besne vročine. Mesto je bilo kakor zadavljeno; moških skoro nisi videl razen starcev, ki so zlovoljno óhali ob svojih palicah tja v en dan, in pa vojnikov, posameznih in v oddelkih, ki so tolkli tuji tlak z okovanimi podplati, radovedno zijaje okoli sebe, kakor bi se ozirali, kje jih čaka pijača, kje žensko meso, kje spanje na trdem ležišču. Kaka služkinja je odrevenela na poti v prodajalno ter žarko zrla za njimi, prikrivaje si oči z dlanjo. Trope paglavcev so se s krikom usipale izza hišnih vrat. Gospa Blanka jih je poznala nekaj, ki jim je vojna pobrala očete; tudi nekaj takih, ki so njih matere živele v pohujšanje dobrim ljudem. Vse to je bilo vendarle zanimivo...

Najbolj jo je izpreletelo tedaj, kadar je uzrla oficirja. Vsa njena koščena, dolgostasa postava se je vzravnala in napela: njena brkata zgornja ustnica je medleče pala preko spodnje in njene ostre zelenkaste oči so utripaje moledovale za pogled.

«Ach Gott!» je vzdihnila nato, ko je žvenket ostrog zamrl v daljavi. «Če bi Salvator še živel, bi bil gotovo general...»

Cel paradiž veličja ji je napolnil domišljijo. Salvator bi bil general, vse bi se ji klanjalo; imela bi oblek, nakita, častilcev in veselje, kolikor bi jih pozelela. Prirejala bi zabave in sprejemala posete v izrezani toaleti. In morda bi prišel kak nadvojvoda Johann Karl Friedrich Franz in bi se skrivaj zaljubil v Aliso... Kolika sreča!

Odložila je naočnike in časopis, da bi laglje sanjarila. Pri tem je nehote pogledala skozi okno. Ej, ej! Onkraj ulice, na pragu velike špecerijske trgovine z napisom «Jean Bellé», je stal bogati bratranec Žan, z rokami uprtimi v boke, in je zehal. Debela zlata verižica na njegovem mogočnem trebuhu se je bleščala gospe Blanki naravnost v oči. Njene sanje o generalski glorijsi so se mahoma razletele. Obslonela je na polici kakor prikovana in jela čakati, da bi odzdravila bratrancu, kadar ji pokima. Toda Jean Bellé se nalašč ni hotel ozreti na njeno okno; kolikorkrat je prišel z očmi do trafike, tolikokrat jih je obrnil v zrak.

«Noče me videti, napuhnjenec.» je pomislila gospa pl. Nagerthova s skelečo togoto. «Bogat je, najino siromaštvo mu ne sega niti do kolen; za boga se šteje, ker je priveržil milijonček. Ne, saj ne utegne misliti tega: skrb za drugi milijon mu ne da oddiha. In ima vsega skupaj troje otrok; troje neumnih, preobjedenih, zavaljenih. Kaj bi takim milijoni? On toliko, midve ničesar... Ali je to pravica? In še bi menda najrajši vse sam pograbil za stricem Hilarijem.»

Misel na strica Hilarija jo je oživila. Profesorju je utegnilo biti pet in šestdeset let, rajši več nego manj. Bil je star, imovit in samec. Umrl bo brez otrok, a ne brez dedičev; Blanka pl. Nagerthova je bila njegova nečakinja kakor Fini Belečka in Mimi Plešivčeva. To dejstvo se je od nekdanj bleščalo v njenih računih in je postajalo vsako leto pomembnejše, vsak dan bolj vznemirjajoče. Ali ga je dovolj uvaževala?

«Kdo ve?» si je odgovarjala. «Storila sem, kar sem mogla. Hudo je to, da stari ne mara sorodnikov, ne Beletovih, ne Plešivčevih, ne naju. V očeh se mu pozna, da bi nas rad ukanil. Toda kako? Pernathova kri je Pernathova kri, imetje mora ostati pri rodu. Se pravi, kaj bi Belečka z denarjem, ko ga ima preveč? Kaj bi Mimi z dediščino, ko bi jo mož zapil in zaženskaril?»

Jedva je pomislila nanjo, že je stala pod oknom: Mimi Plešivčeva, Blankina sestrična po Roku Pernathu, žena pisarniškega oficijala pri okrajnem glavarstvu, bedna, sestradana in izžeta, noseča kakor vsako leto vsaj enkrat. Čeprav je bila do petnajst let mlajša od vdove, je imela vendar že malone sive lase. Boječe je položila izprano roko na okno.

«Dober dan, Blanka, ali ste videli mojega moža?» je vprašala z ubitim glasom, vikaje plemenito sestrično. «Od sinoči ga ni domov.»

«Ni mogoče!» je osuplo zasvirala trafikantka in dvignila goste obrvi. «Pa ne da bi se mu kaj zgodilo?»

Uboga žena je brezupno mahnila z roko.

«Kaj naj se mu zgodi? V krčmi sedi in pije, to se mu je zgodilo. Če bi le vedela, kje!»

«O Gott, o Gott!» Ustnice gospe Nákrtove so se zaokrožile v suho smokvo. «Kaj pravite! Ne, Mimi, če to ni mučeništvo... Jaz na vašem mestu bi se naveličala. On popiva, vi pa trepečete zanj in čujete vse noči, z otroki na vratu... morda brez najpotrebnejšega... Ali ste vsaj že málicali danes? Postregla bi vam s kavo... Glejte, glejte kuzêna, kako se baha na pragu in viha nos!»

Gospa Mimi je zardela.

«Hvala, Blanka, ne utegnem, malčki me čakajo... Tãk niste videli Karla? O, Bog se usmili! Hotela sem vprašati, oprostite... ali bi mogli... samo dvajset kron? Brez vinarja sem,» je mrmrala, praskaje z nohtom po zidu. «Karel je pobral ves denar in pije...»

«Joj, nesrečnica!» Gospa pl. Nagerthova je sočutno sklenila roke. «In kakor nalašč sem tudi jaz brez denarja! Da ste prišli vsaj pol ure prej... res žal mi je...»

Sestrična Mimi je sklonila glavo še niže na vele prsi. Rdečica zadrege, ki jo je prej oblila, se je izpremenila v odurno sivino. Ne da bi rekla besedico, je počasi krenila na drugo stran trga, k bratrancu Žanu, ki se je delal slepega, dokler ni obstal pred njim.

Vdova je radovedno opazovala mučni prizor. Jean Bellé se je razkoračil še širje in je srdito poslušal gospo Plešivčevo; očitvidno mu je molila isti očenaš kakor prej sestrični. Potem je vzdignil kazalec in pridigal delj ko deset minut; nato je očitajoče pokazal na težki život sestrične Mimi. Ko si je tako olajšal dušo, je segel v žep ter podal prosilki bankovec, prav kakor bi ji ga vrgel v obraz. Niti pokimal ni na njeno zahvalo. Nesrečna žena je jadrno izginila v stransko ulico; njena glava je visela zdaj tako globoko, da se je videl samo še rob ponošenega klobučka in vozal razkuštranih sivkastih las...

«Dal je, skopuh!» je sopihnila gospa Blanka. «Da bo njen Karel laglje pil... Eh, ta si je naložila križ za žive dni: devet otročajev, kmalu jih bo deset, in moža, ki požene vsak vinar po grlu... In to si kajpak že brusi kremplje za stričevo dediščino! Ne, raje mu privoščim sto let življenja.»

Toda sto let je bilo preveč. Tako dolgo vdova ni utegnila čakati. Alisa se je starala, beda in puščoba sta predli svoje pajčevine iz kota v kot. Če bi Salvator videl! Če bi papa Rubatutti in grospapa Rokus vedela, kako se jima godi! Od bridkosti jo je speklo v desni nosnici in jezne solze so ji zalile oči. Ali je bil še kdo tako zapuščen na vsem širnem svetu? Niti Alisa, nehvaležno dete, ni mislila nanjo; kod se je potikala?

«Pa ne da bi bila pri Fricu?» je izpreletelo trafikantko. «Bože, ta večni strah! Še davi sem jo svarila: čuvaj se, ko veš, da ne more biti... Fric je bogat, lep dečko, a mlad, zelo mlad za Aliso. Praporščak!» je šepnila, topeč se v mladostnih spominih. «V Italijo pojde te dni. Morda zavzame trdnjavo in dobi Marijo Terezijo. Morda se zaljubi v kontesino in jo odpelje, ko sklenejo mir... Ach, die Liebe!»

Tisti mah so se oglasili v «salonu» drobni koraki gospodične Alise. Res je bila zgoraj pri Fricu; da bi prikrila svojo razigranost, je jela predstavljati stole in prepevati na vse grlo:

«Küssen iest khaine Sühnd'
miet hainöm schönen Kiend...»

Preden pa je dopela kitico, je začula iz tobakarne mater, ki je razburjeno klicala:

«Alisa? Pridi brž, nekaj boš videla! Alisa?»

«Kaj je, mama?» Alisa, mršava in črnolasa kakor gospa Blanka, je urno stopila skozi vrata in planila k oknu. «Kaj je? Ničesar takega ne vidim.»

«Molči,» je šepnila vdova. «Evo ga.»

Preko trga je stopal droban, skrbno napravljen in gladko obrit star možiček v sivi obleki in belem slamniku.

«Onkel Hilarius?» se je začudila hči. «Prava reč. Vsak dan po dvakrat ga občudujem, ko pride mimo.»

«Dobro poglej. Ali se ne zdi ves star in bolan?»

Alisa je napela oči.

«Ves star? I nu, za cel dan starejši kakor včeraj ob tem času; mlad pa že davno ni več... Bolan? Glavo pobeša in... bogme prav imaš, mama! Čisto je izpremenjen. Le kaj bi mu utegnilo biti?»

Obe sta mu sledili s pogledom. Postava strica Hilarija, včeraj še prožna in čila, se je upogibala pod nevidnim bremenom; njegove oči, drugače tako bistre in razumne, so kalno srepele v tlak: elegantna palica s srebrnim okovom, ki jo je drugače gibko vihtel po zraku, je danes pomagala negotovim nogam. Živahna igra njegovih črt, ki ga je delala toli svežega, je ohlapnila v izraz brezmejnne trudnosti in tegobe. Profesor Pernat, vsakomur znani mladenič z belimi lasmi, se je preko noči prelevil v starca in je nameril svoj korak proti zatonu...

Gospa pl. Nagerthova je značilno uprla zelenkaste zrenice v hčerine oči.

«Kaj bi mu utegnilo biti?» je zamrmrala. «Pet in šestdeset let mu je. Star je, bolan je. Bolni in stari ljudje umirajo. In kdor umre, ne potrebuje zase ničesar več, ne hiš, ne dragocenosti, ne denarja. Vse, kar je imel, ostane živim. Ali veš, da sva nečakinji profesorja Pernatha? O tem razmišljaj, dete; vsa tvoja bodočnost je na tem...»

Mati in hči sta se sprijeli za roke in sta začutili druga v drugi strastni trepet iste pohlepne misli, vstajanje istih lakomnih nad.

«Mama!» je zasopla Alisa kakor iz dna duše. «Kaj meniš, koliko premore ubogi onkel Hilarius?»

«Cenijo ga do dve sto tisoč kron gotovega denarja, ne vštevši njegovih zbirk, hiše, v kateri stanuje, in posestev, ki so oddana v najem. Grosonkel Egidius, profesorjev oče, je bil najimovitejši meščan; grosonkel Julius je sovražil svojega brata Roka še do nedolžnih vnukov in je zapisal Hilariju vse, kar je imel. Ostanek

dveh tretjin bogastva, ki so ga nakopičili Pernathi v poldrugem stoletju, je spravljen pri njem.»

«In tretja tretjina?» je pikro vprašala Alisa.

«Ne vprašuj me, otrok. Grosppapa Rokus in moj ubogi papa sta delala za svoje grehe dovolj težko pokoro. Bodi jima zemljica lahka!»

Gospodična pl. Nagerthova se je zazrla v zrak. Nato je zdajci dvignila glavo; pametna misel je bila zapisana na njenem oblem čelu.

«Prihodnji mesec je profesorjev rojstni dan,» je dejala. «Treba je, da se letos posebno odlikujeva. In — kaj se ti zdi, mama: ali ne bi onkel Hilarius z veseljem pušil viržink, ki jih hraniš za okrajnega glavarja?»

Mati ni utegnila odgovoriti. Sredi hčerine opazke se je zdrznila in pomolila glavo skozi okno.

«Stana!» je siknila preko ramena.

Alisa je že slonela pri njej. Celo minuto sta mrko gledali za vitko plavolaso devojko v letnem odelcu, ki je s košarico na roki prekoračila trg in zavila mimo cerkve v Vrtno ulico, v smeri proti hiši strica Hilarija.

«Diese Schlange,» se je hudovala vdova, ko jima je dekle izginilo izpred oči. «Hči njegove gospodinje, in je kar tebi nič, meni nič obvisela na njem po materini smrti. Za ves svet se ne bi ločil od te dekline. Človek se res vprašuje, s čim mu je zavidala.»

«Upajva, da ne bo sitnosti z njo pri stričevi zapuščini,» je srdito pripomnila Alisa.

Obmolknili sta. Pusta tišina je zavladovala v tobakarni. Le budilka na mizi je ubito naricala k begu sekund in dvoje gladnih, starikavih src je odbijalo grenke večernice zavisti.

Vročina je ponehavalala. Izza hiš na drugi strani je raslo rdečkasto sijanje, kakor bi vzhajala tam nekje nova luč. Toda sence slemen in dimnikov so lezle proti sredini trga; že se je oglašalo ropotanje železnih zastorov in škripanje ključavnic na vratih trgovin.

Solnce je šlo za goro...

II.

Kdorkoli je tisto popoldne srečal strica Hilarija, je ostrmel in prepadeno gledal za njim. Poznalo ga je vse mestece in vse ga je spoštovalo. Odkar so ga pomnili, so se hvalili z njim in so ga kazali tujcem kakor vhodišče župne cerkve in staro mestno utrdbo s strelnimi linami. Kje drugje so imeli moža, ki bi toliko

vedel in znal? Bil je tako izbran, tako ves gospodski, tako civiliziran in vendar ves domač, naše gore list in naš dedni meščan! Videvali so ga že toliko časa, zmerom tako enako čilega in živahnega, da so pozabili gledati, ali ga breme let izpreminja. Nihče ni vedel, kdaj mu je osivel prvi las, nihče ni pomnil, kdaj se je zarežala v njegovo lice prva guba. Morda je bilo vse to, srebro na glavi in gubice na obrazu, samo prevara oči, zakaj po vedenju se je zdel Pernat mladenič. Šele danes je prišlo spoznanje kakor strela z jasnega neba.

«Profesor leze v dve gubé,» so mrmrali starci, majaje s plešastimi glavami. «Koliko let mu je prav za prav? Da vidimo: njemu toliko, meni toliko. Eh, polna je merica, smrt že kleplje koso za nas...»

Hilarij Pernat je zavil v predmestje. Na vrtu svoje švicarske vile je stal notar Kolovratar in strigel rože za ženin god.

«Zdravo, profesore!» je kliknil skozi ograjo. «Če vam ustrezem s šopkom vrtnic, kar vstopite. Glejte te rdeče: krasota! Pred vojno so jih imenovali ‚La France‘, a zdaj sem jih prekrstil v ‚Habsburžanke‘, da ni pohujšanja.»

«Hvala lepa.» Pernatov glas je bil tako medel, da si je notar popravil naočnike. Tudi njemu se je zazdel profesor živa slika razsula.

«I kaj vas je neki pritisnilo?» ga je vprašal sočutno. «Nu da, kakopak, šestdeset in toliko ni malenkost.»

«Jelite da ne?» je mračno potrdil starec. «Še malo in ne boste me videli.»

«Tega ne mislim, nikakor ne. Ob vašem rednem življenju utegne še trajati... Seveda, človek mora biti pripravljen. Kadar me boste potrebovali, kar recite,» se je ponudil s širokim nasmehom.

«Kako menite?» je vprašal Hilarij Pernat, trudeč se, da bi ga razumel.

«Nu, zastran oporoke,» se je zavzel notar. «Oprostite, da vam tako... Saj nismo nežna bitja.»

«A, zastran oporoke.» Profesor je srdito mrdrnil z obrazom. «Vsekako, dragi Kolovratar. Samo da zdaj še ugibljem, kako bi... komu bi... dediča iščem, z eno besedo. Otrok nimam, kolikor vem. Ali morda mislite, da bi v mojih letih...»

«Ni vrag, da ne bi, ha, ha, ha!» Notar je udaril v grmeč hohot. «Porednost vas ne mineva, to je dobro znamenje... Nu, kakor sem rekel.»

«Homo barbarus et incultus,» je mrmral stric Hilarij, obračaje se proti mestnemu parku. «Ná, glej me, da jih še nesem, svojih petinšestdeset let!» Kakor hitro pa je začutil, da ga notar ne vidi več, je pobesil glavo. Ves nesrečen se je spustil na pryo klop v drevoredu.

Za vejevjem kostanjev je bistro igrala reka, vsa živa v begu svojih gostih, okroglih valov. Enaka moč se je razodevala v bleščanju prisojnih zidov, v rdečini streh, v zelenju vrb in senožeti onkraj vode; in tod, koliko življenja na desni in levi! Otroci so se vrišče podili okoli debel; matere in varuške so klepetale, migljaje s pletilnimi iglami; žene in dekleta so prožno hitele na ljubavni sestanek. Vojniki in oficirji so stopali mimo, streljaje z očmi po krasoticah, kakor bi jih odbirali za drevišnjo noč. Še črnina vojnih vdov je izražala v sleherni gubi trepet neumrlih želja. Vsa trata za profesorjevim hrbtom je zvenela od škrlenja in brenčanja žuželk, vse zelene gmote nad njegovo sivo glavo so pele... Ali je bil to res tisti dan, ko je Hilarij Pernat zaslutil, da je star in da bo moral kmalu umreti?

Smrtni ples tam za gorami je metal semkaj samo odsev svoje razbrzdanosti, samo odmev svojega zanikanja vseh zakonov, svoje najbolj temne sence ne...

«Nihče ne razume tega,» je govoril starec sam pri sebi. «Nihče ne čuti, da se ruši v ognju njihovih bitk ves svet. Bodočnost izginja pod razvalinami prošlosti. Še malo in v prepadeni nebes bo zevala crka tiste zemlje, ki je hotela biti prestol duha in dom civilizacije! Čuj, grom topov... Ta grom me ubija! Oh, še bi mogel dihati, da niso zagrmeli!»

Izza gora je včasi udarjalo daljno bobnenje topov; ne zmerom in prav gotovo ne tisto popoldne. Toda profesorju je notranja bol nabrusila sluh; čul jih je neprestano, podnevi v mislih, ponoči v snu.

«Spet se sliši!... Eden... drugi... tretji... brez konca tako, brez konca!...»

Hilarij Pernat je bil človek z občutljivejšimi živci, nego so dani vsakdanjim ljudem. Bil je izjemen stvor; bil je tisti potomec Pernathovega rodu, v katerem je doživela stara patricijska kri svoje končno izneverjenje prošlosti. Poslednji veliki Pernath je bil Matthaeus, profesorjev ded; njegovi trije sinovi so že ostavili preizkušeni tir. Prvorojenec Rok, špekulant in lahkoživec, je zapustil malo denarja in tri hčere; njegovi vnukinji Blanka in Mimi sta bili po stoletjih prvo pokolenje, ki je ugriznilo v grenki kruh siromaštva. Hilarijev oče Egidij si je izbral družico,

ki je igrala harfo; v svoji zaljubljenosti je ustregel njenim prošnjam in je izšolal edinca za profesorja, ker ni imel daru, da bi postal muzikant. Tudi pri Egidiju se je skrčil očetni delež in bore malo bi ostalo sinu, da ni bilo najmlajšega strica. Le-ta, Julij Pernath, je bil genijalen človek, obenem pa silen čudak. Vzlic svojemu preziranju do trgovine, ki mu je dišala veliko manj od knjig in slik, italijanskih oper in lepih žensk, je vendar vznemirjal sorodnike z vratolomnostjo svojih podjetij. Kupčeval je, kakor bi kockal, in to z uprav bogokletno srečo. Ko je videl, da ima dovolj, je prodal trgovino očetu Jeana Belléta in se je posvetil zapravljanju. Kod je sejal in kaj je žel, ni bilo nikoli moči ugotoviti; znano je le, da je veliko potoval, izprva sam, kasneje z nečakom Hilarijem. Ob vsaki njegovi vrnitvi se je polnila hiša v Vrtni ulici s slikami, starimi knjigami in drugo tako redko šaro, ki po mišljenju someščanov ni mogla imeti pametne cene. Umrl je v Italiji za sušico; iz oporoke se je zvedelo, da je profesor edini dedič vsega, česar ni utegnil pognati.

Hilarij ni imel tistikrat nikogar več, da bi ga odvrčal od bedarij; oče in mati sta bila mrtva, lahko je delal po svoji glavi. Najprej je odvrigel mogočni «h», ki je bil tolikim rodovom znak odločnosti in značaja. Nato je prodal hišo, v kateri je ubogi Egidij zatisnil oči, in se je preselil v Vrtno ulico. Med starim pohištvom Julija Pernatha, v njegovi knjižnici, med njegovimi slikami in zbirkami lepih stvari, na velikem vrtu, kjer je bilo sence dreves in trte in vonjivega žarenja rož na prebitek, je zaživel umerjeno, vedro in umno življenje, ki je trajalo brez mnogih pretresljajev trideset in toliko let.

Denar, podedovani ugled in profesorska služba na domači gimnaziji, vse to mu je ustvarjalo kar najugodnejši položaj. Toda Hilarij Pernat se ni bogvekaj menil za svet, ki je snoval pred njegovim pragom. Imel je knjige in časopise, ki jih je pošta dan za dnem sipala v Vrtno ulico; imel je svoje izprehode za mestom, na katerih se je tako zanimivo pomenkoval s seboj; imel je železno cesto, ki je vodila v devet deželá, in velike počitnice, ki so mu prinesle vsako leto dva meseca vznesene sreče. O tisti beg iz tesnobe v široko prostost! O, misel, da tohni Avstrija daleč za hrbtom! O, bajna zavest, da zate ni meje! Da, baš zavest, da ni meje...

Dokler je bil mlad, so si ženske veliko prizadevale, da bi ga rešile v zakonski pristan. Tak mož in taka preskrba sta bila pač vredna sladkega hrepenenja. In ni jim šlo v glavo, zakaj se izmika sreči, ko je vendar slovel, da ne zametuje prigod... V njegovem

šest in tridesetem letu se je zgodilo, kar so napovedovale: Bog ga je kaznoval. Raznesel se je glas o veliki ljubezni, o šopkih in pismih, o skrivnostnih potih v Ljubljano. Kmalu so vedele, da je «ona» sicer zala in vse, a da ne premore beliča; z eno besedo, malo prida dekle... Leto dni je trajal profesorjev roman, leto dni so trepetale blage dame, kako bi ga otele iz zapeljivkinih mrež; koliko brezimnih pisem, koliko poučnih namigljajev, koliko nesebičnih svaril! Naposled je izpregledal. S počitnic na Grškem, kamor je odpotoval še ves zaljubljen, se je vrnil resen kakor menih in hladan kakor led. Baje ga je varala z drugim... Poročila se je; nekaj mesecev po svatbi je rodila plod svoje iznevere; bil je sin... Oh, še zdaj ga je skelelo srce ob teh spominih!

Ostal je samec. «Čemu bi se ženil?» je modroval, delaje si iz usode filozofijo. «Zakon je hiralnica duha. Povejte mi, koliko je srečnih soprogov, ki bi se smeli zvečer v postelji vdajati svojim mislim? Z gospodinjo je vse drugače: vidiš jo, kadar je potrebuješ, in kadar ti presede, jo kratkomalo spodiš.»

Zgodilo se je, da je tudi njemu presedla stara Ana, ki jo je dobil po Juliju Pernathu s hišo vred. Poslal jo je v pokoj in je naprosil vdovo suplenta Mirnika, naj pride skrbet za red v njegovem življenju. Prav za prav je storil to z namenom, da bi rešil njo in dveletno deklico bede. Našel je dragulj. Mirnica mu je stregla kakor škofu; ko jo je vrgla pljučnica na smrtno posteljo, je vdano izdihnila dušo, zakaj Hilarij ji je obljubil, da bo skrbel za njeno hčer. Tako je štirinajstletna Stana podedovala materine posle in jih je vodila v profesorjevo zadovoljstvo že osem let. Vsak mesec je nesel njeno plačo v hranilnico, da bi imela za vse slučaje nekaj denarja; ob dolgih večerih jo je iz brezdelja učil stvari, ki so se mu zdele primerne za mlado dekle; mučil jo je z latinščino in francoščino ter ji pripovedoval o knjigah, katere je čital, in o deželah, v katerih je bil. Da bi jo dekle rajši poslušale, ga je morala imenovati strica. Pri tem si ni belil glave, kaj bo z njo, kadar doraste, niti se ni spomnil, da bi jo kdaj posadil med svoje vrste ljudi. Še tega ni pomislil, da je gospodinjica Stana zalo dekle, ki morda na tihem sanjari o svojem lastnem življenju, o široki svobodi, čeprav brez francoske slovnice in brez profesorja za pečjo. Bila je neutrius generis; bila je njegova Stana, kakor je imel svojo pipico, svojo uro in svoj klavir.

Tako je dobil vendarle nekakšen dom. Z vedrim nasmeškom je gledal za uhajajočimi leti, ne pazeč na sneg, ki mu je zapadal

glavo. Ob svojem šestdesetem rojstnem dnevu je prosil za upokojitev. Ne da bi se čutil trdnega, nikakor ne. A v teh dvajsetih, petindvajsetih letih, ki so mu bila še odmerjena, je hotel premisliti toliko stvari, užiti toliko solnca in lepote! Kadar je človek mrtev, ne utegne več misliti; v grobu ne slišiš, ne vidiš in ne uživaš ničesar več... Carpe diem!

Hilarij Pernat se je komaj oddahnil, ko je zarjovel na vseh koncih zemlje svetovni požar. Izprva se ga je razveselil; od nekdanj je mrzil Avstrijo in zahteval od zgodovine, da podre to ječo narodov in duhov. Toda borba je trajala delj nego leto dni. Mirno, blago in jasno življenje minulih let je utonilo v surovem nemiru in mrki puščobi, ki je zalila tudi Vrtno ulico in gnusno preplavila Pernatov prag. Nekaj strašnega, brezmiselnega se je godilo tam zunaj, ne dovolj daleč, da ne bi profesor z duhom slišal vpitja ranjencev in žalostnega bobnenja rušičih se katedral. Zaželjena bodočnost je prihajala neizmerno počasi; verige so pokale ob neprestani skrunitvi tistega, kar je bilo Hilariju dražje od vsega sveta. Grabilo ga je, da bi vzel kovčeg in bi pobegnil. Toda kam? Povsod je divjal umor. Vse dežele, ki jih je ljubil, so bile sovražne dežele; vsi dragi znanci, živi in kameniti, ki bi jim hotel potožiti svojo bol, so stali onkraj ognjenega zidu. Hilarij Pernat je bil civis mundi in svet mu je bil zaprt...

In to ni bilo vse. Hiša v Vrtni ulici se je morala odpreti človeškemu hudourniku, ki je drl skozi mestece v veliki požiralnik na Soči. Ko so prirožljali k profesorju prvi oficirji in je opazil živalsko bliskanje njihovih oči za Stano, se je preselil z njo in vsemi svojimi zakladi vred v vrtno krilo ter je zazidal dohod na vrt in oba hodnika na sprednjo stran. Dve leti je poslušal po vse noči hrup njihovih pivskih orgij, žvenket razbitih butiljk in vriskanje blodnic v postelji rajnega strica Julija...

V teh dveh letih je spoznal, da je čas, tudi kadar se zdi človeku najbolj len, neizmerno hitrejši od burje. Premislil je, da se krči njegovo življenje od dne do dne in da so vsi ti strašni dnevi izgubljeni... Dve leti je upal, izračunaval konec in domneval v vsaki praski odločilni udar; dve leti se je upiral v skalo, ki je visela nad njim. Dve leti jo je držal. In davi, v eni sami neskončno kratki sekundi, ga je premagala in je pala nanj...

V eni sami nepazni sekundi je pomislil tole:

«Star sem, bolan sem. Zrel sem za smrtni mir... Umrli bom, ne da bi videl konec te môre... Oh, in po moji smrti bo kdaj spet vedrina in radost... za vse, za vse druge, le zame ne več!...»

Ta misel se je razširila po njem kakor strup. Ko je zlezel iz postelje in stopil na noge, so se mu zazdele težje od svinca. V srcu, v glavi, v vseh kosteh in mišicah svojega telesa je mahoma začutil smrt.

«Mrtev bom, preden utihnejo topovi,» je ponavljal še zdaj na svoji klopi v parku. «In nekega dne bo spet vse mirno in dobro, vse veselo in v luč zamišljeno, a jaz bom ležal v grobu in bom gnil... Ta gotovost je strašna, kakorkoli jo obračam. Vsaka živalca se okleplje sveta, na katerem živi. Tudi jaz ga ljubim. In prav zdaj, ko je prikipela moja ljubezen do njega na višek, prav zdaj mi uhaja izpod okorelih nog! Z gromom in burjo drevi v čase, ko mene več ne bo, v zarje, ki meni ne bodo sijale, v pomladi, ki bodo cvele brez mene... Oh, živeti, čeprav pastir! Živeti, da bi živel... Ali sem vobče živel doslej? Svojega življenja še nisem živel... In zdaj je zamujeno. Dotekel je čas. Še nekaj tednov, lahko da mesecev, morda leto dni: blizu je minuta, ki izbriše Hilarija Pernata, in ne bo ga živega sledu, da bi pričal o njem... Kup trhljih kosti, prgišče sitih črvov, spomin, ki se utrne kakor iskra v noč, to bo vse... In to naj bo vredno muk moje poslednje ure?»

Mokra togota mu je udarila v oči.

«Vsi vidijo,» je mrmral, črtaje s palico po belem pesku in strahoma opazujoč rahli trepet svojih rok. «Tudi Stana me nekam plašno spremlja z očmi. Najhujše pa je to, da se sam zavedam... In zdaj bo od dne do dne bolj neznosno. Opešal bom. Jel se bom zanemarjati, Stana mi ne bo mogla streči; to ni posel za mlado dekle... Dobil bom usmiljenko, ki bo nespoštljiva z menoj... In kadar umrem, se bodo ruvali za mojo dediščino...»

Ta misel ga je neizprosno porinila tja, kamor se je najbolj branil.

«Za dediščino! Za moje imetje! Za vse, kar je v mojih rokah pomenilo užitke duha, med tem ko pomeni zanje samo utešenje umazanih potreb in nasičenje nizkih pohlepov... Kaj naj storim, kako naj ukrenem? Ne, prav je imel notar, ko me je domislil, da treba napraviti oporoko. Recimo, da umrem brez nje: Belè. Nakrtovka in Plešivic bi razgrabili vso zapuščino. Že sedaj se oblizujejo po njej; ali mar ne vidim? Vsak dan težje se jih otrešam. Moje slike in knjige in zbirke v njihovih rokah! Belè za mojo pisalno mizo, Blanka v moji vrtni lopici, Plešivic na poti v krčmo, da se napije za moj denar!» Stresel se je od studa.

«Komu naj dam po tem takem? Koga imam? Recimo, Stani: postala bi dobra partija. In bi prišel lopov, prišel bi neizogibno, in bi ji zmešal glavo, da se polasti denarja; bila bi nesrečna po moji krivdi... Tedaj, recimo, v občekoristne namene, kaj vem, v kakšne! Recimo, da se odločim tako. Dobro. Ljudje, ki se njihove misli o tem, kaj je občekoristno, niti malo ne skladajo z mojimi nazori, bodo sedeli okoli zelene mize in bodo klatili budalosti, kako bi kar najbolj jalovo zabili denar Hilarija Pernata... Tãk vendarle Stani? A kdo mi je ona in kaj mi je? Ne, moral bi imeti pravega dediča, kri svoje krvi. Otroka... Potomec je nadaljevanje našega lastnega življenja; rodimo ga, da v njem popravimo, kar je ostalo v nas nepopolno, vzgojimo ga, da v njem uresničimo svoj najlepši sen. In kadar oče umira, s kolikšno radostjo preda svoje imetje ljubljenu sinu, da bi lahko tem više iztezal roke po sreči! Kar daš otroku, daš za nesmrtnost svoje duše...»

Blanka pl. Nagerthova, Jean Bellé, Karel Plešivic bodo ostavili za seboj živo življenje. Niti v grobu ne bodo povsem mrtvi. Kako bi se mu rogali v mislih, ako bi bili zmožni slutiti njegovo gorje!

«Ukanil si se, starina, v svojem napuhu,» bi govorili, čeprav ne na glas. «Mi bomo živeli, ti pa izgineš kakor žival... ne, stokrat bolj žalostno od živali... Živ nisi obrodil sadu, mrtev za rabo ne boš; da bi vsaj trava rasla iz tebe!»

In prav bi imeli! Prav so imeli vsi ti stiskači in koristolovci, vsak, kdorkoli je kdaj obsojal prazno, zapravljeno življenje Hilarija Pernata. Naj so bili še tako strašno neumni, še tako odurni, še tako zoprni v nizkoti svojih pohlepov, vendar ni bilo med njimi nikogar, ki ne bi bil modrejši od njega...

«Vse je zamujeno,» je mrmral, pobiraje se s klopi. «Prepozno je. In vendar sem bil nekoč tako blizu tega, da bi imel sina! Vida ga je rodila, drugi je bil oče njegov... O, mar bi mi ostalo skrito! Ali pa bi me vsaj uverila, ko je prisegala, da je moj... Sam sem kriv. Ko mi je pisala poslednjikrat, tisto debelo pismo, sem ji ga vrnil, ne da bi ga odprl... Bal sem se, da ji ne bi verjel. Ponos mi je branil. Da sem ga odprl, bi bilo nemara vse dobro. Imel bi njenega otroka in bi ga ljubil kakor svojo lastno kri!»

Evo, taka je bila profesorjeva bolezen. Pri korenu svojega bitja ni bil stric Hilarij ne star ne bolan. Bil je le truden od

koprnenja, izmučen od vojne in ves nesrečen od misli, ki jih je porajala njegova groza ob daljnem grmenju topov...

Matere in varuške so zbirale deco, da bi jo odvele k večerji. Tudi profesorju se je zdajci neznosno mudilo domov. Dvizal se je, kakor da mu smrt še davno ne jaše za tilnikom; od same naglice se ni niti zavedal, da dviga glavo pokoncu in da ga mineva vsa starčevska teža v nogah. Marsikateri znanec, ki je prej sočutno kimal za njim, je zdaj ostrmel in krenil proti njemu, da bi ga ogovoril. Toda Hilarij Pernat ni slišal nikogar. Bil je gluhi, bil je slepi, bil je beseni nase in na ves svet.

Šele v domači ulici mu je nekam odleglo. Med njenimi stariimi zidovi, izza katerih se je v gostih plasteh obešal bršljan, ga je vselej prevzel občutek varnosti in pokoja. Modro je šel mimo svoje hiše, ne da bi odlikoval bavarskega vojnika na pragu le s količkaj vidno pozornostjo. Pred vrati v vrtnem zidu je tehtno izvlekel ključ in odklenil.

Dehteči hlad kostanjev, rožnih grmov in gabrovih seči se je dobrodejno strnil okoli njega. Miza v lopi je bila že pogrnjena. Kdo bo sedel za njo čez leto dni?

«Kdo drugi kakor ti!» je odgovorila vesela, trmasta misel.

«Ali pa ne,» je brž popravil čemerikav, bolehen glas. «Ali pa ne, Hilarij. Star si, bolan si. Kdo ve, kje boš k letu osorej?»

Toda profesor je bil že opažen. Pesek je zaškripal na stezici; v lopo je stopila Stana v belem predpasniku, vsa svetla od plave svežosti svojih dvaindvajsetih let.

«Dober večer, striček!» je pozdravila s prijetnim, mehkim glasom, pazno gledaje Hilariju v obraz. «Prišli ste, kakor bi vas klicala. Ali naj prinesem? Pečeno pišče bo, solata in kuhano sadje.»

«Daj,» je rekel profesor, čuteč, kako ga mineva tegoba. «A kje je tvoj krožnik? Ne puščaj me samega na stare dni.»

«Na stare dni!» Stana je zavzeto sklenila roke. «Tāk to vam roji po glavi? Na stare dni...»

«Na kakšne pa?» Prebodel jo je z očmi. «Nu, reci po pravici: ali se ti ne zdim ves star in bolan?» Tako govoreč je nehote upognil ramena in skremžil obraz.

Dekle se je svetlo zasmejalo.

«Joj, striček, odkod ta muha? Prav nič stari se mi ne vidite, prav nič bolni. Samo nekam otožni postajate zadnje čase. Ali vas kaj skrbi?» Sedla je k njemu in mu zvesto pogledala v klavrno lice. «Recite, česa vam je treba? Ali vam je pusto? S čim naj vas razvedrim?»

«Evo s čim,» je odrezal Hilarij Pernat, da bi se ubranil mehkode. «Apportez-moi une bouteille de vin blanc et un de mes cigares.»

«Oui, mon oncle.» Veselo je stekla proti kuhinji.

«Bolj skozi nos, bolj skozi nos,» je klical starec za njo. «Quelle prononciation, mon Dieu!»

Stana se je vrnila z vinom in smotko in je sedela pri njem še dolgo v mrak, vse srečna, da ga sme zabavati. Hilarij Pernat je poslušal njeno čebljanje kakor pesem oddaljene ptičke in je raztreseno odgovarjal vsakih toliko minut. Ves čas se je odkašljeval in usekaval od čudne, prav res nespametne mehkode, ki mu je obhajala dušo...

Dekletov glas je zvonko žuborel poleg njega v temni lopi... Če bi ta glas ne bil glas Stane Mirnikove, ampak glas njegovega otroka, kako lahka bi se zdela nocoj profesorju starost, nemoč in smrt!

(Dalje prihodnjič.)

Pavel Golia / Dezerterji

(List iz dnevnika.)

Rabeljske roké
so nas zvezale
kakor zavratne morilce in tolovaje
in mračne patrule
so nas, pridušeno ihté in jokaje,
peljale v neznansko gorjé.

Brodili smo po brezzvezdnih nočeh
in mislili na Njo, le v sanjah gledano.
Naše duše so valile pred sabo po tleh
svojo bolešt prepovedano —
in težko kot da ne morejo živeti
so se dvigale nad brezdni ločitve
naše nemorojene molitve
k skrivnostno razodeti.

V patruli so bili —
temu oče, temu brat, temu stric.
Osramočeni so šli
za nami
upalih lic,
z ognjestrelnim orožjem na rami,
vojščaki nasilja med vojščaki in zločinci.
Nebo — z oblaki pokrito.

civilizacije za življenje narodov in pa pomen tehnične dovršenosti za notranjo vrednost umetnin. Za Vurnika so besede sodobna napredna oblika že obenem bistvo vrednosti umetnine. Ker je on umetnostni zgodovinar in ker se mu zdi, da je na umetninah objektivno zgrabljiva samo oblika, vse drugo pa na umetnini da je subjektivno negotovo in zato vredno zanemarjenja, potem je naravno, da vidi Vurnik kvalitete umetnosti samo v vnanjostih, zaradi česar zaničuje ljudsko umetnost, katere videz je primitiven. In zato občuduje vse, kar je intelektualističnega na umetninah. To vse mi je na Vurniku razumljivo, ker se zdi, da umetnostna zgodovina nekako plove v teh vodah, toda čim ona stoji na takem omejenem stališču in se ne upa spuščati v vprašanje vrednosti, plove pod napačno zastavo, ker bi se smela zvati samo zgodovina umetnostnih form. Ni pa opravičena, spuščati se s kako «znanstveno» avtoritativnostjo v razmotrivanje onega, kar je v umetninah poleg abstrahiranih form življensko močnega ali celo večnega.

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

(Nadaljevanje)

III.

«**A**l' mar še spiš?» je drugo jutro zažvižgal črni kos, ki je že nekaj let gospodaril širom profesorjevega vrta. Objestno je preskočil na oknu, stresel repek in veselo ponovil: «Al' mar še spiš?» — Hilarij Pernat se je obrnil, zazelhal v polsnu, mežiknil večkrat zaporedoma in nezadovoljno pomlaskal z jezikom; nato je srdito odprl oči. Pravkar je ošteval nekakšne diplomate in generale. «Tepci!» je razsajal, «budala kvatrna, zdaj vidite, v kakšno kolobocijo ste zavozili svet! Ali ne bi rajši takole... in pa takole... z eno besedo, po mojem načrtu?» Vrag si ga vedi kako in po kakem načrtu. In sredi najlepše pridige ga je zbudil preklicani kos.

«Apage!» je zaklical, vzpenjaje se na komolce. «Spravi se, lopov, ššš!»

Frk! jo je odnesel lopov, še preden ga je profesor našel z očmi. Zrenice strica Hilarija so dremotno zrle v beli dan. Solnce se je smejal skozi čipkaste zavese, gledalo se v svetlih ploskvah mahagonove omare in oživljalo barve perzijskega čilima, ki je pokrival starinski parket. Nekaj čistega in dišečega je lilo v sobo; z vrta se je razločno slišalo brenčanje čebel.

«Ták velik dan je že in jaz se valjam kakor kak cesar,» je zamrmral profesor, ki je smatral cesarstvo od nekdanj za najbolj zaspani poklic. «Kvišku, lenoba! Rrrum!» Tako govoreč je stisnil pesti in skočil iz postelje.

Stanini lahni koraki so begali po vsem stanovanju, ne da bi se ustavili za delj ko za pet sekund. Pospravljala je. Zavest njene bližine je okrepila v starcu občutek življenja.

«Da bi jih zlodej, diplomate,» je momljal med umivanjem. «Najlepši kos jutra so mi vzeli, da bi jih vrag! O čem sem že hotel premišljevat, ko se zbudim? Saprilot, tudi to sem pozabil. In kava bo mlačna... Brr, stari epikurejec!» Ta polglasni vzklik ga je po čudnem ovinku domislil včerajšnje môre. «Aha, na smrt sem se pripravljaj. Starost in slabost sta me prevzeli do mozga. Glava je bila kakor kamen, noge kakor svinec... Sakramiš! Pa menda nisem res —?»

Ves penast od mila je strahoma dvignil obraz proti zrcalu.

«Človek ne bi rekel,» se mu je zazdelo po dolgem opazovanju. «Tak sem kakor zmerom... Da vidimo noge!» Zaplesal je, počenil, spustil se na vse štiri in vstal, ne brez bolečin v kolenih. «Nu da, kostenica, ki jo čutim že dvajset let. Drugače sem gibčen kakor žrebe... In zobje: volka bi oklali!» se je junačil, bezaje s ščetko po ustih. «Le kaj me je trkalo, da sem vzdihoval po dediču? Ne, ne, Plešivic in Blanka, ne, Žan Belè! Oha! Še pokopljem vas morebiti, hi, hi, hi... V Pariz pojdem in v Monte Carlo; oženim se, ako me razjezite. Kaj veste, česa je zmožen onkel Hilarius v svoji zlobi? In vendar: pet in šestdeset let... Polnih, težkih pet in šestdeset let!»

Malodušno si je zavezal ovratnico. Ne, dvajset jih ne učaka več. Morda niti ne deset, morda niti ne pet... Oh, tisto ugibanje zastran dedičev je bilo prebito potrebno. Njegova ura se je bližala, mudilo se je!

«Ležal bom v temi in ne bom vedel ne zase ne za svet nad seboj,» je ponavljal včerajšnjo misel, čuteč, da je ne prežene nikoli več. «Kar imam, bo ostalo živim. Ták komu? Ali ni prav, da se vprašujem: komu?»

Zelo svečan in resnoben je stopil v obednico. Bila je pri tleh, raztegnjena in prostorna, svetla vzlic divji trti, ki je zastirala okna in zelenila belo pogrnjeno mizo z nemirnimi odsevi svojega listja. Zajtrk je bil pripravljen za dva; profesor je začutil hvaležnost do Stane, ker ga je počakala. Prišla je tik za njim.

«Dobro jutro, striček,» je voščila z veselim glasom, pazno viseč na njem z očmi. «Danes ste boljše volje, kaj? Tako je prav.»

Kako prijetno mu je umela streči! Njene lepe, zdrave roke, ki jim delo še ni pokvarilo polti in oblike, so nalivale kavo, kakor bi se igrale. Njena obleka, beli predpasnik, njeni lasje in ona sama, vse je dišalo po svežem ter zavijalo Hilarija Pernata v prijetno, udobno ozračje. Sirota bi bil brez nje. Le odkod je imela sredi vojne stiske te dobre stvari, pravo kavo, mastno smetano in sveži pšenični kruh? In so ga tepci pomilovalno gledali, ko se je usmilil štirinajstletne sirote, namestu da bi jo porinil čez prag!

«Sebičnež,» ga je pokarala vest za to misel. «Takrat nisi računal; takrat še ne! Tudi udobnost si cenil manj visoko, dokler si bil mlad... Eh, staraš se, Hilarij, in vsako leto so tvoja čuvstva bolj grda in bolj vsakdanja.»

In že ga je minila vsa dobra volja, kakor bi trenil.

«Smetane, striček?» je tistikrat vprašala Stana.

«Malo,» je odgovoril tako čemerno, da je preplašeno dvignila glavo. «Nehaj, nimis est. To življenje je kakor otroška srajca: kratko in... onga. Nič ne pomaga, če ga sladkaš in mažeš s smetano.»

Njene oči so se mirno uprle vanj.

«Enoličje vas tlači, stric,» je povedala naravnost kakor vselej. «Treba bo, da premenite zrak. Druga okolica, druge misli.»

«Kam naj grem, vprašam te? Kam?» je viknil starec in vzkričal z rokami, kakor bi hotel s to kretnjo izraziti ves svoj obup. «V Dolenjske toplice? V Kurji gradec? V Čuhino vas?»

«Morda na Dunaj...» je rekla negotovo.

«K cesarskim bradam, ha, ha!» Profesor je zлил ostanek kave vase in jezno odmahnil Stani, ki mu je hotela natočiti. «Ves svet smrdi po Dunaju, da grje ne more, in jaz naj romam prav tja? Kakor da ga nimam že tukaj preveč.»

Stana se je pomembno ozrla in položila kazalec na usta.

«Ah kaj, taceat mulier,» je mrdnil Hilarij Pernat. «Pa naj me slišijo, mar mi je!»

Tisti mah je potrkala dekla Monika; prinesla je pošto. Profesor je naglo odbral časopise in jih je zabasal v stranski žep. Debelo pismo z drobceno, sitno pisavo je porinil Stani.

«Jeremijade kolege Sirkovca ali glas vpijočega v puščavi! Že petnajst let mi toži pisatelj, da se ne ravnajo po njegovem pravopisu, ki ni bil nikjer objavljen... Prečitaj in vrzi v peč; ako je vmes kaj pametnega, mi poveš pri kosilu.»

«Da, striček.» Stana je vdano sklonila glavo. «Ali greste z doma?»

 Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

«Ne, na vrt. Au reservoir.»

Na vrt, je pomislil v veži. Francoz bi rekel «mon jardin». Mon jardin, moj vrt, nikogar drugega vrt... Zmislil te besede ga je prevzel kakor razodetje; zazdelo se mu je, da ni še, nikoli tako neizmerno ljubil svoje lasti. Stopil je iz hiše, kakor bi utonil v pravljico. Oh, te vriskajoče grede in te sočne gabrove seči! V kostanjih je šumelo kakor nežna godba, zrcalne krogle na kolih vrtnic so se lesketale, kakor bi odsevale vso krasoto sveta. Ali je bil slep do današnjega dne, da ni prej opazil, kako prečudno lepe, kako še čisto posebno sladke so njegove vrtnice, zlate in krvavordeče, rožnate in bele? In koliko jih je bilo! Sanjale so na steblih, zibale se v kopičastih grmih, gorele ob bleščecem zidu kakor plamenčki življenja. Profesor je zaželel, da bi umrl poleti, ob cvetu rož, in bi mu jih nasuli v krsto in v gomilo... Nato je zdajci opazil divji vršič; izvlekel je škarje, pristopil, odščeni poganjek in rahlo položil prst na svežo rano, kakor bi vpraševal:

«Boli? ...»

Kako ne bi bolelo? «Rastline so živa bitja,» je premišljeval Hilarij Pernat; «rode se in umirajo, ljubijo in gladujejo kakor mi. Vse radosti in bolečine so jim znane; morda celo hrepenenje, morda celo razočaranje...»

Velika, polna roža mu je visela tik pred obraz, kipeča in omamna kakor dekliška usta. V njenem vabljenju je bilo nekaj žensko zapeljujočega, prav kakor bi se sama ponujala v slast.

«Katerih ustnic me neki spominja, katerih le?» je zamrmral starec in kradoma prestregel cvetoči poljub. «Katerih le? Tako davno je tega, tako davno... Samo to še vem: nobena izmed vseh ženskih ust niso bila tako čista in tako nezmožna laži...»

«Moj vrt, nikogar drugega vrt...» Ta vrt in ta stara hiša, dar strica Julija; v hiši knjige in slike in vse ostale mile stvari, vsaka posebej neločljivo zraščena z bitjem Hilarija Pernata, vsaka posebej težka od bajk, ki so bile obenem bajka njegovega življenja... Misel, da naj bi razdal to imetje ljudem, ki ne bi podedovali tudi njegove duše, ljudem, v katerih ne bi bilo nikakega živega sledu o njem — ta misel je bila izdajalska. Svetotajni namen posesti ni bil profesorju nikoli tako očiten kakor zdaj, ko je sklepal svoj katalog.

«A kdo bo podedoval mojo dušo? V kom bo živela moja sled?» Brezupno blodeč z očmi okoli sebe, kakor bi iskal takega bitja, je uzrl pri oknu Stano, ki ga je opazovala z vidnim izrazom skrbi.

«Ljubi me kakor očeta,» mu je prišlo na um. «Zakaj? Zaradi dobrot? Smešno. Jaz je ne ljubim po očetovsko. Draga mi je, ker je dobra in zala; da mi je hči, bi smela biti zla in grda in bi jo ljubil, vem da, še tisočkrat bolj... Kdo ve, ali je ne začnem celo sovražiti, prav zato, ker ni moja kri?»

Tako je bila vsa vdanost uboge Stane le sol v skelenje misli, kako zelo bi ljubil dete, ki ga ni imel...

S solzami v očeh se je spustil na klopico in razprostrl časopise, brzdaje roko in pogled, ustavlja se pri oglasih in vremenskem poročilu, samo da bi prišel čim pozneje do vojnih novic. Tako si je vsak dan raztezal minuto upanja, ki je koprnelo po odrešenju... Naposled, ko je porabil vse pretveze, je hlastno obrnil list in se zasedal z očmi v objave glavnih stanov. Čital je počasi, tehtaje vsako besedico, nejeverno mrda je z usti in pripiraje trepalnice, kakor bi se bal pomote. Nu seveda, o velikem, odločilnem dogodku še ni bilo duha ne sluha. Rusija je tako počasi pripravljala svoj končni udar, Francozi in njih zavezniki so tako nerazumljivo odlašali uničenje nemške sile! Čeprav... poročila «sovražnikov» so bila očitvidno ponarejena v Berlinu in na Dunaju; dunajskim in berlinskim se je od daleč poznala laž... Po tem takem... Stric Hilarij je vnovič preletel vestí z bojišč. Oho! Nič več ni mogel dvomiti. Dišalo je po batinah. «Sovražnik se je trdovratno upiral» — evo! Čim bolj nesramno so ga tajili, tem hujši je moral biti poraz.

«Absolutno!» je sopihal profesor, zmagoslavno begaje s prstom po zemljevidu, ki ga je zmerom nosil s seboj. «Logično kakor enkrat ena, jasno ko beli dan! Nu, hvala Bogu.» Stokaje od zadovoljstva je poiskal v žepu rdeče pisalo in porinil na vseh krajih, s katerih so Nemci poročali o uspehu, francosko črto za nekaj dnevnikih pohodov naprej...

Ni se dal motiti po škripanju kljuge na vnanjih durih, niti ne po žvenkljanju zvonca, ki se je oglašil izza hišnih vrat. A v tem je prišel še nekdo; zvonec je zapel kakor obseden in z ulice se je začul razgovor dveh, treh nestrpnih glasov. Starec je začudeno dvignil obrvi in mirno počakal Monike, da je odprla.

«Kako je gospodu? Kje je ubogi onkel Hilarius?» Jean Bellé in Blanka pl. Naghertova sta drug preko drugega planila na vrt; za njima je slovesno vstopil sfari doktor Balant, brez katerega ni v mestecu ne poroda ne smrtne ure.

Hilarij Pernat je počasi vstal, spravlja zemljevid in časopise. Njegove črte so se zgrbančile v pikro nedolžen izraz.

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

«Ach, da ist er ja, siromak, naš bolančkani striček!» je viknila trafikantka in zvihrala k njemu, moleč mu nekaj zavitega v papir; komaj se je rešil, da ga ni objela. «Vso noč nisem spala od skrbi. Bala sem se, da vas najdem v postelji! Alisa joče! Evo, nekaj viržink... ne povejte nikomur, onkel Hilarius.» Njene zelenkaste oči so trepljaje iztiskale solzo in hkratu prežale na učinek tega izbruha ljubezni.

«Wie geht's, wie steht's?» Jean Bellé je zagvozdil svoj trebuh med njiju. Njegovo bagrovo lice je izražalo zadrego, razočaranje in gnev na konkurenco gospe Blanke, vse obenem. «Ko sem vas včeraj videl, toliko da me ni vrglo vznak. Že sinoči sem hotel priti, Fini mi je bila venomer za petami... ‚Stopi pogledat,‘ me je priganjala; ‚Bog ne daj, da bi obležal striček kar tako brez žive duše...‘»

«Nu, nu,» je dejal Hilarij Pernat, «nu, nu!»

«In tako sem prišel...» Jean Bellé je hlatal od naglice. «Morda potrebujete kave, sladkorja, masti, bele moke? Za druge je ni, za vas pa kolikor hočete... Vidite, zdravnika sem tudi pripeljal s seboj,» je sklenil, mečkaje slamnik s kosmatimi prsti.

«Lepo, lepo,» se je zahehljal profesor. «Nu, lepo... Nu, včeraj sem res nekolikanj pobešal glavo; ali je to znamenje bližnje smrti, pa bogme ne vem. Dajte, doktor, potipljite Pernatu žilo in pomirite drage sorodnike.» Tako govoreč je z razmahom nastavil zapestje.

«Hm...» Doktor Balant je učeno skremžil obraz. «Žila bije kakor treba, človek ne bi mislil...» Jel ga je izpraševati: «Nič omotice v glavi? Želodec zdrav? Srce? Vse v redu? Čudno, čudno. Mm, seveda. Nu kajpak... Nič hudega ni,» je proglasil nazadnje. «Lezite za nekaj dni. Spočijte se. V vaših letih...»

«Doktor,» je občutljivo vzkliknil domačin, «mojih let ni več ko pet in šestdeset!»

«Vendarle, onkel Hilarius,» je pograbila gospa Nákrtova. «Bodite pridni. Gospod doktor ve, kaj pravi. Medve z Aliso bi vam stregli.»

«Jaz tudi!» se je zaletel trgovec. «Fini tudi, sem hotel reči.»

«In moja rejenka?» Pernat je mežiknil proti Stani, ki se je pokazala na hišnem pragu. «Že davno sem jo poučil, kako naj mi zatisne oči na smrtno uro.»

Žan in Blanka sta se zdrznila; Bellé je zveržil usta in pogledal v tla, trafikantka je krokodilsko zavila oči proti nebu.

«O, da ne bi obžalovali svojega zaupanja!» je vzdihnila s trpkim glasom. «Saj ne pravim ... Vse kar je res. A prave sorodniške ljubezni ne more imeti do vas ... Tàk legli bi, striček.»

«A vi trije bi sedli, če mislite dolgo ostati,» je govoril starec, posajaje jih na svojo klop, med tem ko je sam v zasmeh skakljal pred njimi. «Tàk tako. Ležem naj, ker sem preveč bolan, da bi hodil, in viržinke naj pušim, ker sem premalo bolan, da jih ne bi ... Kako pa to?» Pretkano je vrtljal z očmi v nečakinjo. «He, he, prijatelji, ne ležanja ne bo ne smrti, rajši tura na Grintavec! Vobče pa, zastran smrti ... časih premišljam o njej. Bolj ko premišljujem, manj mi ugaja. Sklenil sem, da odložim to stvar prav do poslednje sile. Trdno sem se namenil, da vas pokopljem vse po vrsti: tebe, Blanka — tebe, Žan — in vas, dragi Balant, ne narobe ... Meni se smrt gabi. Klavrna je. Če si mrtev, se niti usekniti ne moreš. Razkrajajaš se. Najbližji ljudje, ki bodo vse pograbili za teboj, se naveličajo tvoje dišave in te zagrebejo kakor ... nu da. Pod zemljo ležiš. Črvi ... brr, kako neestetično!»

«Prestanite, onkel Hilarius!» je zacvilila gospa pl. Nagerthova, tiščeč si roko na usta. «Das ist ja schrecklich!»

Vsi trije so v duhu videli svoja trupla na mrtvaškem odru, s sokrvico v koticih ust. Jean Bellé, ki se je blazno bal umreti, je že stal; njegov spremljevalec se je pobiral.

«Kam se vama mudi!» je vzneseno klical profesor. «Ostanita, nisem še povedal vsega ... Najbolj neprijetna je smrt, ako te pokopljejo živega. Prebudiš se: tema. Duši te. Okoli tebe krsta. Vpiješ — nihče te ne sliši. Katerikrat pa vendar začujejo krik pokopanega in ga odgrebejo, seveda prepozno. Pravijo, da ima vsak pogrizen prste ...»

«Z Bogom, stric!» Jean Bellé si je zamašil usta in je stekel. Zdravnik je potrto odhajal za njim. Samo Blanka je še sedela.

«Z Bogom, doktor!» se je hohotal okrutnež, «z Bogom, Žan! Sporoči tudi Plešivčevim, da me ni volja umreti ... Taki možje,» se je obrnil k trafikantki. «Sram jih bodi. Zakaj pa ti ne bežiš? Da, kadar ženska hoče ... Nu, pa drugače? Onikrat se mi je sanjalo, da je Alisa dobila moža; videl ga nisem, a zibko sem videl. Mar Fric ne pojde na fronto? Jeli da: Fric? Pred dvema mesecema je bil še Hanzi ... Stana!» se je prekinil z mogočnim glasom. «Stana; kod hodiš?»

Gospa Nákrtova se ni ganila. Njene ustnice so drgetale, njen obraz je bil ves zelen, pogled kakor osje želo; toda ostala je. Borila se je do zadnjega, Salvator bi bil ponosen nanjo.

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

«Onkel Hilarius, onkel Hilarius...» Njen glas se je krhal. «Ta razdraženost, ta nemir! In pravite, da niste bolni? Vročico imate. Kako naj vam človek zameri...»

«Evo me, striček!» Stana, ki je v kuhinji začula profesorjev klic, je jadrno prihitela. Trafikantka se je komaj zmenila za njen pozdrav.

«Kod hodiš?» je ponovil Hilarij Pernat z dozdevno togoto. «Gospa plemenita sedi že tri ure in se dolgočasi z menoj. Izkaži se, postrezi, zabavaj, da bi te hudiman! Sam vendar ne zmorem vsega... Mudi se mi, oprosti, Blanka; premišljevati moram o štirih poslednjih stvareh... Nu, z Bogom, minute umirajočih so dragocene.»

«Onkel Hilarius! Zaklinjam vas...»

Toda starec je bil že daleč.

«Ali sem jih?» je zasopel v veži. «In sebe... in samega sebe, oh!»

Brezmejna utrujenost je gasila njegovo zmagoslavje. Živeci so mu brneli kakor strune, v glavi se mu je vrtelo, noge so klecale pod njim. Ko je stopila Stana čez pet minut v njegovo pisalno sobo, ga je našla vsega bledega v naslanjaču. Debel pot mu je lil po čelu.

«Gospa Nákrtova je odšla,» je povedalo dekle. «V jok se je spustila in je šla, ne da bi rekla besedico... Kaj vam je, striček, za Boga?» Preplašeno se je nagnila k njemu.

«Nič, dete, nič... Da bi jih pregnal, sem jim pridigal o smrti; tako pridigo sem napravil, da je postalo še mene strah! Nu, da sem jih le... Ali sem jih, ali sem jih!»

Stana se je že smehljala; tedajci pa je videla, kako mu je senca turobe iznova prepregla obraz.

«Čuj, dekle,» je zamrmral z zbeganim pogledom v njene oči. «Stopi semkaj, bliže k meni...» Stisnil jo je za roko. «Čuj, Stana: bodi mi dobra še ta čas... samo še ta čas... ko je tako usojeno, da nimam žive stvarce razen tebe!»

«Striček!» Njen glas je žalostno vztrepetal. «Ali morda nisem... Ali ste mar nezadovoljni z menoj?» Tesnobno mu je pogledala v lice.

Hilarij Pernat ji je pogladil lase. In že se je osvestil. V njenih velikih, umnih očeh je bilo preveč hvaležnosti. Čemu bi odkrival dušo tujemu otroku, ki je sam tako dobro pomnil, da ni njegov?

«Allez,» se je umaknil vase, «laissez-moi tranquille. In nikar ne jokaj. C'est dégoûtant.»

IV.

Odkar je profesor sešteval leta svojega življenja, ga je preganjal nov, poseben občutek, ki je postajal vsak dan bolj opredeljen in je navdajal njegovo srce s čedalje neznosnejšo tegobo. Bilo mu je, kakor da so vodila vsa pota, ki jih je kdaj prehodil, mimo ciljev, h katerim so bila namerjena, in kakor da ni njegovo ukvarjanje s stvarmi tega sveta nikoli pogodilo njih pravega, resničnega bistva. Ta občutek je bil podoben strahu učenca, ki dokončuje matematično nalogo in se v tem že zaveda nekakšnih drobnih, skoro nevidnih, njemu samemu skritih napak, zaradi katerih je vsa naloga pogrešena; oči bi dal, da bi jo smel pisati še enkrat; toda prepozno je, zvonec zvoni in zvezki se že pobirajo...

Ta jalova muka se je raztezala prav na vse. Časih je obšlo Hilarija Pernata koprnjenje po kaki deželi, v kateri še ni bil in v katero ni več utegnil potovati, niti ako bi hotel in smel; misel na Mauno Loo in na Alahabad, na Niagaro in na puščavo Gobi mu ni izvabila samo enega globokega vzdih! Drugič se je spomnil človeka, ki ga je srečal pred toliko in toliko leti, ali besede, katero je izrekel v takih in takih okoliščinah: s človekom ni opravil po pameti, beseda ni bila na mestu. Toda človek je bil zdavnaj mrtev ali pa ni več mislil na tisto srečanje, in beseda, kakršnakoli, je zdavnaj izgubila pomen; vetrovi časa so jo odnesli čez morje minulosti. Povsod, kamorkoli se je ozrl, je videl neizterjane pravice svoje sreče. Bile so radosti, ki jih je otrok izpregledal, bili so poljubi, ki jih mladenič ni dobil; bila so nedosežena spoznanja, bili so grehi, ki jih ni grešil, ker si ni mogel misliti, da bi mu kdaj pomenili življenje. Z grenko togo se je spominjal opuščenih dejanj, zlih in dobrih brez razlike, žalujoč za njimi, kakor žaluje ženska na svoje stare dni za deco, katere ni rodila...

Vse to je bilo nepovratno izgubljeno. Profesor se je pripravljal, da bi vstal izza mize, ki je bila nekdanj tako bogato obložena, in bi odrinil na veliko, neznano pot, ob kateri ne bo več kosila, če bo glad, ne bistrega napoja, če bo žeja; in tisti mah, ko se je osvestil, da je čas pirovanja prešel, da je tek utrujen in da komaj še žveči poslednje, kar ima pred seboj, je obenem začutil, da je lačen kakor star pes na konjačevi verigi, ki bi trl svoje lastne kosti, če bi še mogel in utegnil. Bilo je, kakor da vobče ni užil ničesar. Najboljši kosi so bili razmetani beračem in voglarjem, ali pa so se shladili tik pred njim, ne da bi jih opazil in ne da bi se jih dotaknil. Neumni ljudje so ga blagrovali, toda on je vedel

vsak dan bolje, da je delal ves ta dragoceni čas nekaj drugega, ne tistega, kar je hotel in kar bi moralo biti storjeno! Naj se je zdelo njegovo življenje drugim in do nedavna tudi njemu samemu še tako uspelo in srečno, z njegovega vidika je bilo zgrešeno. Bilo je nápak spisana náloga in se ni dalo ne poňoviti ne popraviti. A kaj je bil obup nesrečnega učenca proti občutkom strica Hilarija, ko je ponavljal v svojih mislih:

«Prepozno! Minulo je! Zaman obžalovanje!...»

Sreča za profesorja, da je ta čudna starčevska bol le v redkih, posebno malodušnih trenutkih dosegala višek svoje ostrote! Njegov razum ji drugače ne bi bil kos, tako bedno je plahutal od nje, kadar je nastopila. Če bi ga vsaj domišljala samo tistega, kar je ubežalo na vekomaj! Toda občutek zgrešenih potov in krivih računov je bil najbolj skeleč baš nasproti sedanjosti, ki ga je spremljala vštric, in nasproti okolici, ki je bila še dosegljiva. Zdelo se mu je, da so vsi njegovi odnošaji do pričujočega sveta že v prvi osnovi izneverjeni svojemu pravemu namenu: da ravná, govori, čuti in misli nekam drugače, nego bi trebalo; vse hodi mimo njega in on ne prime ničesar za bistvo. Občutek, da videva tega in tega človeka že toliko let, a da se med njima še vedno ni zgodilo tisto Bog si ga vedi kaj, kar je bilo edini zmisel njunega prvega srečanja, in da se strašno mudi in bo kmalu prepozno, zamujeno kakor že toliko važnih stvari — ta občutek ga je naskakoval izza vseh vogalov kakor hudoben pes ter lajal v sleherno samoto njegove duše.

Pa da je šlo samo za ljudi! Vse, prav vse je postajalo orodje demona, ki ga je mučil. S svojo hišo, svojim vrtom, svojim polištvom in svojimi cvetlicami še ni doživel nečesa usodnega, kar je neizogibno trebalo doživeti; ni jih še videl tako, kakor bi jih moral videti vsaj enkrat, niti še ni pomislil o njih tiste glavne, odločilne misli, ki je morala priti čim prej, ali pa se zgodi nekaj strašnega... Še zbirke, slike, knjige, ob katerih je prebil toliko dni in noči, še te niso bile izvzete! Glej, ta prelestna japonska vaza mu še nekako ni odkrila pravega jedra svoje lepote, ni mu še povedala svojih najglobljih pravljic. Ta slika, ki je predstavljala južno pokrajino z razvalinami rimskega hrama, in ona, ki je kazala pretep med holandskimi kmeti, in tistale nad pisalno mizo, portret temnooke devojke z napisom «La Fiorentina», morda kake ljubice Julija Pernatha — vsaka izmed njih mu je še dolgovala svoje skrajno razodetje, najvišje zamaknjenje, poslednjo, najbolj vzneseno, iz dna njegove duše v dno njene duše razpeto sanjarijo... In knjige, hrbet ob hrbtu, polica nad polico, omara

poлег omare; dela pesnikov, filozofov, zgodovinarjev, prirodoslovcev, izsledovalcev, politikov; žetve bogatih življenj, izpovedi velikih duhov; ali so mu že dale vse, česar je v njih iskal? Oh, še vedno je bilo nekaj nedognanega, nekaj, kar so mu obetale skoro že šestdeset let, odkar se je naučil abecede, in česar mu niso povedale nikoli! Vprašanje, ki naj bi mu ga razrešile, je bilo profesorju enako neznano kakor odgovor nanj; a čutil je, da je iskal od začetka do današnjega dne samo tega odgovora in da bo brez njega izdan, osmešen in osleparjen za vse...

Vse to se je dalo nemara dohiteti. «Carpe diem!» si je ponavljal stavec, blodeč brez miru iz sobe v sobo, dotikaje se starih miz in omar, kakor bi božal živa bitja, odpiraje lave in vitrine, ogledujoč zbirke, strmeč v slike na stenah in jemlječ knjige s polic, da bi doživel tisto, česar mu je nedostajalo. «Lóvi čas, dokler je še peska v tvoji uri! Kaj je naše življenje drugega kakor razpravljanje s tem, kar nas obdaja? Zavozí ta račun do konca, in bo, kakor da si živel mrtev...» Toda račun je bil velik in vés zamotan, vprašanj brez števila in vsa so bila zavita v mrak; čas pa je uhajal kakor hudournik. «S čim naj začnem?» je koprnel Hilarij Pernat, ne vedoč kod ne kam. «Kaj je glavno in kaj postransko? Kaj še utegnem in kaj naj opustim?» Čim bolj se je pripravljaj, tem okrutneje ga je vznemirjala misel: «Kako dolgo še? To bi trebalo vedeti...» Vsi dobri nameni in trdni sklepi so se razsipali ob tej negotovosti; vsaka volja, da najde neznano pravo pot in jo ubere vsaj za ostanek svojega življenja, se je izlivala v dušičo zmedo, za katero ni bilo leka. Trpel je kakor učencec na koncu matematične naloge: zvonec je moral zapeti vsak trenutek, v nalogi je mrgolelo napak, toda on v svoji zbežanosti ni mogel ujeti nobene več, da bi jo popravil.

Upal je, da se vse odloči pri knjigah. Z njimi je živel, ob njih je hotel dobojevati svoj notranji boj, sredi njih je sklenil zmagati ali pasti. «Bistvena je misel,» si je zatrjeval. «Treba je, da miselno izmerim položaj in doženem, kje stojim, kam hočem in kaj morem...» Ozrl se je po stebrih svojega mišljenja; še tisti mah je spoznal, da se jih nima s čim okleniti. Zavest, da gre za vse in da je čas odmerjen, mu je ohromila duha. Živa vsebina knjig se je izpremenila v mrtve črke, ki niso pomenile ničesar več...

«Fínis,» je zamrmral enega tistih večerov, vstajaje izza grmade filozofskih del, ki jih je nakopičil na svoji mizi. «Ne morem več, bitka je izgubljena... In sem mislil nekoč, da živim boljše življenje, ki vodi k popolnejši sreči, k nepristopnemu miru gorskih

vrhov. O, bedak! Moja krila so bila prešibka, niso me ponesla dovolj visoko; mar bi ostal pri tleh! Bil bi enak milijonom vrlih dvonožcev, ki ne poznajo nedognanih ugank, in moj zaton bi bil miren in blag kakor njihov... Bil bi oženjen, imel bi kup otrok: umrl bi z navdušenjem, samo da bi se rešil njihovega joka!»

Takim trenutkom samozasmehovanja je vselej sledilo domotožje po mladosti. Pred tridesetimi, štiridesetimi leti je bilo še časa za vse...

«Eh, zlato je bilo življenje!» S koprnečim nasmeškom se je zagledal skozi odprto okno v mesečno noč. «Takrat nisem slutil, da bom kedaj rjavel na mrtvem tiru. Saj nisem bil filistejec. Šele nesreča z Vido me je nekam oplašila... Tisto poletje, preden sem jo spoznal, sem bil... kje? V Franciji, v Parizu. Oh, kakšne krasne počitnice!» Vrsta omiljenih spominov je v presunljivi barvitosti zletela mimo njega. «Moj mali hotel v ulici Monsieur le Prince, poln romantike, kakor je bil poln stenic... Sekvana zvečer, vsa v lučih in lesketanju... Na Pont des Arts sem srečal Biedermanna iz Draždan; predstavil me je svojima sosedama Colette in Marion. Drugo popoldne smo se peljali skupaj v Vincennes. Ležali smo v gozdu. Colette... ‚che fous atore, ma pelle Golette,‘ ji je dvoril Biedermann, toda ona je gledala mene... Zaradi nje sem ostal prav do konca. Imela je take drobcene, ozke roke, in nožice, kakor da jih vobče ni bilo. Lasje so bili plavi, nosek prav malo grbast... Mila Colette!»

Spomnil se je, da ima njeno fotografijo. Ko je pred dvajsetimi leti spravljal stara pisma v črni predalnik, je bila še vmes. In tolikanj se mu je stožilo po razposajeni mali Colette, da je nehote stopil k predalniku in ga je odklenil. Štirje predali, polni pisem, ki se jih ni dotaknil že Bog zna koliko let! Vonj minulosti mu je udaril naproti; vonj polupreperelih papirjev, vonj obledelih pisav, vonj umirajočih parfumov, raznežujoči vonj spominov na davne, vedre dni...

Jel je iskati. To ni bilo lahko; imel je toliko prijateljev, toliko prijateljic, toliko slik! Vmes so ležali zvezki s potnimi beležkami, dnevnik iz sedme šole, zapiski z vseučilišča. Glej, tri pisma strica Julija! Kako so se ohranila? In tu, rokopis novele, ki jo je spisal petindvajsetletnik samemu sebi za kratek čas... Ni se mogel udržati, da je ne bi prečital. Ali je bilo mogoče? Te srečne, proustužne mladeniške misli so bile misli Hilarija Pernata? Globoka ganjenost mu je zalila srce. Mala Colette je bila pozabljena. Profesor je objemal vso svojo lepšo prošlost namah in je z drhte-

čimi rokami šaril po njenih relikvijah, misleč na eno samo, največjo strast: na svojo ubogo ljubezen do življenja...

Stana je šla gotovo že spat. Starinska ura na predalniku je rahlo odbila enajst.

«Nihče me ne bo motil,» je zamrmral stric Hilarij. «Lóvi čas, lóvi čas... Kdo pa ve, kdaj udari polnoč?»

Vsa zaspanost ga je minila. Odprl je drugi predal: pisma, ki jih je dobival med tridesetim in štiridesetim letom. Pisma prijateljev, pisma žensk. Misli teh oseb, njih nazori o svetu, njih načrti za življenje, njih odnošaji do drugih ljudi in do njega samega, vse je bilo nekam jasno in opredeljeno. In v njih se je videl kakor v zrcalu: nič več prostodušja, nič več sanjarij; namestu nedolžnosti izkustvo, namestu hrepenenja volja, ki je točno določala svojo pot... Ženskih pisem je bilo veliko, takih, ki so mu zbužala spomine, in takih, ki niso dramila ničesar več; vmes se je časih zasvetil s svilo povezan pramen las ali pa je zdrknila izmed papirjev suha, orumenela roža, pala starcu v naročje in se razsula kakor mumija, če ji snameš ovoj...

Našel je tudi pisma, ki so mu odpirala davne rane. Evo dolge epistole izdajalca Kantorja, ki ga je najprej seznanil z Vido, nato pa mu jo je izneveril sredi najvišje sreče!

«In se mu nisem osvetil,» je pomislil starec z nenadnim gnevom. «Vzel mi jo je kakor tat in se nisem maščeval! Zdaj trpim za to... Kaj piše, lopov?»

Pismo je bilo izmed tistih, ki mu jih je pisal Kantor, takrat še njegov prijatelj, kmalu po prvem srečanju z Vido:

«...Včeraj sem govoril z najino ljubeznivo znanko. Čudno boječe se je zanimala zate, kakšen človek si, kako živiš in ali je res, da imaš toliko ljubic kakor prstov na rokah. Povedal sem ji vse najlepše in najboljše...»

Profesor je segel po drugo pismo; do dvajset jih je bilo. Ali se mu je mar sanjalo, da jih je sežgal?

«...Slutil sem to ljubezen,» je pisal Kantor. «Bila sta ustvarjena drug za drugega in sta se morala najti. Vida ne bi bila popolna brez tebe, ti ne brez nje. Bodita srečna, najdražja, najplemenitejša človeka, ki vaju poznam!...»

V tretjem pismu si je stric Hilarij že takrat podčrtal mesto, ki ga je neprijetno zbadlo v oči:

«...Zlat človek si, Pernat; vse, kar jo more osrečiti, imaš. Imaš pa tudi nekaj, česar se bojim... Potomec si rodov, ki so živeli v obilju; tvoja kri je razvajena, tvoje srce ni brez samo-

ljubja, tvoj značaj ne brez ošabnosti. Bodi kakršenkoli, Vida te ljubi z vsem ponosom svoje lepe duše, z vso brezzaščitnostjo svojega sirotstva. Vse, kar je imela, je bilo njeno srce. Ne pohodi ga v svojo gospodsko zabavo...»

Ali ni tlela že v teh besedah strast, ki je pokopala profesorjevo srečo? In dalje:

«... Hilarij! Ali si ob pamet? ... Da, poznam jo izza otroških let; da, ljubim jo kakor sestro; da, na rokah sem jo nosil ... In to je vse. Na večni pokoj svoje matere se ti kolnem: to je vse! ...»

Prvič se je posrečilo. Pernat se je ponižal in krivoprisežnika sta veselo zlorabila njegovo slepoto. Toda svarilnih pisem ni bilo konca ne kraja, dobri ljudje so mu odprli oči. V Atenah ga je došla gotovost. Presekal je vez — in svoje srce na dvoje. Njegov rod ni pital mladih kukavic, odkar ga je pomnil svet!

Tri mesece je trajal poslednji, obupni boj med njuno lažjo in njegovo slabostjo. Da bi ga bila premagala, da bi jima bil verjel! Bodi prav, bodi greh, stric Hilarij ni mogel verjeti. Njegov ponos se je penil od muke. In tudi, kdo bi verjel zatrdilom, kakršno je bilo tole:

«... Blazniš, Pernat, blazniš! Kako naj ti dopovem, da ni res in tudi biti ne more? ... Ti misliš, da jo ljubim. A če bi jo ljubil, kako naj pozabim, da sem bolan in da so moji dnevi sešteti? Kako naj pozabim, da sem siromak in ji ne morem nuditi drugega kakor bedo? In če je ne ljubim: ali naj bi po tem takem ... tako, kakor ljudje brez vesti? Tako, kakor nemara ti? ... S čim te osvestim? Ali hočeš, da izginem iz Ljubljane? Ali naj upihnem to klavrno leščerbo svojega življenja? Karkoli porečeš, storim: samo da je ne zavržeš, človek! Samo da ne zatajiš otroka, ki bo tvoj ...»

Ali je bilo treba boljšega dokaza? Ali ni srčna kri kar brizgala iz teh vrstic? Priznaval je in tajil, vse v eni sapi. Nu, profesor mu je tudi pisal, kar takemu človeku gre.

In šele Vidina pisma! Hvala Bogu, da ni imel nobenega več. Še starcu bi mu zavpilo srce v to mlačno avgustovo noč, če bi jih čital iznova. Zakaj ljubil jo je vzlic vsemu; ljubi jo še sedaj, in če bo mislil na koga v grozi poslednje ure, bo mislil nanjo. Neštetokrat ga je vleklo tiste dni, da bi šel k njej in bi vzkliknil: «Verjamem!» Toda dvom bi ostal, sum ne bi utihnil in njiju življenje bi bilo pekel. Dan za dnem so prihajala pisma, še vroča od bolečine, še vlažna od solz; naposled jih je začel sežigati neprečitana, da se mu ne bi zmešalo.

Odpisal ji ni nikoli. Bog zna, Bog zna, kako je čakala odgovora. Ure noči, ki so kdaj že minule, in ure dni, ki so šli davno k milosti božji, le one bi mogle povedati, kako ga je klicala...

Bili so strašni tedni. V šoli, doma, na vrtu, na izprehodu, sredi šumnih družb in hrupa beznic, povsod, koderkoli je blodil za uteho, je bilo okoli njega kakor vonj rjavih las, kakor polt mehkega ženskega lica, kakor dih milih, od muke soparnih ust, ki so šepetala njegovo ime... In v neki taki minuti je prišlo Vidino poslednje pismo, debelo in težko, usodno že na prvi pogled. Poznalo se mu je, da si je iztrgala vse, kar je še mogla reči. Celo dolgo uro je stal Hilarij Pernat pri svoji pisalni mizi in držal v levici pismo, v desnici nožič; srce mu je zastajalo in roke so mu trepetale. Ukrotil se je. Vzel je prazen ovoj, položil pismo vanj in napisal Vidin naslov. Enkrat je morala izprevideti, da je vse končano!

Drugi dan je dobil tri mesece dopusta, da si popravi utrujene živce, kakor je zapisal v prošnji. Odpotoval je v Italijo, ne da bi pustil kako sled za seboj. Iznad skritega mesteca ob tirenski obali, daleč v stran od poučnih razvalin, je strmeval dan za dnem v brezskrajno lesketanje morja, dokler se mu ni zazdela sleherna človeška bol neznatna ob večni vesoljnosti življenja.

Ko se je vrnil, je zvedel, da je nekega dne, kmalu po njegovem odhodu, pozvonila v Vrtni ulici žalostna mlada ženska, ki ni povedala ne svojega imena ne vzroka, zakaj ga išče. Vest, da je odpotoval neznano kam, jo je strašno potrla. Odšla je brez besede, sključena vase in bela kakor smrt...

Med pošto, ki se je kopičila na njegovi mizi, pa je našel Kantorjevo poslednje pismo:

«...Pobegnil si! In tako je zdaj res prepozno. Do tvojega povratka bo kelih izpit in Vida, če ji ostane le še iskrica ponosa, bo teh ponižanj naveličana. Saj tako si računal, jeli?... Kaj te vodi, ne vem. Vem pa to, da jo ljubim. Zdaj, ko nima pod Bogom več žive duše, da bi jo priznala v njeni zapuščenosti, povem njej in vsem, in tebi v obraz: ljubil sem jo, odkar jo pomnim, morda še preden sva se videla na tem svetu! Ne bil bi ti je pustil, ako ne bi mislil na to, da sem bolan in ubog; da nisem nihče in je ne morem obdati s srečo, ki jo zasluži! A naj ne bom nihče: v tej skrajni bedi, ko je pripravljena zavreči vse, ljubezen in srečo, solnce in luč oči, samo da dobi njeno dete očeta, sem vendarle tisti, ki mu bo dal pošteno ime. Pred vsem svetom jo vzamem za svojo ženo in priznam njenega otroka za svojega. In tako znaj,

Hilarij Pernat: prepozno je, tudi če bi se skesal, ko boš čital moje pismo! Poslej ne more biti več res! Otrok je moj in Vida je moja žena...»

Stari profesor je trpko vzdihnil in spustil pismo v predal. Kakorkoli je kdaj dvomil sam pri sebi in obžaloval svoj trdi sklep — tu je bilo zapisano črno na belem: Vida mu je bila nezvesta, otrok je bil Kantorjev...

Pač so ga napadali še nekaj časa trenutki negotovosti, češ, morda si res blaznel! Morda je bilo vse, kar si ji očital, samo obrekovanje zavistnih duš, nesrečen videz in blodnja tvojega vznemirjenega samoljubja... «Toda,» si je ugovarjal, «ako bi bila nedolžna, zakaj ni iskala pravice tam, kjer jo delijo? Zakaj mi je prizanesla? Ne, ne, ponosnih je veliko, sramujejo se vse in vendar se končno vsaka odloči — razen ako ji vest ne dá...»

Naposled pa je pokopal grenkobo in je mislil nanjo samo še s hvaležnostjo: podarila mu je leto dni najlepše sreče! In zdaj je bilo vse končano; bila je žena drugega moža, bila je tujka. Niti za njeno usodo se ni hotel zanimati. Kantor je živel menda še sedem let, baš dovolj časa, da je podedoval po teti majhno trgovino v predmestju, ki jih je rešila iz najhujše bede. Vida je postala okrogla, resna ženica, skrbna mati in vzorna gospodinja: sina je dala študirat. Ko je pred desetimi leti umrla, je prešla trgovina v druge roke in sled o Vidi je izginila, kakor je bledel tudi njen spomin v profesorjevi duši od leta do leta, od dne do dne...

Toda starost in misel na smrt sta nenadoma odprli vse grobove srca. Misel na Vido, na njeno ljubezen in na izjalovljeno možnost rodbinske sreče se je vrnila, zagrenjena s težkim čuvstvom, da je bilo v vsem tem nekaj pogrešenega. Ne misli ne besede ne dejanja Hilarija Pernata v tej žalostni zgodbi niso bila prava. «A kakšna bi po tem takem morala biti?» se je vpraševal. «Kako naj bi ravnal?» In notranji glas mu je odgovarjal: «Drugače...»

«Kako drugače?» je mrmral nocoj kakor že tolikrat te dni. «Mar naj bi ji odpustil? Kako? Ona ni hotela priznati, jaz ne bi mogel pozabiti. Zakaj me ni preslepila, ko me je že prevarila? Zakaj ni našla besede, da bi ji verjel? ... Kdo zna, morda pa je našla tako besedo: nazadnje, v tistem pismu, ki sem ji ga vrnil... Da sem ga prečital, bi ji morda verjel... in bi bil srečen z njo... bil bi oče... Zakaj ga nisem prečital!»

Tudi to je bilo nepopravljivo kakor vse, vse ostalo!

Ura na predalniku je slovesno odbila polnoč.

Šlo je mimo», je šepetal starec. «Prepozno! Minulo je...»

Spravljaje papirje v predal, je mehanično pogledal sveženj, ki mu je obtičal med prsti. Bile so listine o neki prodaji zemljišč, nekem dokupu in neki tožbi.

«Da, travniki v Dolgem logu, tožba z Jesenovcem, malo preden sem šel na Grško... Še nekaj je vmes.»

Bilo je obilno pismo z znamko in naslovom; spet eno tistih mnogih, ki jih je v raztresenosti založil in je potlej zaman čakal odgovora! Podržal ga je k luči. Črke so mu udarile v oči kakor blisk.

«Gospodična Vida Poljakova...»

Pismo zanjo, med temi papirji, čez toliko let! Nikoli ji ni pošiljal tako debelih pisem. Kakšno pismo je bilo to? Katero?... Cela neskončnost je minila, preden ga je odprl.

Odprl ga je in je našel v njem drugo pismo. Na pismu svoje ime. Ni ga prevarila slutnja: bilo je tisto! Pismo, ki ga je hotel vrniti! Njen poslednji obupni poizkus, da bi rešila sebe, otroka in njega!...

«Mar bi ga bil prečital...»

Evo, tu je bilo. Usoda je hotela, da zve njegovo vsebino; trideset let ga je hrautila zanj. Toda profesorjeva roka je trepetala kakor v groznici.

«Kaj bo, ako izprevidim, da bi ji bil verjel? Ako začutim, da je bila nedolžna?»

Stokaje kakor od težke rane se je spustil v naslanjač in je začel...

Kje so bila zdaj sumničenja, kje samoljubje, kje ošabnost mladega moža, ki je imel še toliko upov pred seboj! Starec, zapuščen in plakajoč za svojim ubeglim življenjem, je čital pismo sreče, ki je šla — o, kdaj že! — mimo njega...

Mar bi ji bil verjel!

Vidina ljubezen, divja bol njenega ranjenega ponosa, obup nedolžnosti, ki si je zaman razbijala čelo na trdem pragu njegovega srca — vse to je vstajalo kakor plamen iz teh preperelih listov in obledelih vrstic, pokapanih z davno usahlimi solzami. In vse to ni bilo nič. Glavno je bilo tole:

«...Zataji me tedaj, ako je taka tvoja volja. Stori z menoj, kar hočeš, osramoti me, kakor hočeš, in Bog naj te ne sodi. Toda otrok pod mojim srcem je tvoj otrok; ne misli name, misli nanj! Vsaj njega se usmili!...»

In tole:

«Morda boš umiral star in sam... Ne bo jih rok, da bi ti brisale smrtni znoj, ne bo je duše, da bi te držala v poslednji muki, ne bo jih oči, da bi plakale nad teboj. Za vse, za vse to boš imel le strašno misel, ki bo ležala na tvojih prsih kakor kamen: ‚Rodil sem dete in sem ga zavrzel!...‘»

Končal je. Siva glava mu je udarila na pismo. Njegovo telo se je lomilo v glasnem, krčevitem ihtenju.

To, to mu je hotela povedati, in on ni čital... Pobegnil je. Pred pragom njegovih vrat je stala, da bi ga kleče prosila pravice za dete, ki ga je spočela z njim, in ni ga bilo doma, da bi ga blagoslovil! Ni ga bilo, da bi poljubil prah na njenih nogah in bi jo sprejel kot kraljico... Kaj je morala misliti o njem? Kaj je čutila, ko je stopila s Kantorjem pred oltar? Oh, kako ga je morala sovražiti vsa tista leta ob strani moža, ki ga ni ljubila! Kako brezmejno ga je morala zaničevati!

«Prepozno!» se je rogal glas v globinah starčevega srca. «Minulo je, šlo je mimo kakor vse... Zaman obup, zaman kesanje!...»

Toda sredi obupa in grenkega kesanja je začul drugi glas, glas odpuščanja in tolažbe, nebeški glas velike blagovesti:

«Sin, ki ga je rodila Vida, je bil tvoj...»

Hilarij Pernat je planil kvišku in se je vrgel na kolena. Z obličjem, mokrim od solz, z brezumnim drgetom na ustnicah in s širokim plapolanjem v zmedenih očeh je razprostrl roke proti zvezdam na polnočnem nebu.

«Hvala ti!» je zajeceljal, čeprav ni veroval v Boga. «O, hvala!»

Imel je sina! Imel je sina...

Ko je Stana zjutraj odprla vrata, se je ponudil njenim očem nenavaden prizor.

Luč na mizi je še gorela. Pred svetiljko je slonel striček Hilarij, z glavo na prekrižanih laktih, in spal. Izpod rok so mu gledali stari, napol zmečkani papirji.

V prvem trenutku se je zelo prestrašila. Nato se je sklonila k njemu in prisluhnila. Starec je dihal mirno; na njegovem licu je plaval blažen smehlaj...

«Bog bodi zahvaljen!» Po prstih se je umaknila iz sobe.

Tudi dekla Monika, ki je prav tedaj pometala na hodniku, je videla spečega gospodarja in gorečo luč. Še toplo je nesla to vest k trafikantki.

«Slaboumen postaja,» je razsodila gospa pl. Nagerthova v pogovoru z Aliso. «Dolgo ne bo živel, der arme Onkel Hilarius...»

In njen najlepši up je spet ozelenel. (Dalje prihodnjič.)

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

(Nadaljevanje)

V.

Toda profesorju je bilo še daleč do slaboumnosti. Ko se je zbudil in dvignil glavo ter premislil, kakšen raj se mu je odprl sinoči, so bile njegove misli tako silne in jasne in zavest nenadejane sreče tako živa v njem, da se je ustrašil baš tega. Po tem takem se je majal ves svet okoli njega. Vse stvari so dobivale novo lice in nov pomen, vsi trdni nazori so bili razveljavljeni in nič izmed vsega, kar ga je begalo zadnje čase, ni več stalo po koncu. Imel je sina! S tem je bilo vse povedano, ta gotovost je izpreminjala vse. Njegovo življenje ni bilo jalovo, njegova starost ni bila brezupna, njegovo imetje ni bilo obsojeno, da se razsuje grabežljivim sorodnikom v plen! Še je bilo časa, da se naužije najvišje sreče; še je bilo časa, da olajša svoje srce ljubezni, ki ga je dušila toliko let. Imel je sina! Ali je že kdaj živ človek premislil pomen te besede: imeti sina? Ali ga je bilo vobče moči premisliti do dna? Ali ni bilo tega pomena preveč za stare možgane — kar tako iznenada, kakor strela z jasnega neba? Priroda daje očetu devet mesecev časa, da se pripravi na svojo srečo, njemu pa jo je vrgla vso namah, brez priprave in brez prizanašanja... Čim bolj si jo je predstavljal, tem večja je postajala. Tiščala je nanj kakor ogromno breme, ki ga zaman otpavaš in podpiraš z rokami, da bi odrešil ramena, ki se šibijo pod njim. Bil je oče! Ali ni bila ta zavest pretežka zanj? Obhajala ga je kakor vrtoglavica, hrumela je v njem kakor pomladni vihar. Trikrat, štirikrat je prečital Vidino pismo, da se uveri, ali je prav razumel. Dvom je bil nemogoč, vsak pameten človek je moral izprevideti. Hilarij Pernat ni blaznel: res je bil oče! A bal se je, da ne bi zblaznel od tega...

V hiši mu ni bilo več obstanka. Ne meneč se za Stano, ki ga je klicala k zajtrku, je stekel na vrt. Oh, kako drugače mu je danes sijalo solnce! Koliko pomembneje so šumeli kostanji, koliko lepšo in globljo pravljico so pripovedovale rože z rdečim smehom svojih cvetov in s sladkim laskanjem svojih vonjav! Starcu se je zdelo, da šele zdaj razume to prirodo, listje, ki šepeče okoli njega, cvetje, ki mu koprni naproti, in ptiče, ki žvr-gole nad njegovo glavo. Ves ta prelepi in predobri svet je bil ustvarjen zato, da bi rodil, brez konca rodil iz sebe novo življenje. V tem je bil najnotranji zmisel vsega, v tem je bila večna

molitev k Panu, v tem je bila nesmrtnost sleherne žive in plodne stvari. Šele zdaj, ko je tudi on začutil novo življenje za seboj, je Hilarij Pernat vedel, da je vreden solnca, ki mu je svetilo pet in šestdeset let. Bil je resnično živ, bil je nesmrten kakor te rože, njegove seštre, in kakor ti ptiči, njegovi bratje!

Nebo se je odpiralo nad njim. Njegove misli so se ubirale v psalme, glasovi okoli njega v godbo, v zmagoslaven korál. Imel je sina...

Tudi vrt je bil pretesan za tolikšno radost. Hilarij Pernat je zdirjal v hišo po klobuk in palico. Ko je odhajal, ga je Stana preplašeno zgrabila za komolec.

«Kam hočete, striček, brez zajtrka? In... umili se še niste, preoblekli tudi ne! Kaj vam je?»

Profesor ji je osuplo pogledal v oči. Videl je, da trepeče zanj, in uganil, da dvomi o njegovem razumu. Šele zdaj je pomislil, kako čudno se mora zdeti njegovo vedenje drugemu človeku. Ali ni na vrtu govoril sam s seboj? Ali se ni smejal in mahal z rokami? Treba je bilo povedati, pojasniti... In stric Hilarij je mahoma začutil, da je ni duše, s katero bi mogel zdaj govoriti o tem. Kako naj bi pojasnjeval, kar mu samemu še ni bilo jasno? Kaj naj bi povedal z besedami, kar je stoprv dobivalo ime? Bil je oče, imel je sina — samo to je bilo gotovo. Vse ostalo je bilo še nedognano; bilo je — sam Bog si ga vedi kako... Imel je sina: kako ga je dobil? Ali je vobče smel govoriti s Stano o tej sreči? Te misli so ga izpreletele vse namah. Osvestila ga je, dobra Stana; da ni bilo nje, bi zdajle že hitel od znanca do znanca in bi razglašal veselo vest.

«Nič mi ni, dete,» je zamrmral nekam pokorno. «Ne boj se, moja pamet je zdrava, nikoli še ni bila tako! Samo veselim se... ne, dobre volje sem, kaj za to?... Ne, pusti me. Pozneje ti povem, zakaj. Morda ti povem... morda...»

Kakor v navdahnjenju jo je prijel za svežo glavo in jo je glasno poljubil na obe lici. Preden je utegnila ponoviti vprašanje, je že odvihral. Strmé je zrla za njim. Stopal je kakor mladenič, on, ki je še včeraj govoril o smrti! In poljubil jo je, prvič, odkar je bila pri njem. Kaj ga je tako prerodilo?

Hilarij Pernat pa je šel po mestecu kakor kralj in je razdajal smehljaje in milost na vse strani. Danes ni mogel prezirati, danes ni mogel biti hudoben.

«Dobro jutro, Blanka,» je pozdravil gospo pl. Nagerthovo, ki mu je sladko kimala iz svoje trafike. «Zgodaj pri poslu, tako je

prav. Oglasi se kaj, nič ne misli na moje muhe. Bile so, a ni jih več. Poslej bom zmerom dobre volje!»

Na drugem vogalu je ugledal Jeana Belléta.

«Nu, kako?» ga je nagovoril s tako prostodušnim smehom, da je Žan mahoma pozabil zamero. «Ali se še bojiš smrti? Nikar se je ne boj! Živel boš, če Bog dá, še petdeset let, in jaz tudi. Lepo je na svetu, jeli da?»

In že jo je rezal dalje, mahaje s palico kakor nekdanje dni. Pred okrajnim glavarstvom ga je ponižno pozdravil Karel Plešivic, bled, prepit in skesan kakor vsako jutro.

«Mačka paseš?» se je vzradoval profesor. «Sinoči je bilo veselo, kaj? In danes se pokorimo: glava boli, mati nas postrani gledajo, saj vemo. Nu, vzemi tole! Zdravi se, zapij, porabi po svoji nespameti!» Tako govoreč mu je stisnil v roko stotak.

Karel Plešivic je debelo buljil za njim. Ali je bil ta radodarni človek res stric Hilarij? Kaj ga je obsedlo, njega, ki je zmerom tako razločno kazal, da vidi vsem tihim pohlepom po njegovem denarju do dna? Ne, ne, poznalo se mu je, da ni več pri pravi pameti. Kako čudno so se mu bliščale oči, kako skrivnosten je bil njegov nasmeh in kako mrzlično so vrele besede iz njega! Vse to je premislil gospod oficijal in je zadovoljno pokimal. Hilariju Pernatu je očitno pešal razum. Po tem takem ni moglo več dolgo trajati. Na brezupnem obzorju zadolženega uradnika se je pojavljala zarja skorajšnje dediščine, življenja brez dolgov, pijače in gospodščine brez konca in kraja...

Profesor pa je blodil s svojo radostjo tja v en dan. Srečali so ga na Polici, na polju za mestom, v drevoredu za vodo, v mestnem logu, povsod, koderkoli je sijalo mehko solnce tistega poznega poletnega dne. Na mestnem obzidju, s katerega je segal pogled daleč v zrelo pokrajino, se je začutil toliko umirjenega, da je mogel ostati pri vprašanju: kaj zdaj?

Sedel je na klopico pod bezgovjem in jel premišljevati. Imel je sina. Odraslega sina, ki ga še ni poznal. Otroka, s katerim sta dolgovala drug drugemu ljubezen in srečo mnogih let. Kaj je bilo bolj naravnega od želje, da bi ga objel čim prej, še to minuto, če bi bilo mogoče? Toda bilo je nemogoče. Hilarij Pernat ni vedel, kje živi njegov sin; vedel ni niti tega, ali je vobče še živ. Bila je vojna in Vidin deček, je bil zdaj mož; ni si ga mogel predstaviti drugače kakor krepkega junaka. Bil je po tem takem kdo ve kje in kdo ve kaj ga je lahko že doletelo. Toda profesor se je z ogorčenjem otresel črnih misli. Usoda mu ni mogla po-

dariti sreče zato, da bi jo izpremenila v žalovanje. Imel je sina in treba je bilo, da pride k njemu, domov. Vse je bilo pripravljeno: hiša, dediščina in oče-sivec, poln hrepenenja in poln oboževanja. Povsem nemogoče se mu je zdelo, da bi moglo karkoli na svetu ovirati to vrnitev. Bil je star in bolehen; nu dobro, pomladil se bo in bo živel vsaj še dotlej! Sin mu je bil na vojni; nu, vojne bo kmalu konec — o tem ni bilo mahoma nikakega dvoma več! Treba je bilo samo sporočiti, obvestiti gospoda naslednika, da ga pričakujejo. Treba mu je bilo pojasniti vse...

Profesor je nestrpno planil s svojega sedeža in hitel domov. Naročil je Stani, naj preloži kosilo, zaprl se v svojo pisalno sobo in pisal. Obrnil se je do treh ali štirih ljudi, ki so poznali Kantorja in Vido in o katerih je sodil, da utegnejo kaj vedeti o njenem sinu. Ne meneč se za to, kaj poreko, jih je prosil, naj mu sporoče njegov naslov, ker ga potrebuje iz nujnih in važnih razlogov.

Pisma so bila spisana in oddana. Z občutkom srečnega zadovoljstva je sedel profesor k svoji juhi. Bilo mu je, kakor da se je s tem pisanjem odločno približal izpolnitvi. Še tri, štiri dni, in bo vedel, kje mu živi sin, kaj je in kako se mu godi. Potem mu ostane samo še malenkost: povedati sinu kako in kaj, izpregovoriti besedo, ki bi jo človek izpregovoril pri taki priliki. Z blaženim nasmeškom je odložil prtič.

«Kako, striček?» ga je vprašala Stana, videč, da vstaja. «Ali mi tudi zdaj ne poveste, kaj se je zgodilo tako veselega?»

Hilarij Pernat jo je svetlo pogledal, zamislil se in zmajal z glavo.

«Ne še,» je dejal. «Ayez patience. C'est un grand secret, le plus grand de ma vie. Zvedela boš, kadar pride čas. A človek nima vsak dan besede za tako veliko stvar.»

S tajinstvenim smehljanjem na ustnicah se je umaknil v svoj kabinet in prepustil Stano ugibanju, kakšna bi neki utegnila biti največja skrivnost v življenju strička Hilarija...

Sedel je za pisalno mizo, pripravil nov list papirja in namočil pero, da bi pisal sinu-neznancu. Čutil je, da ne bo imel miru, dokler ne izlije sreče in koprnenja, ki je bilo nakopičeno v njem. Toda, ko je zapisal datum, je zdajci spoznal, da se je lotil težke naloge. Kako naj ogovori otroka, on, ki se je imel še včeraj za jalovega starca? Kako naj piše sinu, ki morda sam ne vé, da je njegov? Pot od čuvstva do besede se mu je zazdela dolga kakor vse življenje...

In tako je začel pisati. Ves tisti dan in še pozno v noč je pisal, črtal, trgal list za listom in začel znova. O polnoči je pustil pismo nedovršeno in legel spat, še v mislih išoč besed, ki bi povedale vse. Drugo jutro je nadaljeval, neprestano se boreč z občutkom, da se je v sanjah spomnil nečesa odločilnega, zdaj pa se nikakor ne more domisliti, kaj je bilo. Popoldne je končal. Toda ko je prečital pismo poslednjikrat, je mahoma izprevidel, da ga je pisal zaman. To pismo je bilo poslanica radostnega iznenadenja, izliv sebičnega hrepenenja očeta, ki je trepetaje širil roke in klical svojemu otroku: pridi! O krivdi Hilarija Pernata ni bilo v njem niti besedice, o kesanju niti sledu!

Razumel je, da ne more stopiti v nebesa, ne da bi se preje spokoril za svoj veliki greh. Z globokim vzdihom je odložil prvo pisanje in začel v drugo. Spet je sedel do polnoči in drugi dan dopoldne. To pismo se je zelo razlikovalo od prvega. Marsikaj, kar je tam vriskalo in vabilo, je tu ponižno molčalo, kakor bi se zavedalo, da ne more biti uslišano, dokler ni izrečena beseda odpuščanja; zato pa je udarjalo izmed vrstic nekatero spoznanje, tako globoko in grenko, da se je starec strmé vpraševal, od kod je prišlo in kdaj... Bilo mu je, kakor da šele zdaj občuti vso neizmerno krivičnost svojega ravnanja. In že ga je obhajal strah, da tudi to pot ni povedal vsega. Svojo ljubezen je odkril, svoj greh je priznal in obsodil; ali bo to dovolj, da osvoji srce sina, ki ga ima pravico sovražiti v imenu svojem in svoje nesrečne matere — v imenu uboge Vide?

Z drhtečo roko je začel tretje pismo. Spletel ga je iz koprneče ljubezni, iz obupnega kesanja in iz boječe, mile prošnje za nekaj, kar je v svoji slepoti zatajil in zaigral. Ko ga je prečital, se mu je zdelo kakor osem strani ihtenja. Toda bil je zadovoljen in srce mu je bilo lahko. V tem pismu je povedal vse, dodati ni mogel niti besedice več, in če je imel sin človeško dušo v sebi, ga je moral razumeti. Moral mu je odpustiti in poslušati glas krvi; moral je vzhrepeneti po očetu, kakor je oče hrepenel po njem!

Tako misleč je peti dan zaprl pismo v ovoj ter nalepil znamke; treba je bilo samo še naslova in ta je moral priti z odgovori, katerih se je nadejal iz Ljubljane. Baš, ko je hotel vstati, je Stana odprla vrata in položila pošto na mizo. Profesor je neučakano planil po njej. In res: odgovori so prišli, vsi trije... Toda kakšni! Toliko da ni okamenel.

Dve pismi sta se vrnila, kakor jih je oddal. «Nepoznan», je bilo pripisano na prvem, «Umrli!» na drugem...

 Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

Hilarij Pernat je osuplo zmajal z glavo. Da ni pomislil na take možnosti! Seveda, kje bi mogel paziti na vse svoje znance? Tak Slana se je preselil neznanokam! In Močilar je bil mrtev? Čudno, čudno. Bil je vendar njegov sošolec, mož njegovih let...

Njegovih let! Trpko se je nasmehnil. Kakor da človek pri petinšestdesetih letih ni zrel za grob...

Nu, hvala Bogu, na tretje pismo je vendarle prišel odgovor. Svétnik Srebot je bil ves vesel, da se prijatelj Pernat oglašá po tolikem času; le žal mu je bilo, da mu ne more postreči z zaželjenimi podatki. Vido je poznal, kakopak, in Kantorja tudi. Dobro še pomni, da so nekoč govorili o nekíh istorijah in da sta se kmalu potem poročila. Če se ne moti, je svoje dni itak sporočil Pernatu, da je Vida umrla. O sinu je slišal, da je postal inženjer. Dognati je mogel le toliko, da ga zdaj ni v Ljubljani. Skoro gotovo je na vojni; ako zvé o njem kaj več, bo pisal.

To je bilo malo, veliko premalo za profesorja; in vendar mu je pismo trepetalo v roki kakor nekđaj sramežljive vrstice, iz katerih je zvedel, da ga Vida ljubi. Bilo je kakor vest o njej — prva vest o njenem sinu, sinu Hilarija Pernata!

Misel, da naj bi čakal Srebotovega poročila, ga je navdala z grozo. Sleherni živec v njem je trepetal. Takoj, brez odlašanja, je moral priti do gotovosti. Imel je sina; hotel je vedeti, kakšen je, kje biva in kako se mu godi.

«Stana!» je zavpil. «Mojo obleko! Moj potni kovčeg, moj dežnik! Kod hodiš, Stana, kadar te kličem?»

Pol ure po tem sklepu jo je že ubiral proti postaji. V čakalnici ga je srečala Nákrtova Alisa s svojim Fricem.

«Kam pa, striček, kam?» je zagostolela s svojim najlepšim glasom. «Ali greste auf die Reis'? Za dolgo? Kam ste namenjeni?»

«V Pariz!» je mogočno odvrnil profesor, stopaje mimo nje na peron.

Alisa se je pomembno spogledala s Fricem in skrivaj pokazala s prstom na čelo...

Štiri dni je ostal v Ljubljani. Ko se je vrnil v Vrtno ulico, je bilo njegovo obličje vedro kakor jesensko nebo. Bil je pomirjen in srečen, kolikor je bilo tiste čase miru in sreče za očetovsko srce. Vedel je vse, kar je bilo moči dognati. Vedel je, da je Milan, Vidin sin, tik pred vojno končal svoje študije. Opisali so mu ga, da je zal in marljiv mlad človek, resen fant, ki bi se mu obetala lepa bodočnost, če bi jo imel s čim začeti. Bil je na vojni, do tistih dob živ in zdrav.

Boljših vesti se profesor ni mogel nadejati. Sin je bil tak, kakršnega si je predstavljal vse te dni. Ni dvoma, da bo razumel vse in bo odpustil staremu očetu; da bo prihitel k njemu in ga bo vzljubil od srca! Imel bo s čim začeti svojo bodočnost; vse, kar je, bo njegovo. Kako bosta srečna!

«Milanova hiša,» je pomislil Hilarij Pernat, ko je prestopil domači prag. «Milanov vrt... Nič več ne ‚mon jardin‘. Zdaj je to ‚son jardin, le jardin de mon fils‘...»

In kaj je vse doživel v teh štirih dneh! Govoril je z ljudmi, ki ga niso več poznali, kdo je. Išoč Vidinih sledov je hodil po ulicah, ki so bile že davno izbrisane iz njegovega spomina. Eno tistih noči je kradoma položil roko na kljuko hišnih vrat, pred katerimi sta se tolikrat shajala in razhajala v srečnih minulih dneh. Tudi ob njenem grobu je stal; v svoje začudenje ga je našel skromno negovanega; grobar mu je povedal, da pride vsako leto mlad gospod, ki mu priporoči to gomilo in mu prinese denar za njegov trud. Profesor se je razjokal nad zemljo, v kateri je strohnelo ljubljeno telo uboge Vide, sam ne vedoč, ali plaka iz žalosti za njo, iz kesanja nad tem, kar ji je storil, ali iz radosti nad sinom, s katerim ga je obdarila toliko let po svoji smrti...

In zdaj je hodil iz sobe v sobo, iz hiše na vrt, z vrta v hišo, ogledujoč vsako stvar, kakor bi hotel videti, ali je vredna njega, ki pride, ter pomenljivo mežikal Stani, ki mu je vprašujoče sledila z očmi. Pomladil se je za dvajset let; večkrat ga je slišala, kako požvižgava in pobrundava s svojim tankim starčevskim glasom.

Čudila se mu je in tesnobno iskala na njegovem obrazu sledov, ki bi ji pomagali rešiti uganko te izpremembe. Ni ga mogla razumeti. Česa je bil tako vesel? Kaj ga je navdajalo s tem blaženim pričakovanjem?

Stiček Hilarij je zadovoljno opazoval njeno skrb. Muzal se je in mel roke, rekel ji ni besedice. Čemu neki? Sama bo videla, kadar pride čas. Če bi ji zdaj povedal, zakaj je srečen, bi se nemara smejala. Vzrok njegovega muzanja in mencanja, žvižganja in prepevanja je bil tako majhen, premajhen za druge ljudi. Pismo, debelo pismo, ki ga je spisal tisto noč pred svojim odhodom v Ljubljano, je bilo na poti. V tem trenutku ga je morda že držal mlad človek v rokah in ga je čital... Evo, to je bilo vse!

(Dalje prihodnjič.)

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

«Literarne skupine» in je izstopil iz tega kroga ter postal član «Devětsila».⁵

Wolker je bil izpočetka nasprotnik «Devětsila» in se mu je približal šele, ko se je spoznal s Teigejem in videl na lastne oči, da se bori «Devětsil» resnično za novo revolucionarno umetnost. Wolker je nad vse cenil člane «Devětsila» in je bil ponosen, da je v popolnoma komunističnem društvu. Kolektivizem, ki ga je oznanjal «Devětsil», mu je bila prva zahteva modernosti in se je boril zanj na anketah. Videl je v «Devětsilu» stremljenje po novem duhu in po aktivnosti. S tega stališča je govoril zanj na seji «Vara». V njem je bolj cenil njegovo socialnost nego revolucionarstvo. Ljubil je takrat zelo Romainsa. (Dalje prihodnjič.)

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

(Nadaljevanje)

VI.

Glavna gonilna sila v dramatiki našega življenja ni volja, ampak navada. Dve tretjini vsega, kar storimo, storimo zato, ker so naši očetje in pradedje, naše matere in prababice, vse tja do krapinskega očaka in morda že Bog zna koliko tisoč let pred njim ravnali v takih in takih okoliščinah tako in ne drugače. Podedovana navada je prešla človeku v kri; izpolnjuje jo tem rajši, čim bolj se ujema z nagnjenji njegovega osebnega značaja. Le tako si moremo razlagati dejstvo, da so v življenju povprečnega zemljana stvari, ki jih pamet in okus baje obsojata, on pa jih počenja z užitkom, z navdušenjem, z isto globoko pobožnostjo, s katero sprejema svetotajstva, in z isto strastno razbrzdanostjo, s katero se meče v vrtince najslajših grehot.

Čim starejši postaja človeški rod, tem bolj se vkoreninjajo v njem ti nepisani zakoni. Ako nastopijo zate take in take okoliščine, moraš delati to in to, hoti ali ne hoti, ali pa si nakoplješ očitke vse svoje okolice in morda celo svoje lastno zaničevanje. Posvečene orgije budalosti in nize so nam že danes važnejše in nepogrešljivejše od prave vsebine našega življenja. Kaj bi nam še ljubezen brez burk iznevere, kaj zakon brez klavrnih škandalov ljubosumja? Kaj bi bila vzgoja brez nezmiselnih

⁵ Med raznimi literarnimi krožki, ki so nastali po vojni v češkem literarnem svetu, je «Devětsil» s svojo bojevitostjo in komunističnim programom, pa tudi s svojimi predstavitelji vzbujal največjo pozornost. Njegovi vodilni člani so bili: Götz, Teige, Seifert, Piša, Nezval in Wolker. V klubu so bile hude politične in literarne debate. Člani so se pozneje razšli.

okrutnosti, kaj sreča roditeljev brez mešetarjenja za bodočnost otrok? In narobe: bodi čuvstvo otrok do roditeljev in češčenje sedanjosti do odmirajočega pokolenja še tako polno hvaležnosti in ljubezni — kako votlo in zlagano bi se zdelo vse to brez prežanja na zapuščino, brez izpodlezovanja in izpodjedanja, z eno besedo, brez vseh tistih nepreračunljivih možnosti, ki jih odpirata pohlep in zavist!

Take prilike so posvečeni prazniki in svet okoli tebe gleda na to, da jih obhajaš. Kakor se ti ne smeš odtegniti vlogi svečenika, tako si tvoj bližnji ne da vzeti pravice, da je tvoj ministrant. Ogorčenje varane žene praznujejo z njo vred vse prijateljice in vse bližnje in daljne znanke le-teh; rodbinska skrb in nesreča je posel vesoljne javnosti; in če se, recimo, upogiblje kak star in petičen striček pod bremenom svojih let, ne čutijo samo dediči dolžnosti, da zaplešejo okoli njega obredno kolo lakomnosti, ampak tudi someščani se zavedajo, da morajo prav tako vneto in pozorno prisotstvovati temu kolu, kakor bi bili pred tremi tisočletji prisotstvovali ceremoniji stričkovega izpostavljenja v puštinji...

Res je, da se bodoči dediči le malokdaj odtezajo svoji vlogi. Ko so završale po mestecu govorice o čudnem vedenju in bolehnosti Hilarija Pernata, ni moglo biti nikakega dvoma o tem, da se profesorjevo sorodstvo zaveda važnosti položaja. Tako Blanka pl. Nagerthova in njena hči kakor Belletovi in Plešivčevi so bili vendarle staro trgovsko pleme; če niso vsi podedovali spretnosti v pridobivanju denarja, so vsaj podedovali navado prežati nanj.

«Profesor Pernat je zrel za smrt,» so se razgovarjali meščani. «Nákrtočka že brusi kremplje; dedovala bo... In Jean Bellé, nenasitnež: drži se, kakor bi imel svoj del že v malhi, le glejte ga! Plešivčevim bi se prileglo, a kaj, ko bo Karel vse zapil...»

Z napetim zanimanjem so opazovali prve jalove poizkuse Hilarijevih sorodnikov, da bi zagotovili svojo korist. Nič ni ostalo skritega; po vseh gostilnah so premlevali razočaranja gospe Blanke, ogorčenje pogoltnega Žana in stisko uboge Mimi, ki se zaradi svojega malo prida moža ni upala stopiti v tekmo z uglednejšim in solidnejšim delom sorodstva. Ko je doktor Balant raznesel vest o Belletovem begu s profesorjevega vrta in ko se je kdo ve po kom razvedelo, kako okrutno je «onkel Hilarius» odpravil trafikantko, je šel grohot od hiše do hiše; slišali so ga vsi prizadeti, tako Hilarij Pernat sam kakor žrtve njegove togote. In vsi so vedeli, kaj pomeni...

«Tāk tako?» so se čudili znanci in neznanci. «Otresi se svojih ljudi? Ne mara jih, čudak! Kaj pa hoče? Komu pa naj zapusti? Ali misli vzeti s seboj?»

In zanimanje za vojne dogodke je opešalo spričo važnosti vprašanja, kaj bi utegnil profesor nameravati s svojim imetjem, ako ga res noče dati sorodnikom. V kake namene bi ga mogel določiti? Pa ne da bi ga zapisal Stani?

Brezdelni jeziki vsega mesta so se razdelili na tabore. Tu so se razgrevali osebni pristaši Nákrtovih, Belletovih in celò Plešivčevih ter dokazovali, čigav sme biti levji delež po božji in človeški pravici; tam so vpili zagovorniki ustanovljenega reda, braneč pričakovanja sorodnikov nasproči vsakojakim pomislekom; ondi se je oglašala žolta zavist, ki ni privoščila nikomur ničesar, tako tudi Pernatovim nečakinjam ne... Vsem skupno pa je bilo to, da so se vzlic razvnetim besedam na tihem veselili vsakega neuspeha, kjerkoli se je pojavil, in da so obirali ubogo Stano do belih koščic, zgražaje se nad mislijo, da utegne odnesti dediščino rejenka, ki vobče ni bila «tukajšnjega rodú»!

«Ja, liebe Frau von Nagerth,» je rekla gospa glavarjeva trafikantki, ko jo je nekoč srečala pred cerkvijo, «da heisst es zuzupacken. Bodočnost vaše ljubeznive hčerke je na tem. To odrešenje vam pristoji po pravici, po stanu in po vsem...»

Blanka pl. Nagerthova je potrto kimala z glavo. Vsega tega ji ni mogel nihče tako živo povedati, kakor je čutila sama v globini svojega sestradanega, lakomnega in zavistnega srca. Dediščina je bila zanjo edina možnost, da preskrbi Aliso, in edini izhod iz sedanje stiske in tesnobe, ki je bilo vredno razmišljati o njem. V svojem neučakanem pohlepu je stala trdno na občem ženskem naziranju, da je sveta pravica sorodnikov, obogateti z zapuščino bogatega strica. Nenaden konec sveta bi se ji bil zdel veliko bolj zmiseln od razočaranja v tem pogledu. Vsa njena starikava notranjost je pokala od skrčene volje, storiti vse in ubrati sleherno pot, ki bi jo mogla privedi na cilj. V duhu se je že zdaj prerekala za svoj delež in besno sovražila vsakogar, ki je domnevala, da bi ji utegnil odjesti le najmanjšo drobtinico. Tako je sama pri sebi in v tajnih pogovorih s hčerjo hudobno zasmehovala bogatinsko grabežljivost Belletovih in predrzne upe, ki jih je v mislih podtikala nesrečni Mimi. Takle požeruh, ki riga pri jedi, in takale beračica s kupom otrok! Denar strica Hilarija je bil po njenem mnenju že od veka določen v to, da ji pomaga obnoviti slavo Nagerthovega imena. Časih se ji je bledlo od koprnenja. Videla je Aliso poročeno z enim teh brhkkih mladih oficirjev, ki so vsak

dan žvenketali po stopnicah; sanjarila je, kako bi se preselila k njej. Ne, imela bi sama svoje stanovanje; oddajala bi sobo, našla bi si enega tistih «starejših, solidnih gospodov», ki iščejo «pozne sreče» in «enakomislečih družic»... Še enkrat, vsaj enkrat še, bi se hotela naužiti vsega, česar je pogrešala od Salvatorjeve smrti!

Toda prebujenje iz takih sanjarij je bilo zmerom enako. Rešitev ni bila v njenih rokah, bila je v rokah strica Hilarija. V najugodnejšem primeru je smela upati, da dobi tretjino. Na ostali dve tretjini so prežali drugi. Profesor očitvidno še ni mislil na smrt; in če je vendarle napravil oporoko, kdo je vedel, kakšna je bila in komu v prid! Bil je tako hudoben, tako brezobziren, zmožen vsakega grozodejstva!

Snovala je načrte, kako bi ga po malem izpreobrnila; kako bi ga premamila in pripravila do tega, da bi poskrbel zanjo in za Aliso. Morda bi se ji celo posrečilo izpodjesti Fini in Mimi, obe sestrični namah. Pred vsem bi hotela odriniti Stano — diese Schlange! A v tak namen se je bilo treba prilepiti k profesorju, prodreti v njegovo hišo, izpolniti njegovo življenje in zavzeti ob njem postojanko, na kateri bi vztrajala do poslednjega trenutka. Vse to je bilo prekrasno — in vse to je bilo nemogoče. Onkel Hilarius ni hotel tega. Izpregledal je njene namene in jo je s posmehom zapodil od sebe!

Od tistega jutra na profesorjevem vrtu ni več obnovila svojih poizkusov. Ždela je v trafiki kakor pajek v mreži ter prežala na trg. Kadar se je prikazal stric Hilarij iz Vrtnice ulice ter zamišljeno premeril trg in zavil mimo njenega okna, je naglo ugladila grenke gube na svojem obrazu, zavila ozke ustnice v laskav nasmeh in pozdravila starca s svojim najslajšim in najzapeljivejšim glasom. Profesor je dvignil glavo, pogledal jo napol začudeno, napol hudobno in pokimal. Katerikrat je celo zagodrnjal dve, tri besede. In to je bilo vse. Hilarij Pernat je šel svojo pot, ne da bi vrgel v trafiko mrvico upanja. Ko je izginil, je bil obraz gospe Blanke spet grd in star, poln togote in razočaranja, zgrbančen v krinko neutolažljive zavisti in nepomirljive jeze na vse ljudi. A kadar jo je obup najhuje dušil, je pogledala naravnost in je videla Jeana Belléta, ki se je mrk in zaripel trebuhal na pragu svoje prodajalne ter divje gledal za stricem. Hvala Bogu, tudi njemu se ni godilo bolje! In časih je prikolovratil po trgu Karel Plešivic s svojim izgubljenim pogledom ali pa sestrična Mimi s svojo velo postavo, ki se je zdela vsak dan bolj upognjena od nesreče. Oh, še so živeli ljudje, ki jih je takisto zaman skominalo po denarju Hilarija Pernata! Še je bila pravica na svetu...

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

Tako ji je bilo pri duši tisti sinji jesenski dan, ko je prikorakal profesor ves izpremenjen mimo njenega okna in jo je pozdravil sam od sebe, svetlo in prostodušno, kakor še nikoli ne:

«Oglasi se kaj, nič ne misli na moje muhe. Bile so, a ni jih več. Poslej bom zmerom dobre volje...»

Blanka pl. Nagerthova je hotela nekaj reči; odprla je usta in je obsedela tako, ne da bi se ganila in ne da bi izpregovorila. Hromost strmenja ji je legla na zagrenelega duha in na suhotno telo. Ali je bilo mogoče? Človek, ki je izrekel te besede, je bil res stric Hilarij? Kaj mu je bilo? Kakšen čudež se je zgodil z njim? Že se je oddaljil, že je govoril z Žanom, že se je skrnil za vogal; toda ona ga je še vedno videla pred seboj. Prerojen, samemu sebi ne podoben, ji je ostal v spominu in v očeh kakor bajno, nenadejano razodetje. Zgolj smehljal ga je bil od nog do glave!

Kaj je pomenila ta izprememba? Zdravje ali poslabšanje, obrat na bolje ali še globlji padeč v slaboumnost? Prva možnost se je zdela trafikantki preveč opasna; zanikala jo je in se oklenila druge. A v tem trenutku ji ni bilo do razglabljanja. Profesor jo je povabil k sebi; smela je priti, bila je tako rekoč dobrodošla, dom v Vrtni ulici ji je bil odprt. Vse drugo je bilo nevažno — vse drugo je bilo njena skrb! Paradiž zabranjenih upov se je široko razgrnil pred njenimi očmi. Časopis, ki ga je držala v rokah, ji je pal na kolena in naočniki so ji zdrknili na konec nosu, ne da bi kaj čutila.

«Alisa? Alisa!» je poskočila čez nekaj minut. «Tàk pridi že, du unausstehliches Kind... Kje spet tičiš, Alisa?»

Njen ostri glas se je v gospodskih prelivih razlegal po hiši. Toda Alise ni bilo od nikoder. Mati je zamišljeno zmajala z glavo.

«Gotovo je pri Fricu... če ne pri Poldlu ali pri Rudiju... Sama ne ve, katerega ima rajša, das arme Kind... Treba jo bo opomniti, naj se odloči za enega in naj se ga trdo oprime. Da heisst es zuzupacken, kakor pravi gospa glavarjeva. Ach, die Liebe! Alisa?» je spet zagnala svoj materinski krik. «Alisaaa!...»

Alisa je naposled pritekla. Razmršena, vsa rdeča in ne zelo dobre volje je stopila v trafiko ter odločno zaprla vrata za seboj.

«Was gibt's, Mama? Ali res ne bo več miru pred teboj? Stavim, da me kličeš za prazen nič.»

«Za prazen nič, mein Kind? Poslušaj, kaj imenuješ prazen nič, potem govori!»

Jaskaje in mahaje z rokami ji je povedala veliko novico .

Alisine temne oči so se razširile. Sklepala je roke, majala z glavo, pačila obraz, kakor se spodobi v trenutkih velikih dogodkov, in vzklikala z okusno zaokroženimi ustnicami:

«Ni mogoče! ... Kaj praviš! Nein, so was ... Onkel Hilarius naju vabi k sebi? ...»

Ko pa je mati začela prerokovati o posledicah tega vabila, je hči nenadoma obnemela. Veliki dogodek je imel dve plati. Z ene ji je odpiral možnost, da postane dedična, to je, kakor pravijo ženske, v doglednem času «srečna nevesta», z druge je zahteval od nje, da posveti svoje proste ure staremu stricu, ki ji z vsem svojim denarjem ni mogel nadomestiti mladih Fricev, Rudijev in Poldlov ...

Gospa Blanka ji je čitala te misli na obrazu.

«Zdaj se bo moralo marsikaj izpremeniti,» je rekla prežeče. «Dovolj si v letih, da razumeš svoj položaj. Ako se prikupiš stricu Hilariju, je vse mogoče; ako se poruši to najino edino upanje, je vse ostalo zaman ... Misli na to, da sva siromašni, in ... čuvaj se, mein Kind ...»

«Česa naj se čuvam?» je vzkipela Alisa in zardela od slabe vesti. «Kam meriš, mama?»

«Du weißt schon,» je rekla gospa pl. Nagerthova, s skrbjo opazujoč temne kolobarje okoli hčerinih oči. «Nekam čudna postajaš zadnje čase. Bojim se ... ich fürchte ...»

Alisa se je zavrtila na petah, zasmejala se kakor brez uma in zapela na vse grlo:

«Küssen iest khaine Sühnd'
miet hainöm schönen Kiend ...»

«Čuvajte se,» je ponovila mati, žugaje s prstom. «Pri pametni ženski je to ... die letzte Karte ...»

Alisa je bila vendarle pametna ženska, ne sicer glede poslednje karte, tem bolj pa glede ostalega.

«Govoriva pametno,» je dejala in sedla k materi. «Kaj nama je storiti? Razloži svoj bojni načrt.»

«Kakor da ti ga nisem že stokrat povedala! Vdomačiti se morava, postati nepogrešljivi. Onkel Hilarius mora spoznati, da zanj ni življenja brez naju dveh.»

«In Stana?»

«Dás falsche Frauenzimmer! Baš zaradi nje. Ona je najbolj nevarna. Če izpodrineva njo, mu ostane samo še sorodstvo.»

«Belletovi in Plešivčevi so tudi sorodstvo,» je trpko zamrmrala Alisa.

«Bogatinovi in pijančevi! Kaj bi takim dediščina? Zastran njih si ne beli glave. Prvo je, da se zasidrava v Vrtni ulici, drugo, da onemogočiva Stano. Tretje bo prava igrača.»

«Tako si obeta tudi onkel Jean.»

«Naj si — tem bolje za naju. Videla sem profesorja, ko je govoril z njim. Gotovo je tudi njemu privoščil lepo besedo. Srečali se bomo; a Bog ne daj, da bi ga krivo gledali zaradi tega. Dokler imamo skupno sovražnico, se moramo vsi združiti zoper njo.»

«In potem?»

«Hübsch nach der Reih'! Proti Plešivčevina in Belletovim je toliko razlogov, da jim ne bo težko izpodnesti stola, kadar bo čas za to. Očenaš je skupen, toda amen ne sme biti nikogar drugega kakor moj in tvoj.»

«Vse najino!» Alisine zelenkaste oči so se zaiskrile.

«Ali pa je bil moj rajniki papa zaman Rubatutti...»

Rubatutti! Slavno ime trafikantkinih prednikov je udarilo v zatohli zrak tobakarne kakor gusarski bojni klic...

Blanka pl. Nagerthova se ni zadovoljila s praznimi besedami. Vsaka ura je bila dragocena. Bodreč se z mislijo na Salvatorja, na mynheerja, na dolžne ozire do svojega stanu in na vse neizpolnjene želje svojega življenja, je še tisti popoldan potrkala pri Belletovih.

«Kuzin Fini» je sedela v vsej mogoti svoje tolšče pri mali južini ter z materinsko neumornostjo nalivala otrokom kavo.

«Ja Blanka!» je zacvilila z radostnim glasom, ko je uzrla sestrično med vrati. «Kaj te prinaša? To je lepo, vidiš, ach, das ist schön...» Človek bi bil rekel, da je res neizmerno vesela.

«Fini!» je vzkliknila trafikantka še bolj vzneseno in planila Belečki okrog vratu. «Meine liebe Fini!»

Ko sta se do dobra obsvirali in ocmokali in je sedela «kuzin Blanka» za mizo s skodelico kave pred seboj, je gospa Fini izpodbudljivo dvignila obrvi, češ: ceremonija je pri kraju, povej zdaj, čemu si prišla?

Trafikantka je uprla oči v sestrično, ozrla se po otrocih in komaj opazno pobesila vrhnjo trepalnico na desnem očesu. Belečka jo je razumela.

«Žani!» se je splašila. «Olgi, Mili! Pojdite se igrajčkat v kuhinjo... Schön brav sein draussen!»

Kuzin Blanka in kuzin Fini sta ostali sami. Čeprav je Belečka dobro vedela, o čem želi Blanka govoriti z njo, je vendar še vedno dvigala obrvi. Trafikantka je spet pomežiknila.

«Onkel Hilarius?» je nato vprašala gospa Fini.

Blanka pl. Nagerthova je pomembno sklonila glavo.

«Hm, hm!» je zapela Belečka. «Čuden postaja, siromak...»

«Čuden, čuden!»

«Izprva se nas je otepal, kakor da nismo njegovi ljudje. Und jetzt...»

«Merkwürdig! Zdaj nas pa vabi.»

«Vaju tudi?» se je začudila kuzin Fini. «Glej, glej... Also, kaj misliš?»

«Čas je, da se zavzamemo vsi kakor eden. Nevarnost je skupna, vsi moramo gledati.»

«Kako gledati?» je zategnila Belečka, delaje se nevedno. «Kakšna nevarnost?»

«Onkel Hilarius je dober človek...»

«Eine Seele...!»

«Če je časih... ták, ni sam od sebe.»

«Kje neki, ich bitt' dich!»

«Nekdo ga hujska zoper nas.»

«Vsi vemo, kdo.» Gospa Fini je strogo mrdnila z obrazom. «Neka oseba...»

«Jaz pravim, da ta oseba ve, zakaj ga hujska!»

«Menda ve. Onkel Hilarius je bogat... Ne bila bi prva ne zadnja.»

«Ničvrednica!»

«Potuhnjenka, izpodlezovalka...»

Sikali sta kakor dve kači. Oči so se jima bliskale, ustnice so jima drgetale od mržnje. Z besno slastjo sta se vrgli na «to osebo» in sta jo obrali do golega. Ker nista vedeli o njej resničnih grehov, sta ji očitali tiste, ki bi jih utegnila storiti, če bi mogla in če bi se upala... Belečka, ki je bila v trenutkih razburjenja tem bolj nepreračunljiva, čim redkeje so jo obhajali, se je celo osmelila namigniti:

«Rada bi le vedela, s čim ga je tako privezala nase? Človek bi si mislil...»

«Allerlei!...» je vzdihnila kuzin Blanka in sramežljivo pobesila oči.

«Ja, leider... Kaj praviš, kaj nam je storiti?»

Tišti mah je široko vstopil Jean Bellé. Tudi on je takoj uganil vzrok poseta. Brez kakega vprašanja se je vrgel v naslanjač, sklenil roke na trebuhu, zavrtil palce, pogledal trafikantko in vprašal z debelim glasom:

«Nu, kar govorita. Kaj ukrenemo zastran profesorja?»

In Blanka pl. Nagerthova je jela razlagati, gledaje zdaj njega, zdaj njo... Čim bolj jima je šlo do živega, tem tišje in tem bolj prepričevalne so postajale njene besede. Ko je končala, je bila enotna fronta sorodnikov Hilarija Pernata ustanovljena. Segli so si v roke in kuzin Blanka se je poslovila. Vsa zadovoljna in polna podjetnosti se je napotila k Plešivčevim, da bi uredila tudi levo krilo svoje vojske... (Dalje prihodnjich.)

Miran Jarc / Vhod v Trento

Takrat so utihnile ptice,
ko je okamenela te zemlje velika volja,
vzbočena v togo gorovje,
Solnce jekleno odmeva od skalovja v skalovje...
Tu je onemela upornost vesolja
v molčečnost ostró...

Človek,
kot da je sunkovito obstal
sredi višav
svojega pogona
v kristalni bliščavici vseмирskih planjav
pod širjavo nebosklona,
zre tisočletno...

Ne dajo viharji spominom zeleneti,
misli drobijo se v pesek in prah,
čas se razteka v prosojen blišč...

Oglata vtelešena večnost strmi...

Ali preži uspavana ogromna zver,
gorjé za naš mir,
če se prebudi!
(— morda jo najrahljši človeški glas prebudi —).

Ali je igrača ogromna,
ki se je za zabavo do tu prikotalila,
(— morda se otroku zasmeji,
čistó, srebrno bi se pošalila!)

Brezdomna goličava,
Všeširjava zaokrožene vodoravnosti in navpičnosti...
O, človek, ki se poženeš v ta večni mir!

marveč so v veliki meri potrebni tudi inozemcem, ki se hočejo pravilno seznaniti z nami. — Zadruga je zlasti v zadnjem času začela polagati veliko pažnjo na zunanjo opremo knjige.

Vse te literarno-kritične glose so mišljene predvsem kot napotilo za bodoče desetletje. Zakaj smeri, v katerih se je Tiskovna zadruga razvijala doslej, so nedvomno pravilne in vodijo k uspehu.

Zadruga sama je svoj jubilej proslavila z ustanovitvijo dvajset ljudskih knjižnic in z razpisom znatne nagrade za povest v tem listu. Uredništvo Ljubljanskega Zvona pa svoji založnici, ki je temu listu vedno posvečala vso nego in skrb in uredništvu pri idejnem in umetniškem vodstvu lista vedno liberalno puščala popolno svobodo, ne da bi ga pri tem poslu kdajkoli ovirala s kakimi izjavami, najiskreneje čestita in ji želi še obilo uspeha v njenem kulturnem poslanstvu.

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

(Nadaljevanje)

VII.

Tako se je začelo v Vrtni ulici novo življenje, kakršnega si pred mesecem dni ne Hilarij Pernat ne njegovi sorodniki ne bi bili mogli predstaviti. Namestu rož, ki so se osule, namestu zelene brajde in košate sence kostanjev, ki jih je osmukala burja zadnjih oktobrskih dni, namestu solnca in toplote in vsega, kar je odhajalo, je vkorakala v profesorjev zakleti raj gospa Blanka s svojo hčerjo, Fini Belečka s trebušastim Žanom in za temi štirimi plašna in sramežljiva, potrta in ponižana Mimi Plešivka z obrazom večno nabranim na jok in z usti zmerom pripravljenimi, da zaženo venomer isto, do naveličanja žalostno tožbo o ubogih otročičih in o nesrečnem Karlu, ki se ni hotel izpametovati...

Zvonec na vratih stričkovega vrta je pel zdaj malone od zore do mraka. Profesor, Stana in deviška starka Monika so že po njegovem glasu razločili, kdo prihaja. Kadar je zazvenel posebno boječe, kakor da vobče še ne poje, ampak le v strahu in trepetu zbira pogum, da bi se najponižneje drznil zajavkati v imenitni pokoj Pernatovih sob, takrat so vedeli, da je prišel Karel Plešivic osebno. Profesor je pri takih prilikah neutegoma napravil moder obraz in vtaknil v hlačni žep primeren bankovec, ako je bil dobre volje, ali pa figo, če je bil nasajen. In Stana, ki je vedela, da ju mora pustiti sama, je pogosto slišala iz stričkove sobe ihtenje

skesanega oficijala in glasne pridige Hilarija Pernata, ki je hodil z rokami na hrbtu iz kota v kot ter razlagal grešniku svoje nazore o spodobnem življenju. A to je delal menda le v svojo zabavo; zakaj kadar je odpiral vrata, da bi spustil gosta na stopnice, se je vselej razlegel po hiši njegov norčavi, objestni starčevski smeh.

«Nu prav, prav,» je klical za oficijalom, «kaj bi tisto! A nekaj te prosim, veš: enkrat samkrat bi poizkusil priti s trezno glavo. Ne iz filistejstva, nikakor ne... Edino zato, ker sem čudak, zbiralec redkih dojmov in občudovalec nezaslišanih pojavov, he, he, he!...»

In deset minut po Karlovem odhodu je sedel v svojem naslanjaču, vrteč palce ter poslušaje Nákrtočko ali Belečko, še večkrat pa obe namah, velikokrat tudi mogočnega Žana ali vitko Aliso, ki mu je žrtvovala vsak dan po kako urico svojih ljubavnih sanjarij in zablod. Gledal jih je, kadar so se s sladkimi obrazi gnetli okoli njega, ter poslušal, kako so vselej obirali tistega, ki je bil odsoten, vsi skupaj pa najrajši Stano, ki jim ni mogla ugoditi ne z mislijo, ne z besedo, ne z dejanjem; in nič ni kazalo, da bi imel o njih kako posebno mnenje.

«Kdo bi bil slutil, da ume biti onkel Hilarius ták vzoren stric!» je večkrat govorila trafikantka svoji hčeri. «Sama ljubeznivost ga je... Le star je že oh, tako star in slab!»

S takimi vzdihom na ustnicah se je počasi vežbala v izžemanju krokodilovih solzá, da je ne bi ukanile pri pogrebu.

Hilarij Pernat pa je odpiral za gosti okna in vrata, zračil sobo in zadovoljno mrmral sam pri sebi:

«Nu, hvala Bogu, šli so, spet smo sami... Pusto je bilo, hm, kakor pri postni maši, da bi jih zlodej! Če vsaj ne bi za hrptom glodali drug drugega, kakor hitro kateri odnese pete. Izpodrivajo se, siromaki: auri sacra fames, he, he... In Stana, kako se jim je zamerila, res čudno! Nu, hvala Bogu. Zakaj ne bi bil sorodnik, kakršni so vsi, onkel Hilarius po predpisih? Naj pijejo kavo in naj se tolažijo s prijetnimi upi; tako mine čas njim in meni... Ko je tako težko čakati — Bože, kako težko!...»

Tako govoreč je zamišljeno stopil v svoj kabinet ter se zagledal v koledar. Koliko tednov je že minilo, odkar je dal pismo na pošto? Zakaj ni bilo odgovora? Ali je bilo res tako zamudno, poiskati med stotisoči mladih mož na bojišču Milana Kantorja? Ali tisti, ki je šlo pismo skozi njih roke, res niso čutili, kako

važna je njegova vsebina? Ali res niso uganili, da gre za srečo ali nesrečo, za oproščenje ali obsodbo ubogega starega možička, ki se tako sam in tako skesan odpravlja s tega sveta?

Vsakojake misli so ga obhajale, druga bolj nemogoča od druge. Lahko da njegovo pismo vobče ni prispelo do cilja; morda ga je kdo ukral in odprl, meneč, da je v njem denar; prečital je poslanico koprnečega očeta in jo je s srditim porogom raztrgal na koščke. Ali pa je pismo zašlo, obležalo v kakem kotu, zdrknilo v enega tistih strašnih predalov, iz katerih vstajajo izgubljena pisma kakor mumije iz grobov, po desetletjih, ko je zdavnaj vse mrtvo in pokopano, piščeva roka in čitateljeve oči...

A morda je tudi prišlo na pravo mesto. Prišlo je in bilo bi oddano, če bi ga še mogli oddati. «Milan Kantor!» je nemara zaklical glas; toda usta, ki bi morala odgovoriti «Tukaj!» so že razpadala v črni zemlji...

Kadar je Hilarij Pernat pomislil na to najhujšo možnost, se je moral siloma premagati, da ni zaječal. Vse njegovo bitje se je krčilo, vsaka žilica se je branila in trepetala: ne! Dokazoval si je, da to ni verjetno, ter iskal razlogov, zakaj ne more biti tako. In ker se je imel na trdih vajetih, se je sčasoma res uveril. Čim delj je čakal odgovora in čim nerazumljivejše je postajalo to molčanje neznanega sina, tem bolj gotovo se mu je zdelo, da Milan živi in da se mora vse srečno razplesti.

Toda njegova notranja napetost je rasla od dne do dne. Bilo mu je, kakor da tava po veliki praznoti, po temi, v kateri sveti ena sama oddaljena luč; ta luč se je bližala neznosno počasi in on, da bi je laglje dočakal, je grabil okoli sebe ter se oprijemal vsega, kar mu je prišlo pod roke. S knjigami se ni mogel več zamotiti, samota mu je bila zdavnaj prepolna misli in vprašanj; zato je potrpežljivo prenašal vsakdanji sorodniški najezd in posedal celo v gostilni. Kadar se je tuja okolica razšla, ni mogel prebiti brez Stane. Včasi je stala pri vratih že uro in delj, z roko na kljuki, vsa blede od muk svoje gospodinjske vesti, ter z grozo poslušala cvrčanje kosila, ki se je smodilo v kuhinji; toda striček Hilarij je kakor ponevedoma tiščal vrata, govoreč brez konca o praznih stvareh, da ne bi čul svoje duše, ki je na vse strune pela o eni, edini pomembni...

Vojna ga skoro ni več vznemirjala. Zastran njega je smela zdaj trajati do sodnjega dne. Poročila je komaj še čital, zemljevidi so se prašili na polici. Podmorski čolni in Chemin des Dames, boji na Tagliamentu in boljševiška revolucija, vse to ni bilo več

Bog zna kako važno. Važno in odločilno je bilo samo vprašanje: kdaj pride odgovor na pismo?

Nekega dne je sivo jesensko nebo še bolj potemnelo. Meščani, ki so zvečer prihajali k «Zlatemu medvedu», so napovedovali sneg. In res: ko je Hilarij Pernat drugo jutro pogledal izpod odeje, je bila vsa soba polna mehke, hladne svetlobe. Živahno je skočil k oknu ter se zazrl v belino, ki je ponoči debelo posula strehe in ulice. Snežilo je še vedno, ves tisti dan; a svod za letječimi koprenami se je zdel čist in radosten, osvobojen vseh temnih slutenj in mrkih tog; čim delj ga je profesor iskal z očmi, tem bolj ga je obhajalo, kakor da se preraja duša v njem in svet okoli njega.

«Zdaj bo spet vse jasno in dobro,» je rekel sam pri sebi. «Lepa je pomlad, toda v zimi je nekaj mirnega in vedrega; sladka je mladost, toda večer življenja nam prinaša pokoj, jasnost in izpolnitev...»

V nekakšni tajni zvezi s to mislijo se mu je zazdelo, da mora biti sinovo pismo zdavnaj na poti: po dolgih ovinkih roma in enega teh belih dni, morda že danes, bo ležalo v njegovih rokah, težko od blagoslova... Da je le mogel dvomiti o tem, kar je bilo najbolj naravno!

Obednica ni bila še nikoli tako visoka in prostorna kakor tisto jutro, Stanin obraz še nikoli tako prijeten in svež. V veliki, beli peči so veselo pokale bukove grče.

«Ali pošte še ni?» je vprašal profesor, sedaje za mizo.

«Kje, striček!» se je zavzela Stana. «Pol devetih je pravkar odbilo.»

«Mm,» je dejal, «čas ima polžje noge. Potrpeti bo treba. Danes pride, slutim da,» je dodal kakor v sanjah.

«Kaj pride, striček?» je pograbilo dekle, meneč, da ji hoče razodeti skrivnost, ki mu je bila že vse te čase zapisana na obrazu.

«Kako — kaj pride?» se je splašil Hilarij Pernat. «Ali sem mislil na glas?»

Čutil je, da ga obliva rdečica.

«Danes pride,» ste rekli, »slutim da...»

Njene oči so se prostodušno uprle v profesorja. Toda starec se je otresel.

«Neumnost!» je zagodrnjal, trudeč se, da bi gledal grdo, in jezno mešaje z žlico po kavi. «Če sem tudi rekel, mislil nisem ničesar posebnega.»

«Striček?» Stana se ni dala odpraviti. «Jezik taji, oči pa pravijo drugače! Nu dajte, odrešite me radovednico: česa se nadejate? Ali bo kaj veselega?»

«Fichez-moi la paix!» se je ujezil striček. «Rajši povej, zakaj ne daš več peciva? Kolački so vsi izprebrani in prav nič prida se mi ne zde.»

«Ali bo kaj lepega, striček?» je laskavo ponovilo dekle, nagibaje se k njemu.

«Da nikoli tega,» je zdajci ušlo Hilariju Pernatu. «Nobeno oko ni videlo, nobeno uho ni slišalo takega veselja!» Njegovo drobno, gladko obrito lice se je zasvetilo od razigranosti; vsi utajeni upi so mahoma pritisnili iz prs nekam kvišku, da bi v burnih, prešernih besedah, med smehom, vzklikanjem in mahanjem z rokami planili na dan... A v tem se je osvestil. «Prav ničesar ti ne povem!» je odrezal malone togotno. «Kadar pride, se boš lahko nastrmela po mili volji, ti in vsa ostala babja in moška svojat... Doglej pa — niti besedice! In vobče, kaj je to tebi mar? Saj slišiš, da te vprašam: odkod in zakaj in čemu to strašno pecivo? Hic Rhodus.» Tako govoreč je trudoma nagrbancil obraz in s prisiljeno strogostjo potrkal ob mizo.

Stana se je nasmehnila kakor v zadregi.

«Vojna je, striček, tri leta že... Moko, jajca, sladkor, vse je težko dobiti. Če bi hoteli pogledati v moje kuhinjske predale...»

«Poleti je bila tudi vojna,» jo je zavrnil profesor, kakor bi pestil grešnika iz pete šole. «In kakšne dobre zapognjence si spekla o kresu, káko torto za moj rojstni dan! To so bosí izgovori.»

«Varčevati je treba, striček...»

«Varčevati je treba zmerom, ne šele zdaj. Zakaj se ti prej ni zdelo škoda?»

Zardela je in pobesila oči.

«Prej nismo imeli toliko posetov; odkar pa prihajajo v hišo ljudje... Sami ste zahtevali, da jim postrežem kar najbolje. Noblesse oblige, ste dejali.»

«Kaj hočeš reči? Da gostje vse pojedó?» se je začudil Hilarij Pernat.

«Nu da, dober tek imajo... Jaz pa zato ne dobim toliko več masla in jajec.»

«Hm!» Profesor se je mahoma spomnil, da je še oni dan občudoval Blanko in Alico, kako sta do dna izpraznili polno košarico slaščic. In v nedeljo, ko je prišla Fini Beleška z Žani, Olgi

in Mili! In Karel Plešivic, ki si je «z dovoljenjem spoštovanega gospoda strička» vselej nabasal žepe za svoje «nedolžne črvice», potlej pa je pital ženščine po beznicah, kakor so pripovedovali dobri ljudje...

«Prav imaš,» je pokimal. «Nima vsak čuta za to, da so certi denique fines. Kaj hočemo, težko je gledati gostom na zobe...»

«Bog ne daj, striček!» ga je prekinila Stana.

«In težko se jih je otresti, kadar smo jim podali mezinec,» je končal profesor. «Nu, pustiva jih. Če govoriš o volku, rad pride.»

Ni se še utegnil zasmejati svoji opazki, ko je pozvonilo.

«Ali nisem dejal?» se je ustrašil. «Vse kar je prav! Kdorkoli je, reci mu, da še spim.»

Strah, s katerim je pobegnil v spalnico, ni bil samo burka, čeprav je Stana nehote udarila v smeh; bil je resen. Misel, da naj bi vsakdanji obraz in razgovor Blanke pl. Nagerthove ali Jeana Belléta že na vse zgodaj skalila svečano ugodje tega prvega zimskega dne, se je zdela Hilariju Pernatu svetoskrunska.

Monike ni bilo doma in Stana je morala iti sama odpirat vrtno duri. Veselo pokrikavaje je gazila sveži sneg, ki jo je grizel v meča, vsa uverjena, da stoji zunaj poštar s stričkovimi časopisi. Ko je odklenila, je videla, da se profesor ni motil: pred vrati je mencala trafikantka z zavojčkom, iz katerega so gledale slamicice petih viržink.

«Samo mimogrede se oglasim,» je vzkliknila, tiščeč mimo Stane. «Ubogi Onkel Hilarius gotovo nima nichts zu rauchen, pa sem mu prinesla nekaj smotk... Kaj pravite? Da še ni vstal?» se je začudila, nejeverno mereč devojko z očmi. «Ali je mogoče? Upam, da ni bolan? Ah, Bože moj, če le ni kaj hudega!» Spet se je zaletela.

«Zdrav je kakor riba v vodi,» se je nasmehnila Stana, zastopaje ji pot. «Samo spi še, res spi. Smrči, da se hiša trese. Gotovo bi bil nejevoljen, če bi ga zbudili, gospa... In stanovanje je še narobe, pravkar sem začela pospravljati.»

«Če le ni bolan?» je ponovila Blanka, s težavo taječ jezo, ki jo je obhajala. «Pomirite me. Vzemite mi diese Last vom Herzen!»

«Res mu ni nič. Popoldne boste sami videli.»

«Nu, tedaj popoldne... Ah, pozabila sem: tole mi je dal pismonoša.» Nekam togotno je potegnila iz mufa dva časopisa in pismo. «Do svidenja.»

Ko je bila spet na ulici in je ključ zaškripal za njo, je blisnila z zelenimi očmi preko ramena in strupeno zamrmrala:

«Die Schlange!...»

Stana se je vrnila v hišo. Že je stala na pragu stričkove sobe, ko ji je prišlo na um, da bi pogledala pošto. Pismo je zbudilo njeno pozornost. Bolj ko ga je obračala v roki, bolj je slutila nekakšno tajno zvezo med njegovo vsebino in med koprnečim razpoloženjem, ki ga je opažala pri profesorju že vse te tedne... Srce ji je zastajalo od čudne tesnobe. Morda je bil njen strah nespameten; pismo je bilo morda navadno, brezpomembno pismo o kdo ve kakih nevažnih stvareh. In vendar se ji je zdelo, da bi laglje podala starcu nevarno orožje kakor ta debeli, povsod popisani in prepečateni ovoj. Ko je začula v sobi stričkove korake, ga je naglo spravila za predpasnik in vstopila.

«Pošta?» Hilarij Pernat je živahno pograbil časopise. «In pisma ni bilo nobenega?»

«Nobenega,» je odgovorila z negotovim glasom.

«Hm, hm...» Profesor je zamišljeno majal z glavo. «Čudno, čudno. Nu, morda drugič kaj. Une autre fois... stoj! Kako bi pisala ‚autre fois‘? Skupaj ali narazen?»

«Skupaj,» je raztreseno zamrmrala Stana.

«V klop!» je zavpil Hilarij Pernat. «Vous êtes une oie, mademoiselle. Kaj pomeni ‚oie‘?»

«Modrijanka!» se je zasmejala dekle in je steklo po svojih poslih, prepustivši strička obupu nad toliko nevednostjo.

Nákrtovi dami sta prišli popoldne točno k málici. Gospa Blanka ni mogla natrditi profesorju, kako neizmerno jo veseli, da ga vidi živega.

«Srce mi je zamrlo, onkel Hilarius, ko sem čula, da ste še v postelji... Neprestano trepečem za vas!» je hitela, prežeče ogledujoč profesorja, da bi videla, ali je ni Stana zavrnila na svojo pest. «Spali ste, nu da... Na prvi mah ji nisem mogla verjeti,» je dodala, ko je dekle odšlo po kavo. «Veste, kar predme se je postavila. Vobče moram reči... überhaupt... vsak dan bolj drzna se mi vidi!» je povedala naravnost.

«Kdo?» je ostrmel Hilarij Pernat.

«Nu, diese Person...»

«Gospodično Mirnikovo misliš?» Profesor je dvignil obrvi.

«Nikogar drugega. Sie hat so etwas Freches...»

«Bog pomagaj,» se je namuznil starec. «Kdor ve, da podpira štiri vogale...»

«Nič ne rečem, onkel Hilarius,» se je podvizala trafikantka, videč, da govori gluhim ušesom. «Bog daj, da ne bi bili nikoli razočarani... Ja, kaj sem hotela reči? Pošto sem danes jaz prinesla, wissen Sie?»

«Vem, hvala. Časopise.»

«In pismo — und einen Brief!» je poudarila Blanka. «Ali ga niste dobili?»

Hilarij Pernat je osupnil: nikakega pisma ni dobil! Že je odprl usta, da bi vprašal kako in kaj; toda misli so se po bliskovo uredile v njegovi glavi. Ako mu je Stana pridržala pismo ali če ga je, recimo, gredoč izgubila ali pozabila v kuhinji, je bila to vsekako stvar, ki je zadevala samo njo in njega.

«Mda,» je pokimal mirno. «Dobil sem ga, hvala lepa...»

Toda zamolkli nemir v njem je rasel od minute do minute. Zakaj mu Stana ni dala pisma? Kakšno pismo je bilo? Odkod? Komaj je pričakal minute, ko sta ostala sama.

«Stana?» je vprašal, še preden so utihnili koraki Nákrtovih dam. «Kje je moje pismo?»

Zdrznila se je.

«Katero pismo?» je zajecljala. Porcelanasta skodelica ji je pala iz roke ter se razletela na kose. «Oh, Bože moj!» V svoji zmedi se je sklonila, da bi jih pobrala.

«Pusti!» je osorno velel profesor. «Katero pismo? Tisto, ki je prišlo zjutraj s pošto. Nákrtoška ti ga je dala v roke.»

«Imam ga... zunaj...» je zamrmrala Stana s solznimi očmi.

«Zakaj si ga pridržala?»

«Ne vem...»

«Prinesi ga!» Hilarij Pernat je strogo potrkal s členki ob mizo.

Stana je šla. Vrnila se je s pismom, vsa zmedena, osramočena in v strahih.

«Evo ga...»

Profesor jo je čakal z iztegnjeno roko. Tudi njegov obraz je bil siv od slutnje. Vzel je ovoj, pogledal ga, podržal ga k luči, kakor da ne verjame svojim lastnim očem... Nato je čudno zastokal, pobesil glavo in spustil pismo na mizo.

Bilo je njegovo pismo: tisto, ki ga je poslal Milanu Kantorju! Trda roka je prečrtala naslov ter pripisala s strmimi, brezčutnimi črkami:

«Pogrešan dne 5. VI. 1916...»

(Dalje prihodnjič.)

treba umetnost «osvoboditi» od sovislosti s človekom in jo izpremeniti v vprašanje specijelne tehnike, se bliža očitno svojemu koncu, kajti to «osvobojenje» je vodilo v še težje suženjstvo, v hegemonijo formule nad vitalno pesniško resničnostjo.» Tako se je zgodilo, kot je zapisal Wolker: Manira je smrt poezije... In ker je take poezije danes že mnogo, ne vpliva več. Manjka ji tudi one magične pesniške sile, ki odseva iz Wolkerja — zato je tudi v tem ostal on sredi svoje generacije sam, mlad in večno živ. Glasniki češke moderne predvojne generacije so izvršili veliko delo revolucije češke narodne in kulturne psihe. Večinoma še žive. Machar, Dyk, Sova, Karasek, Březina, Bezruč in mnogi drugi. Mnogi iz njih so umolknili, ker so povedali, kar so imeli reči svojemu času. Doživeli so prevrat in ga radostno pozdravili. Drugi se oglašajo še. Zdi se jim, da še niso vsega povedali. Pišejo svoje spomine in odgovarjajo tudi na sočasne dogodke. Tako si odpevajo sami sebi in odmevajo iz lastne preteklosti. Hočejo dokazati, da so v njih še žive mlade sile. In so še, kar je dokaz, da so preživeli svojo dobo. Toda orači starih polj niso mogli preoravati svojega lastnega. Zato so bili poklicani novi ljudje. Med njimi je Wolker zarezal v češko kulturno polje najglobljo brazdo.

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

(Nadaljevanje)

VIII.

Tisto noč je Stana prvič spoznala, kako težko breme je velika skrb. Pred leti, ko je ležala mati na smrtni postelji, je bila ona še dete; vedela je, da ji ne more pomagati; v svoji brezumni boli si tudi ni utegnila zadati vprašanja, kaj naj stori, kako naj odvrne prihajajoče gorje in kaj bo z njo, ako ostane sama na svetu. To pot pa je bilo drugače. Striček Hilarij, njen edini dobrotnik in prijatelj, edina njena opora sredi tujih ljudi, je vpričo nje omahnil pod udarcem, o katerem ni vedela, kakšen je in kaj pomeni. Sesedel se je na stol, udaril z glavo ob mizo ter izgubil za nekaj minut zavest. Ko ga je s kisom, mrzlo vodo, stresanjem in klicanjem zdramila iz omedlevice, je najprej stekleno pogledal okoli sebe; nato je uprl oči v pismo, ki je ležalo pred njim, segel ponj, hoteč ga nemara skriti... in zdajci dvignil roke na obraz ter zastokal, kakor še ni čula zastokati človeka. Stani je srce zamrlo od sočutja in strahu.

«Striček!» Z glasnim vzkrikom se je vrgla k njemu na kolena. «Ubogi striček, kaj se je zgodilo? ...»

Njen vik ga je osvestil. Z naporom se je spravil na noge, odrinil jo in krenil od mize, kakor da hoče v spalnico. Toda bil je menda trenutno slep; namestu da bi šel proti vratom, se je zaletel v predalnik.

«Pardon!» je zamrmral s čudnim, ubito žvenkečočim glasom. «Ali sem neroden ...»

«Striček,» je ihtela Stana, loveč ga z razprostrtimi rokami, da bi mu prestrigla pot, «za Boga, povejte mi ...»

«Nič, nič,» je odrezal Hilarij Pernat že na pragu. «Ce n'est rien. Nič ni, le pusti me ... Pusti me, pravim! ...»

In se je zaprl v spalnico ter obrnil ključ.

Trkala je, klicala, plakala v ključavnico; profesor se ni oglasil. Vabila ga k večerji — vse zaman. Iz zaklenjene sobe ni bilo odgovora; da ni slišala vzdihov, sopenja in pritajenega siganja, bi bila mislila, da je stric Hilarij umrl.

A tudi tako je bilo dovolj nevarno. Stana si je pristavila stol in sedla k vratom, tresoč se od nepokoja, ki je lezel nanjo iz temin. Striček je bil star; lahko bi mu počilo srce od žalosti, ali pa bi ga od razburjenja zadela kap. Lahko bi se mu zmešalo. Lahko bi si kaj storil, obupan kakor je bil ...

Šele pozno, ko je bila že trudna od drugih, bolj neodložljivih misli, ji je prišlo na um, kaj bi ji bilo storiti, ako bi se zgodilo to ali ono ali tretje ... Šele tedaj je pomislila, da ne bi bilo uro po stričkovi smrti zanjo več mesta v Vrtni ulici ... in da se ne bi imela pod milim Bogom kam obrniti ... Šele tedaj, ko so bile solze na njenem obrazu zdavnaj posušene in ji je zaspanec že dolgo pritiskal na veke, se ji je zazdelo, da je vzlic dobroti strica Hilarija vendarle sirota in nesrečnica na tem svetu ...

Toda Stana ni bila vajena veliko misliti nase. V tem trenutku je bila taka misel nedvomno greh. Sredi svojega strmenja nad profesorjevo boljo, sredi skelečega usmiljenja z njim in sredi grenke zavesti, da mu ne more dati ne pomoči, ne tolažilne besede, ker ji ni hotel odkriti svojega gorja, je naposled zaspala, zavita v veliko volneno ruto, z glavo naslonjeno na vrata, za katerimi je po malem usihal njegov bedni starčevski stok.

Ko je Hilarij Pernat proti jutru stopil iz svoje sobe in jo je našel tako, ga je prevzela velika, dobrodejna nežnost, tolažilnejša od vsega, kar bi mu bila mogla reči z besedami. Obstal je, zamislil se, sklonil se k njej ter jo rahlo poljubil na lase ...

Časih ga je pograbilo, da bi stopil k Stani in bi jo spodil iz hiše. Ostal bi sam, smel bi ždeti v kakem kotu, biti z glavo ob steno in ječati in škripati z zobmi!

«Fej, nehvaležnež!» se je ošteval nato. «Kaj bi bilo s teboj, da ni nje? Poginjal bi kakor volk v gošči... Ali mar ne trpi z menoj, da rodno dete bolj trpeti ne more? Ali mi ni srce vztrepotalo od ganjenosti in... vzlic vsemu... od nekakšne sreče, ko sem jo zjutraj našel pred svojimi vrati?...»

Da, vsekako ji je moral biti hvaležen. Zdelo se mu je, da njena vdanost vendarle odganja najhujši obup. A tudi brez najhujšega je bilo dovolj hudo!

Nesrečno pismo je ležalo na pisalni mizi, kakor je včeraj prišlo. Naj je profesor še tako begal z očmi, naj se je še toliko trudil, da bi gledal v strop, v zid ali skozi okno, njegove oči so se venomer vračale na ta ovoj, v katerem je ležalo vse njegovo kesanje in vse njegovo upanje pozne sreče, zavrženo in zavrženo po večni roki Usode...

«Pogrešen dne 5. VI. 1916!» je bilo zapisano pod prečrtanim naslovom. In kolikorkrat je profesor pomislil na ta usodni dan, tolikokrat ga je obšel privid krvave borbe v Galiciji in Volinji. Dan 5. junija 1916 je bil drugi dan Brusilovljeve ofenzive! Ta dan je v peklenški toči granat, v pljuskanju človeških valov drug preko drugega, v kriku in metežu borbe na nož brez sledu izginil sin Hilarija Pernata, ne da bi vedel za ljubezen svojega očeta!

Profesor ni bil izmed tistih, ki se oklepajo čudežnih možnosti; najbližja razlaga je bila zanj vedno tista, ki se je zdela najbolj naravna. In kaj je bilo dne 5. junija bolj naravno od smrti?

«Zgodi se, da raztrga človeka granata ali mina,» je ugibal sam pri sebi. «Prileti, udari med ljudi in ostavi za seboj jamo, da bi hiša izginila v njej, in kose teles, razmesarjene do neverjetnosti in razmetane kdo ve kako daleč na okrog. In trešči druga tu, tretja tam; ko mine boj, ni ne ljudi ne trupel, samo strašni, ničemur ne podobni ostanki človeške koline... Kdo jih utegne sestavljati, kdo dožene, čigavi so? Nestalo jih je toliko in toliko; tiste, ki jih najdejo, vpišejo med mrtve, o tistih, ki so izginili brez duha in sluha, pa pravijo, da so ,pogrešeni'...»

Ni se manjkalo takih primerov. Mladi Jan, suplent na gimnaziji, je bil ,pogrešen' že štirinajstega pri Lvovu; čez poldrugo leto dni so se oglasile priče, ki so ga videle, da je stal na kraju, kamor je ,ne delj ko tri sekunde potem' udarila težka granata. ,Pogrešen' je pomenilo ,mrtev', kar moči temeljito mrtev!

«Milana Kantorja ni več in zame je vse izgubljenno, vse končano in pokopano...» Tak je bil neizprosni zaključek starčevega preišljevanja. Nit življenja je bila odrezana pred njim in za njim; le on je še ostal, trhel drobce v vrtincu občega ginevanja, ki ga je v čedalje ožjih krogih vlekel v temo brez dna...

Groza te gotovosti je bila prevelika za dobo enega dne. Hilarij Pernat je čutil, da ga bo prevzemala počasi, od jutra do jutra, in mu bo tiščala na prsi noč za nočjo, vse do poslednje noči njegovega življenja. Obenem pa je čutil še nekaj: to, da je v gorju meja, onkraj katere so vsi ljudje enako klavrni. Do te črte je bil zdaj dospel. Ves ponos ga je puščal na cedilu. Tudi on je bil nesrečen; tudi on je bil oče, ki je izgubil sima; tudi on je potreboval človeka, da bi mu potožil svojo izgubo, srca, da bi mu odkril svoje obupano srce...

In kje je bil tak človek? Pomislil je na Stano, ki ga je sama prosila, naj se ji izpove. Toda Stana je bila dekle; bila je ženska, v nekaterem pogledu še neizkušen otrok; če bi ji povedal vso svojo zgodbo, bi zapravil njeno spoštovanje, in če bi ji povedal samo pol resnice, bi bilo bolje, da bi si obesil mlinski kamen na vrat... Pomislil je na Blanko; toliko da ni zavpil od studa. Mislil je na svoje tovariše, na notarja Kolovratarja, na doktorja Balanta, na sodnika, na tega, na onega, na vse: ali je bila med njimi duša, ki bi ga razumela? Ni je bilo.

«Tedaj sam?» si je dejal, sloneč ob zakurjeni peči. «Nu dobro, pa sam. Treba je stisniti zobe.»

Stisnil jih je in zaškrtal z njimi; a v tem naporu, da bi se storil močnega, je le začutil, kako brezmejno je šibak...

Toda igral je svojo vlogo. Prišel je v kuhinjo, vprašal zastran večerje in oštel Moniko kakor vsak dan vsaj enkrat; nato je sédel v obednico, razgrnil pred seboj časopise in velel Stani, naj mu prinese vina. Ko se je oglasila Blanka pl. Nagerthova z Aliso, ju je sprejel, zatrjujoč, da sta mu «izredno dobro došli».

«Ei, ei, Onkel Hilarius,» je zapela trafikantka, spakljivo žugaje z mršavim kazalcem, «kaj vidim? O belem dnevu pri steklenici?»

«Kakopak,» se je izvolil pošaliti, «vino pellite curas, pravi sveto pismo. Pellite curas, non vi, sed saepe cadendo. A kaj bi to tebi, ki ne znaš latinski!»

Ponudil je tudi njima, velel Stani, naj postreže, ter se naslonil vznak kakor živa zadovoljnost. Klopotca Nákrtovih dam sta stekla, pecivo je zahrustalo pod željnimi zobmi, kava in mleko

sta jeli curljati iz starih porcelanastih ročk v skodelice. Uro ali dve je zdržal Hilarij Pernat, nato pa mu je sredi najlepšega pripovedovanja gospe Blanke mahoma vzdrgetal ves obraz; stresel se je, pogledal okoli sebe, kakor bi vpraševal, ali bedi ali sanja, in ponevedoma zastokal od notranje muke. Stana ga je prestrašeno pogledala in trafikantka je malone znorela od skrbi.

«Gott im Himmel, onkel Hilarius, kaj pa je to?» je zavpila, krileč z rokami. «Ja zdaj šele vidim, kako ste bledi... Sie sehen so elend aus, kamen bi se ga usmilil! Ali niste opazili, Fräulein Stana?» se je s poudarkom obrnila k rejenki.

«Onkel Hilarius je bolan!» se je vznemirila tudi Alisa. «O Bog, o Bog, kaj nam je storiti?»

«Sollte man nicht... po doktorja Balanta?...»

«Brž v posteljo, striček!... Skodelico vročega čaja... und die kapljice, wissen Sie, Stana... in baldrijan... in obkladke!...»

Profesorju je bilo, kakor da se njegova hiša izpreminja v blaznico. Blanka ga je vlekla v to stran, Alisa v ono; ta mu je tiščala nekaj pod nos, druga mu je z nečim drgnila čelo; dali sta mu nekaj piti in vmes sta izlili nanj dobršen korec krokodilskih solzá. Stana je komaj ubranila, da ga nista končali.

«Ah, onkel Hilarius, v vaših letih mora biti človek tako previden,» je jaskala Blanka pl. Nagerthova z dramatičnimi prelivimi glasu. «Nesreča se zgodi tako hitro... in striček ne misli ne nase ne na druge ljudi! Kaj bi počeli midve, če bi... was Gott verhüte!...»

Tedaj je prišel obupani onkel do sape in si je dal duška v zelo nebrzdanih izrazih.

«Kaj bi vidve, če bi Pernat umrl?» se je zagrohotal srdito kakor še nikoli ne. «Podedovali bi, raca na vodi! Podedovali, ali res ne mislita na to?... Tak nehajta že, prokleti avši...» Planil je iz naslanjača, pahnil ju od sebe in obstal sredi sobe z izbuljenimi očmi, ves tresoč se od togote. «Pustita me! Pustite me vsi! Niti zastokati človek ne sme...» Pri tej besedi so mu solze zadušile glas. Puhnil je skozi nos, mahnil z roko, stekel iz sobe in besno zaloputnil vrata za seboj.

Gospa Blanka si je v znak grenkega razočaranja zakrila obraz z rokami. Alisa je pisano gledala predse. Nekaj minut so molčale vse tri. Nato se je trafikantka zdajci obrnila k Stani.

«Pojasnite mi, draga... To je vendar unheimlich, taka razburjenost! Če ni bolan, kaj bi utegnilo biti?... Ali ga je kaj užalostilo? Nemara ste mu vi kaj — —»

Ta domneva je pognala Stani kri v glavo. Izpozabila se je.

«Prav nič nisem!» je odgovorila z drhtečimi ustnicami, trdo gledaje trafikantki v obraz. «Drugače se ne bi upala sestiti za njegovo mizo, gospa. Saj veste, da sem sirota in da se me ni vredno ogibati!»

Blanka pl. Nagerthova je prezrla ta udarec, čeprav jo je hči pod mizo dregnila z nogo.

«Kaj je potem?» je povzela vstajaje. «Povejte mi odkrito. Nemogoče je, da ne bi vedeli.»

«Zdi se mi, da je dobil slabo novico,» je ušlo Stani, ki od nestrpnosti ni več vedela, kaj govori. «Zdi se mi...»

«Slabo novico? Der Armel!» Trafikantka je okroglo pogledala in sklenila roke. «Kakšno novico? Od koga, o kom?»

«Ne vem,» je odrezalo dekle. «Ničesar ne vem. Morda se motim... morda ni dobil nikake novice...»

Vse prigovarjanje je bilo zaman. Nákrtovi dami sta se morali zadovoljiti z gotovostjo, da je profesor zvedel nekaj, kar ga je storilo globoko nesrečnega. Toda trafikantka je slutila med zlo novico Hilarija Pernata in med svojimi računi pomembno zvezo, če ni bilo celò nasprotje. Pozno v noč je sedela tisti večer z Aliso ter si belila glavo.

«Onkel Hilarius je prevelik filozof, da bi ga, na primer, skelala izguba denarja,» je rekla že v postelji. «Poslovne sitnosti bi ga utegnile raztogatiti, a ne mogle bi ga pripraviti do tega, da bi stokal vpričo drugih ljudi... Morda so bili Francozi tepeni? Saj veš, da je ein halber Hochverräter.»

«Poldrugi, mama! A to je izključeno. Rudi pravi, da ni nikjer ničesar novega. In tudi...»

«Če bi bili Francozi, bi bil profesor divji, ne pa žalosten. Ali pomniš, kako je pihal, ko smo vzeli ‚Stadt und Festung Belgrad‘? ... Po tem takem je vzrok...»

«Ein Mensch!» je zmagoslavno vzkliknila gospodična pl. Nagerthova. «Srce ga boli zaradi ne-ko-ga.»

«Če ima koga toliko rad, da ga zaradi njega boli srce, ga ima tudi toliko rad, da bi mu kaj...»

«Zapustil! Prav to sem hotela reči.»

«Še tega bi se trebalo!» Trafikantko je kar zamrazilo od ogorčenja. «Le kdo bi bil dieser Intrigant? ...»

«Išči ga! ...»

Blanka pl. Nagerthova ga je sklenila najti. Že drugo dopoldne se je odpravila k svoji znanki, soprogi šolskega svétnika in gim-

nazijskega ravnatelja Filipa Rožiča, ter je ostala pri njej dokaj dolgo. Popoldne je v Vrtno ulico ni bilo; namestu nje se je pojavil ravnatelj Rožič. Rdeč in debel je z vodoravno štrlečim trebuhom priracal v profesorjevo sobo, sočutno utripaje s kratkovidnimi očmi. Hilarij Pernet se je malone razveselil njegovega poseta.

«Kaj je s teboj, amice?» je vprašal Filip Rožič, ko je telebnil v naslanjač ob pisalni mizi. «Ni te več videti, skrivaš se kakor ... ongá, na primer ... In glas gre o tebi, da si kar najslabše volje. Zaskrbelo me je; prišel sem, da vidim ...»

«Nu, le poglej.» Profesor se je blede nasmehnil. «Posebnosti, mislim, ne boš našel ... Črv, ki nas kljuje, se skriva znotraj, ne zunaj.»

«To, to,» je modro pokimal ravnatelj, «baš to bi bilo treba podrobneje raziskati. Kateri črv? Kakšen črv? Kod kljuje in zakaj? Da kljuje, vidimo že davno.»

Hilarij Pernet je skomignil z rameni. Tedajci pa je opazil, da ima svétnik črno obleko in črno ovratnico in da je videti vobče nekam turobno svečan. Začudil se je.

«Kaj pomeni ta črnina?» je vprašal, pozabljuje samega sebe. «Ali ti je kdo umrl?»

«Ne veš?» je malone užaljeno zategnil gost. «Nu da, kako bi ... Objavili še nismo in ti ne prihajaš k nam ...» Glas mu je oslabil, oči so mu zamežikale. «Sin,» je rekel nato komaj slišno. «V Italiji ...»

«Marijan?» je osupnil profesor. «Bože moj! Štiri tedne še ni, kar je bil na dopustu ... Ubogi Rožič, pomilujem te iz srca. Moje globoko sožalje ...»

«Edinec! ...» je zaihtel ravnatelj, stiskaje mu roko. Posmrkal je, zakašljal in se ozrl, ali ga kdo ne sliši. Ko se je uveril, da sta sama, je stokaje nagnil glavo Hilariju Pernatu do ušesa in zašepetal: «Prokleta vojna! ...»

«Siromak,» je ponovil stric Hilarij, čuteč, kako ga obhaja sočutje z brezmejno močjo. «In zdaj si tako rekoč ... o, vem, kaj je to! ...»

Filip Rožič je prisluhnil sredi svoje bolesti. Spomnil se je namena, zaradi katerega je bil prišel, in si je dejal, da mu Pernet nehote sam ponuja pravi kònec niti.

«Kako moreš vedeti!» je vzdihnil nato s premišljeno trpkobo. «Kako, ti srečni človek, ki nimaš otrok!»

«Kaj veš?» je pridušeno vzkliknil profesor. Glas mu je trepetal in črte njegovega obraza so se žalobno raztegnile.

Tako mu je ušla prva beseda, ne da bi bil utegnil premisliti. In za prvo je morala priti druga, zdaj ni bilo več dvoma o tem. Vso noč ga je dušila zavest, da nima duše, ki bi se ji smel odkriti. In zdaj je bila taka duša tu, pred njim, in je komaj čakala njegove izpovedi...

Hilarij Pernat je pomislil, da je ravnatelj sicer bedak, a drugače dober človek. In, kar je bilo glavno: tudi on je bil oče brez sina, tudi on je izgubil vso svojo srečo in ves svoj starčevski up!

«Zdaj ali nikoli,» je rekel sam pri sebi. «Njemu ali nobenemu...»

In je naslonil glavo med dlani ter začel pripovedovati svojo težko povest...

Ko jo je končaval, sta se nehote sprijela za roke. In kmalu ni bilo čuti v kabinetu ničesar več razen tihega tikanja ure in pri-dušenega hlipanja dveh starčevskih glasov.

«Oh da, razumem,» je izpregovoril Rožič čez dolgo časa. «Tebi je še huje nego meni... se pravi, v kakem pogledu... A kdo bi si mislil!... Nu da. Bog naju potolaži. Tudi nama dvema se bliža odrešenje...»

Nekaj trenutkov sta se oba trudila, da bi z veseljem pomislila na smrt; toda njiju razboleli srca sta obupno kričali po življenju in po izpolnitvah, ki niso bile več mogoče... Sredi tega skelečega občutka se je ravnatelj iznova spomnil, zakaj je prišel.

«Nu da,» je zastokal, «tako torej vidimo...» Pogledal je na uro in vstal. «Pogum, ubogi prijatelj. Nosiva in potrpiiva!...»

Hilarij Pernat je čutil, da mu izpoved ni razbremenila srca. V duši ga je tiščalo nekaj grdega, kakor sram po nečistem grehu. Vse, vse okoli njega je bilo sovražno, odurno in tuje. Še večer, ki se je delal onkraj zamrzlih oken, je bil umazan.

Prav tistega umazanega večera pa je Blanka pl. Nagerthova zvedela, da je imel «der arme Onkel Hilarius» sina, dediča, ki so ga na srečo ubili Rusi...

Kolikšna nevarnost je šla mimo nje!

(Nadaljevanje in konec v prihodnjem letniku.)

Bratko Kreft / Špijon

1914.

Tonček, trinajstletni župañov sin, je prisopihal s paše in zakričal očetu, ki je čital časopis na pragu: «Špijon! Špijon! Špijon!» — Oče župan je snel naočnike in odložil časopis.

«V gozdu smo ga videli. Glasno je govoril sam zase. Ničesar nismo mogli razumeti. Oblečen je v žensko. Po laseh smo ga

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

IX.

Niti ni Hilarij Pernat povedal ravnatelju vseh podrobnosti svoje zgodbe, niti si ni ta vsega zapomnil; toda povedanega in zapomnjenega je bilo dovolj, da je Blanka pl. Nagerthova, ko ji je prišel gospod Filip Rožič poročat o uspehu svojega poseta, lahko sama nasnovala ostalo. In to je storila še tisto noč. Njena domišljija se je lakomno potepla v brezbrežnost. Malone do jutra sta ležali Nákrtovi dami z rokami pod glavo ter ugibali, nizali drugo k drugemu in zasipali vrzeli z neštevilom zlobnih podtikanj, strupenih namigavanj in nespoštljivih domnev.

Onkel Hilarius je imel po tem takem lepe stvari na vesti. Glej, glej, kdo bi si mislil! Nein, so was; ja, die Liebe... Trafikantka je sicer pomnila, da so nekoč vse dame v mestu ponorele zaradi profesorja: tri, štiri neveste so mu bile izbrale, on pa je poslal partijo za partijo k vragu, kakor na kljub, in se je naposled spečal s tisto nekakšno Vido... Ali so skrbele, ali so spletkarile! Blanka sama je pri neki priliki videla, kako so pisale za eno mizo tri brezimna pisma namah... In vse je bilo bob v steno. Profesor se je vozil v Ljubljano in je živel po svoji glavi. Prerokovali so, da se zdaj-zdaj oženi; dame so bile že zmenjene med seboj, da je ne bodo «priznale». A muhasti Pernat jim je izpodnesel tudi to «zadoščenje». Kar na lepem, ganz unverhofft, je pustil svojo Dulcinejo; nihče ni vedel zakaj. Kakopak, slutile so že, kaj ne bi! Opekel se je bil! Tolikanj se je opekel, da ga je izmodrilo za vse žive dni...

Ja, ja... Tàk take istorije so se godile za hrptom ugledne javnosti? Ja nati-i-ierlich! Oj, pohotnež, ach, der geile Lüstling! Blanka in Alisa sta jeli ogorčeno ugibati, kdaj, kje, kako in kolikokrat neki. Klatili sta, javkali, sikali in drezali druga drugo v bok, kakor bi stali pred ključavnico, zalezujoč misterij ljubezni, o kateri ni bilo več živega sledu razen samote in žalosti strica Hilarija.

«Malo prida ženska,» je rekla Alisa na koncu tega razgovora.

«Ein nichtswürdiges Frauenzimmer, lahko si mislimo! Onkel Hilarius pa je seveda do zadnjega veroval, da je edini.»

«In zdaj spet misli, da je bil. Kako otročji postane človek na stara leta!»

«O Gott, o Gott!» je vzdihnila trafikantka. «Žalovati za sinom, ki bi lahko na prste izračunal, da ni bil njegov... Wie komisch!»

«In zakaj, mama, zakaj? Če bi samo žaloval! Toda on mu je hotel zapisati vse imetje.»

«Nu, naj mu ga zdaj zapiše, bedak!» Glas gospe Blanke je trepetal od škodoželjnosti.

«Ne zareci se,» je hladno dejala Alisa. «Koliko pa veš, če prav premisliva? Toliko, da ne veš ničesar. Onkel Hilarius je uverjen, da mu je sin mrtev. Recimo, da je res mrtev. Toda uradno je le pogrešen. Kolikokrat so imeli ljudi za pogrešene in celo za mrtve in so se lepega dne vrnili, ko jih že davno ni bilo več treba nazaj!»

«To ni mogoče!» se je vznemirila gospa Blanka. «Slutnja mi pravi, da je mrtev.»

«Jaz tudi mislim, da je mrtev, a za to ne gre. Umej me že, mama. Najino mnenje ni važno; edino važno je to, kar misli onkel Hilarius. Kaj praviš, kaj bo storil profesor, kadar mu pride na um, da je sin nemara vendarle živ?»

Trafikantka je zinila od groze.

«Mein Gott,» je vzdihnila čez minuto, «ali ne bo teh križev nikoli konca?»

«Posledice bi bile nedogledne,» je nadaljevala hči. «Tudi če bi še mislil na nas, bi hotel zagotoviti dediščino sinu, ako se vrne. Odredil bi na primer takole: ‚Moj univerzalni dedič je Milan Kantor; šele tedaj, če se Milan Kantor v teku desetih let ne javi, pridejo drugi na vrsto.‘ Ugodnejše oporoke se ne moreva nadejati! In kaj bo z nama v takem primeru, mama? Ali moreva čakati deset let in delj?»

«Ne moreval!» je viknila mati. «Vse najino življenje bi šlo po vodi. A kaj nama je storiti?»

«Marsikaj. Paziti morava, da se onkel Hilarius ne začne tolažiti. Njegov — Milan, jeli? — je pokopan. V tej veri ga morava utrditi.»

«Ali meniš, da bo hotel govoriti z nama o njem? Vrata nama pokaže.»

«Ako ne pojde naravnost, morava poizkusiti s strani. Manevri-rati je treba, bi rekel Rudi... Drugič: profesor se mora sprijazniti z mislijo, da utegne vsak čas umreti. Tretjič: napraviti mora oporo-ko. Četrtrič: oporo-ka mora biti nama v prid...»

«Vse to je stara pesem,» je zajavkala Blanka pl. Nagerthova. «Ein altes Lied! In kaj sva dosegli, prosim te? Treba je najti nova pota.»

«Kaj sva dosegli? Vsaj toliko, da naju trpi v svoji bližini. Navadil se naju je. Edina, ki jo ima rajši od naju dveh, je Stana.»

«Diese Schlange!...»

Ob tem sta naposled zaspali.

Toda naklepe je laglje snovati nego uresničiti. Gospa Blanka in njena hči sta tiste dni nekajkrat zaman zvonili v Vrtni ulici. Hilarij Pernat je hotel preboleti svoje gorje sam s seboj in je odklanjal vse posete. Ležal je in prisluškoval, ali ne hodi okoli njega bela rešiteljica, ki bi mu namah odvzela breme življenja.

«Umrl bi,» je mrmral sam pri sebi. «Nič več se ne bojim. Ležal bi v grobu in sneg bi me odeval kakor blaga pernica: beatitudo, beatitudinis... Kaj meni mar, kako bi se golazen tepla za smeti, ki bi ostale po meni!»

Med tem, ko se je stric Hilarij omamljal s takimi mislimi, je postajal trafikantkin obraz vsak dan daljši, njene zelene oči vsak dan brezupnejše in njen glas, kadar je ogovorila profesorjevo rejenko, vsak pot bolj klavrn od tolikih jalovih vprašanj. Dobrosrčna Stana je ni mogla več pogledati brez sočutja. In neko popoldne se ji je nasmehnila:

«Jutri bo striček vstal... Obljubil mi je po dolgem prigovarjanju. Tako vendar ne more polegati. Zbolel bi od tegobe!»

«Ah, zlato dete!» Gospa Blanka jo je presrečna uščenila v lice. «Nu, hvala Bogu, v takih skrbeh sem bila... A dajte, liebes Kind, povejte že: kaj ga je tolikanj potrló?»

To vprašanje ji je zadajala vsak dan iznova. Stanin odgovor je bil isti kakor včeraj:

«Ne vem, gospa. Res ne vem. Ničesar noče povedati.»

«Toda kaj mislite vi?» je danes pritisnila trafikantka. «Kakšno je vaše mnenje? Verheimlichen Sie mir nichts. Bože moj, sorodniki so vendarle vsakemu am nächsten...»

Stana je molčala.

«Eno je gotovo,» je trdovratno nadaljevala Blanka. «Tisto pismo je krivo vsega. Slabe novice, das ist sonnenklar... Ali se niste zanimali za vsebino?... Nu, toliko menda veste kakor direktor Rožič: da je dobil onkel Hilarius vest o smrti bližnje, drage osebe...»

Dekle je osupnilo: striček je povedal tujemu človeku skrivnost, ki je njej ni hotel zaupati! Ta misel jo je zbolela.

«Kakšne drage osebe?» je vprašala nehote. «Slutila sem nekaj takega... Moj Bog!...»

«Kakšne osebe?» Oči Blanke pl. Nagerthove so se zmagoslavno zaiskrile. «Saj to je tisto: kakšne! V tem je punktum sapiens, bi

rekel onkel Hilarius... Tedaj vam ni povedal ničesar? Glejte, glejte... Mislila sem, da veste.»

«Ne vem,» je zamrmrala Stana. «Kakšne osebe?»

«Hm, hm,» je tajinstveno dejala trafikantka, mrda je s kosmatimi ustnicami. «Ich denk' mir schon, kakšne... Nu, do svidenja jutri.»

Bila je zadovoljna. Stana Mirnikova je izrazila slutnjo, da je profesor dobil z bojišča vest o smrti drage osebe. Izgovor je bil po tem takem pripravljen; če ni bil resničen, tudi ni bil povsem iz trte izvit.

Ko sta drugi dan prišli z Aliso v poset, sta našli Hilarija Pernata veliko bolj zbranega, nego sta se nadejali. Obednica je bila toplo zakurjena, miza pomaknjena k peči; za mizo je sedel profesor v usnjatem naslanjaču in gledal v časopis, zaslanjaje ga od popoldanskega solnca, ki je nagajalo skozi nezastrito okno. Bil je obrit, skrbno oblečen, pozoren in zgovoren kakor malokdaj; samo bledest njegovega obraza in stroga guba na njegovem čelu sta pričali o skriti boli. Nákrtovi dami sta s tiho radostjo opazili, da se je spet nekam postaral te dni.

«A kako naj začnem?» je mencaje ugibala trafikantka. «Pripravila sem se, da ga najdem žalostnega, pa je vesel... Še vino pije, der herzlose Mensch!...»

In res si je profesor marljivo nalival kozarec, kakor se je vobče zdelo, da mnogo pije zadnji čas.

«Prazna!» je dejal naposled, ko je obrnil butiljko. «Prav zdajle mi je najbolj zadišalo... Še malo bi ga, Stana. Allez en chercher une autre.»

Stana ga je pogledala, češ, rajši ne bi... Nato je vzela prazno steklenico in je šla.

«Post multa saecula pocula nulla,» se je profesor obrnil k Blanki. «Kadar bomo mrtvi, ne bo vince več zorelo za nas. Ženske si ne morete misliti, kaj je ta božja kapljica staremu človeku. Poslednja sladkost življenja je v njej, poslednji solnčni blagoslov z vso svojo otožnostjo in vso svojo mehko... Drugega itak nimamo več na svetu.»

«Onkel Hilarius!» je očitajoče vzkliknila Alisa. «Ne govorite tako. Ali nimate nas... naju dveh, sem hotela reči?...» Milo ga je pogledala in dregnila mater z nogo.

«Res, onkel Hilarius,» je povzela gospa Nákrtova, preden je starec utegnil odgovoriti. «Preveč božje kaplje škodi in preveč otožnih misli še bolj... Človek se ne sme tako hingeben svoji žalosti.»

«Kako hingeben?» se je splašil Hilarij Pernat. «Kakšni žalosti? Odkod imaš to?»

«Nu, mein Gott, ravnatelj Rožič... Vsega si sicer ni zapomnil, ker je sam ves nesrečen, a vendar je povedal toliko, da nama ni neznan... Razumeva vas, onkel Hilarius. Wir begreifen Ihren Schmerz in sočuvstvujeva z vami iz dna srca. Najino iskreno sožalje!...»

Že sta ga lovili za roke, smrkaje in mežikaje z očmi, da bi se zasolzile.

Profesor je najprej debelo pogledal. Zardel je, prebledel in spet zardel. Stud mu je planil v grlo. Nato se je mahoma udaril z rokami po kolenih in prasnil v hudoben grohot.

«Ho, ho, prijateljica! Ho, ho! In ti si mu seveda verjela?... Verjela si mu, kakor da nisem znan lažnivec! Ali ne veš, kako sem si časih izmišljal divje istorije, katerikrat iz porednosti, drugič iz puščobe, sebi v zabavo in ljudem v kratek čas?... O, zastran tega se le potolaži. Ne sočuvstvaj. Ne jokaj, Alisa, škoda je nežnih solzá. Do smrti bi me pekla vest, ho, ho!...»

Nákrtovi sta takoj izpremenili taktiko.

«Ach, Gott sei Dank!» je zavriskala Blanka. «Prav za prav sem itak mislila, da ste ga potegnili... Ej, ej, onkel Hilarius, vseh muh ste polni!...»

«Köstlich!» je vpila Alisa. «Rekla sem, da ne more biti res... Imenitno!»

Medtem se je vrnila Stana z vinom. Hilarij si je nalil in duškoma zvrnil kozarec. Blanka pl. Nagerthova in njena hči sta premolknila.

«Kako naj ne bi verjela,» je tehtno povzela Blanka čez nekaj časa, «ko se dogaja dandanes toliko strašnih stvari! Ljudje odhajajo zdravi in veseli, in preden mine teden dni, jih ni več med živimi... Na primer Fric, der arme Junge!... In koliko drugih! Baš Fric je pripovedoval zgodbo o nekem svojem prijatelju, v Galiciji, za časa lanjske velike ofenzive... ‚Zjutraj,‘ pravi ‚mi je še dal roko, a potem se je začelo. Kroglá mu je udarila skozi srebrno cigaretnico — nosil jo je na srcu kot drag spomin — in je prebila oboje, die Dose in srce. Pokleknil sem k njemu; videč, da je mrtev, sem si vzel cigaretnico... Zakaj vedel sem, da nima svojega človeka... Boj je valoval sem ter tja. Izgubili smo tisto postojanko. Ko smo jo spet zavzeli, ni bilo Milana več. Granate so ga pokopale... vse je bilo razrito od njih!«

Profesor je mahoma razširil oči.

«Kako mu je bilo ime?» je vzkliknil. «Kako praviš? Milan...?»

«Mislim, onkel Hilarius,» je nedolžno pokimala trafikantka. «Jeli, Alisa? Milan Ka... Ka... Karton, se mi vidi.»

«Karton, Karton, mama,» je blago vzdihnila hči. «Tukajšnji človek je bil. Tisto cigaretnico še imamo, Fric jo je spravil pri nas.»

«Daj, stopi ponjo,» je rekla mati, «strička bo morda zanimala. Taka rührend relikvija!»

Alisa je šinila skozi vrata. Stana je slonela ob zidu in gledala zdaj gospo Nákrtovo, zdaj strička Hilarija, strahoma čakaje, kaj bo.

«Milan Karton,» je zamolklo mrmral profesor. «Tukajšnji človek... Karton... Ali ni bil Kantor?» Obupno je pogledal nečakinjo.

«Kantor?... Ne morem se zareči, onkel Hilarius. Morda je bil Kantor, če ni bil Karton... Zakaj vprašujete?»

Hilarij Pernat ni mogel odgovoriti. Mahnil je z roko in molčal vse do Alisine vrnitve...

«Evo, mama!» je zaklicala gospodična Nákrtova, ko je planila v sobo. «Tu je doza.» Vsa zasopla je pomolila materi navadno srebrno cigaretnico z monogramom M. K., po Tirolcu Martinu Kruziturknerju, ki jo je bil lani pozabil v trafiki.

Trafikantka je zamišljeno obrnila cigaretnico v rokah, da so vsi videli luknjici, ki ju je bila napravila svinčenka; nato jo je molče podala profesorju.

Hilarij Pernat je vzel «relikvijo» kakor svetinjo. Prsti so mu drhteli, njegove oči so utripale, črta ust in gube na čelu, vse se je krčilo v izrazu globokega, krčevito zatajevanega nemira. Nekaj časa je izgubljeno gledal cigaretnico, vrtil jo na vse strani, kakor da ne ve kaj početi z njo, in razmišljeno tipal robove luknjic spredaj in zadaj. Nato jo je odprl. Notranjost je bila pozlačena kakor navadno pri srebrnih cigaretnicah.

«Čudno, čudno...» je ponavljal Hilarij Pernat. «Vsakdanja stvarca, pa ima táko zgodbo!... Tukaj noter... tukaj ven... in naravnost v srce...»

A tisti mah je udarilo vanj. Njegove oči so se široko uprle v pisavo, ki je bila z ostrim predmetom začrtana v pozlato. Blanka pl. Nagerthova in njena hči sta od napetosti okameneli.

«Milan Kantor,» je čital profesor. «Milan Kantor!...»

Spodnja ustnica mu je ohlapnila. Cigaretnica je turobno zapopotala na tla. Trafikantka in Alisa sta se sklonili, da bi jo pobrali. Pod mizo je mati stisnila hčer za roko. Spogledali sta se in

mraz ju je izpreletel od besne odločnosti, ki sta jo čitali druga drugi v očeh. Nad mizo je nekaj zaječalo ...

Ko se je Blanka vzravnila in položila nesrečno cigaretnico na mizo, je Stana pravkar planila k starcu. A štric Hilarij se je že ujel za vajeti. Stisnil je zobe, segel po steklenici in si nalil kozarec.

«Nu da,» je izpregovoril s trdim, odsekanim glasom. «Bog pomagaj. Cito mors ruit ... a koliko jih je že poginilo tako!» Izpil je ter izzivalno pogledal okoli sebe. «Govorimo kaj veselega!»

Ženske so strmele, ne izvzemši niti Stane, ki je čutila v tem trenutku manj sočutja s profesorjem, nego srditega ogorčenja na trafikantko. Njene svetle oči so bliskale v gospo Nákrtovo, kakor bi jo obtoževale poizkušenege umora.

Blanka in Alisa sta bili resnično v zadregi. Tako skrbno sta se založili s tolažbo; ves svoj načrt sta zgradili na omedlevico, v katero bi moral pasti onkel Hilarius, če bi imel kaj srca. Toda Hilarij Pernat ni imel nič srca. Ali ni začel pripovedovati dovtipov? Ali ni dražil Alise zaradi Rudija? Ali ni sedel naposled celo h klavirju in zaigral, česar ni storil že Bog zna kako dolgo?

Res da je bilo v profesorjevi dobri volji nekaj prisiljenega; njegov glas in smeh sta bila igralska. Tudi komad, ki se je usul izpod njegovih prstov, ko jih je položil na tipke, ni bil podoben veseli godbi. Bila je Chopinova «Žalna koračnica», ki je dami iz trafike nista poznali, in bilo je nekaj taktov «Requiema», ki so se dvignili v tišino sobe kakor vrtinec kadila in so se nato utrgali, zamrli ... zbežali nekam v daljavo, skoprneli proti bregovom in dolinam, polnim brezimnih, zasneženih grobov ...

Gospa Blanki se je zazdelo pametno, da bi ga zdaj prepustila njegovim mislim, ki so bile pogubnejše od njenih besed. In prav tedaj se je Hilarij Pernat vrnil k mizi.

«Že?» je dejal, videč, da se odpravljata. «Do svidenja ... Nu, do svidenja ...» Pogled mu je obstal na cigaretnici, ki je še ležala poleg njegovega kozarca. «A to pusti meni; kaj bi ženskam tak mrtvaški spomin! Spravim jo v svojo zbirko vojnih zanimivosti...»

«Shranite jo, onkel Hilarius,» je čuvstveno šepnila trafikantka. «Shranite jo ... in Bog bodi z vami!» je končala, kakor da se ji je mahoma utrgal glas. «Bog bodi z vami, onkel Hilarius.» Pri teh besedah ga je pogledala tako, kakor je čitala v romanih; da gledajo plemenita, nežna bitja obupance, kadar jim delé tolažbo svojega usmiljenja in srečo svoje bližine.

Stana ju je spremila in je zaklenila vrtna vrata. Ko se je vrnila, je bilo njenega potrpljenja konec.

«Striček,» je hlipnila že pri prvem koraku v sobo, «to je kri-
vično! Vse te dni hodim okoli vas in trepečem od skrbi, vi pa
molčite. Ravnatelj ste povedali, meni niste povedali! Vsi že vedo,
samo jaz moram sama ugibati vse... Drugim zaupate, meni ne
zaupate! Ali moram res uganiti tudi najzadnjo besedo? ... Zakaj
ste hudi name, striček?»

Tako je ihtela v rutico. Ko pa je dvignila glavo, da bi po-
čakala njegovega odgovora, je zdajci umolknila. Hilarij Pernat je
sedel v svojem naslanjaču, držeč cigaretnico gospe Nákrtove v
rokah, in plakal, da bi se ga kamen usmilil...

«To je vse,» je mrmral, kakor da vobče ni slišal njenih očitkov.
«To je vse, kar smem imeti od njega! ...»

Stana se je brezumno vrgla k njemu in mu je ovila roke okoli
vratu.

Tedaj je Hilarij Pernat izpregledal. Začutil je, da mu ne more
biti nihče bližji od nje. Spoznal je, da je ne bo tolažbe zanj, ako
ne bo njene tolažbe... In tiho, z zastajajočim, trgajočim se gla-
som, božaje njeno roko, ki mu je ležala na komolcu, in strahoma
išoč njениh oči, kakor bi jo prosil umevanja, potrpljenja in od-
veze, vsega obenem, ji je začel pripovedovati svojo zgodbo, kakor
in kolikor pač more povedati star človek tako zgodbo mlademu
dekletu...

Mrak je že silil v sobo, ko je utihnil. Stana je molčala, čeprav
je čutila, da čaka njene besede. Stiskala mu je roko, kakor bi mu
hotela s tem povedati, kako zelo se ji smili. Besed je iskala zaman:
ni jih bilo ne za usmiljenje ne za burjo misli, ki je planila vanjo
iz starčeve pripovedi. Zdaj, ko je živo vedela, da je bil ta umni,
posmehljivi, v njenih očeh tako častitljivi, nad vse druge ljudi
tako vzvišeni človek nekdanj mlad, da je ljubil in da je bilo v
njegovi strasti toliko zablode in toliko gorja — oh, zdaj ji je bil
dražji ko kdaj na svetu! Srce ji je krvavelo ob misli na Vido,
na Milana in na njegovo okrutno smrt; a vse to ni bilo nič v pri-
meri s trpljenjem strička Hilarija. Vse to ni bilo nič proti usodi
starca, ki je v brezumju zavrgel svojo srečo in je zdaj plakal nad
goltnim brezdomom minulosti, da bi mu jo dalo nazaj!

In evo, ta obup je bil poslednji krog ljubezni na gladini nje-
gove duše. Bil je ljubezen sama, strmeča v svojo prošlost. Stana,
ki do tistega dne še ni utegnila ljubiti, niti ne pomisliti, da bi kdaj
utegnila in smela, je imela o tem čuvstvu zelo občo predstavo.
Zdaj pa je videla sledove ljubezni tik pred seboj, kakor z mečem
zarezano v obraz, v dušo in v življenje svojega dobrotnika. Lju-
bezen, tista sama, o kateri pojo slavci in sanjajo mlade deklice
v rožnikovih nočeh, je bila ranila Hilarija Pernata na smrt. In

vendar ji še ni bilo dovolj. Še vedno je trepetal v starčevem srcu njen skrajni, grenki odmev; utripal je v njegovi krvi, v žilah njegove vroče roke in grozeče prehajal v devojko, kakor bi ji naznanjal:

«Počakaj! Tudi ti prideš kmalu na red...»

«Moj Bog!» je zašepetala. «Ubogi striček! Dragi, dobri striček moj!...»

Profesor je še vedno držal cigaretnico, ki se je medlo svetila v somraku. Stano je zdajci prešinila čudna misel.

«Dajte, da jo pogledam!» Vzela mu je cigaretnico iz roke, stopila k steni in obrnila stikalo. Svetloba se je slepeče razplanila po sobi. «Da vidim,» je ponavljala Stana, «da vidim...»

Stopila je prav pod lesteneč in nekaj časa molče obračala «relikvijo» med prsti.

«Striček!» je zavpila nato. «Vsa istorija je zlagana!... Ni res, striček! Ni res!...»

«Kako ni res?» se je splašil Hilarij Pernat. «Zakaj ne bi bilo res?»

«Ali me niste učili, da srebro potemni na zraku? Jelite! In evo,» — stekla je k njemu ter mu podržala cigaretnico pred oči, — «vidite, robovi teh luknjic so čisto sveži in svetli, današnji ali včerajšnji! Kdo ve, čigava je bila in kako je prišla tem ženskam v roke... Stavim, da jo je Alisa dala svojemu Rudiju in ga je prosila, naj jo za mestom prestreli s pištolo! In glejte, tudi ime je še novo...»

Profesor ji je iztrgal cigaretnico in je pogledal.

«Bogme res,» je zamrmral. «Vrag naj me vzame, če je bilo to napravljeno, preden je bil Rožič pri meni!...»

Stana mu je zmagoslavno zrla v obraz.

«A kaj naj bi pomenilo?» se je zavzel Hilarij Pernat. «Čemu ta laž in ta sleparija?» Nato se je mahoma udaril po čelu in zagnal krčevit, neukroten grohot. «Tāk tako,» je vzklikal, «tāk tako? Auri sacra fames? Nu počakajta, zagodem vama jo...»

«Uganili ste, striček,» se je oglasila Stana. «Zato, da, zato... Kakor je vobče vse samo zato!... Ali boste še kdaj verjeli istorijam gospe Nákrtove?»

«Nikoli več!» je srdito kriknil starec in vzdignil tri prste. «Nikoli več — in zagodem jima jo! Ali veš, Stana, kdo bo dedič mojega imetja? Vsega mojega imetja do vinarja in do poslednje slamice? Savez-vous?»

Tedaj je stopila tesno predenj in mu je položila roke na ramena.

«Vaš sin, ki ni mrtev,» je rekla s trdnim, uverjenim glasom, gledaje mu v oči. «Vaš sin, ki prav gotovo ni mrtev... Kako bi

mogel biti mrtev, ko ga čaka doma ták očka in koprni po njem? Kako bi mogel biti mrtev, ko trdi gospa Nákrtova, da j e mrtev?»

«Kaj govoriš, dekle?!» Hilarij Pernat je prebledel; znoj mu je stopil na čelo in oči so se mu razširile. «Kaj govoriš! Saj ni mogoče, da bi bilo še upanje.»

«Pač, striček, je upanje, dokler ne pride tisti, ki ga je videl mrtvega!» Tresla ga je, kakor bi mu hotela vsiliti svojo vero. «Pisala bova švicarskemu Rdečemu križu in kaj vem kam, na vse strani!»

«Da ne bi bil mrtev, o Bože!» je šepetal profesor. «Da res ne bi bil mrtev?...»

«Ujet je, striček, videli boste... Poštenjak je, presedli so mu les Autrichiens et les autres chiens, kakor časih pravite... pa je uskočil med bojem in se rajši bori na oni strani, za našo stvar... Kaj, striček, nemara se vrne general in osvoji naše mesto, z vami vred!...»

Tako je govorila vanj, dokler ga ni premilovala in pregovorila. Konec je bil tak, da si je profesor vnovič izprosil «une autre bouteille» in je pri njej temeljito razgloobil vprašanje, kaj je treba pripraviti in kaj ukreniti za tisti dan, ko pride Milan domov...

(Dalje prihodnjič.)

IZ SRBSKO-HRVATSKE LIRIKE

P. I. Odavić: O, gde si?!...

O, Muzo gde si?!... Ako ima časa
Apolu da se čistim srcem služi,
I da nam s lirâ pesma se talasa
Dostojna da se sa njegovom združi,
Nije l' to sada ovaj čas večernji?!
U sladak mir se vidik umotava,
Lepotâ pravih, mir, pratilac verni,
Evo se spušta iz beskraja plava.

Iz šume tiho bruhanje se čuje;
Sutona svetlost vodom se preлива;
Večnih se snova zlatna potka snuje,
Život u divne akorde se sliva.
U perspektivi, svuda na sve strane,
Vidici mirno u sumrak nestaju,
Sutrašnjom zorom duše im se hrane
Pa im o suncu pesme ne prestaju.

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

X.

Na Stanino prigovarjanje je profesor že drugi dan ukrenil vse, da bi zvedel, ali ni Milan Kantor zašel med tiste stotisoče vojnih ujetnikov, ki jih je Avstrija izgubila na iztočnem bojišču. Malone teden dni je bil zaverovan v ta preprosti up; po cele ure je stal pred rejenko ter dokazoval njej in samemu sebi, da vobče ne more biti drugače. Res lep nered se je bil začel v njegovih možganih, da niso takoj pomislili na edino verjetno možnost — ne, reči je hotel, na gotovost, ki je bila jasnejša od belega dne!

«Takole se človeku zblede od same tesnobe,» je vzklikal, mahaje z rokami, kakor bi trgal nevidne vezi in rušil nevidne stene, «od samega prekletega občutka, da ne smeš biti, kar si, in da ne smeš iti, kamor bi hotel! Oh, da bi že zagrmelo in bi se podrlo vse na kup . . . ,Écrasez l' Infâme!» bi jim zaklical z Voltairom, seveda v drugem zmislu, zakaj Voltaire je mislil Cerkev, jaz pa mislim Avstrijo!»

«Tiho, striček, za pet ran božjih!» ga je mirila Stana. «Ne vpijte tako na glas, da vas kdo ne sliši! Komaj se vam nasmehne življenje, že silite . . .»

«Kam?» je vprašal Hilarij Pernat, videč, da je sklenila pogoltniti konec.

«Na Suhi bazar!»

«Pa na Suhi bazar! Ali meniš, da se tam ne bi izkazal moža? Ali se mar drzneš trditi, da star profesor ne bi znal umreti junaške smrti? Kako se motiš! Tam kakor tu bi ostal . . .» Obmolknil je. išoč zvočne, mogočne besede.

«Kdo?» je poredno vprašala ona. «Kaj bi ostali, striček?»

«Ostal bi . . . sum, qui sum! Pernatius mente captus!» je viknil s ciceronskim zanosom. Nato se je zavrtil na petah in odplesal po ritmu veselega smeha, ki je vrgel poslušalko v naslanjač.

Tisti večer je bil sklenil, da si pri prvi priliki neusmiljeno privošči Blanko in Aliso. V brk jima pove svoje ogorčenje in jima pokaže vrata!

«Sunt certi denique fines,» je razsajal še v postelji, ko je premišljeval vso nezaslišano zgodbo minulega dne, «in tudi Pernatov stoicizem ima svoje meje! Ali naj še dalje trpim te umazane

spletke in to lokavo, podlo izigravanje čuvstev ubogega očetovskega srca? Spodim ju in zaživim po starem...»

Ko pa se je drugo jutro spomnil tega namena, ni bil nič več tako gotov. Začutil je, da mu je postalo tajno, škodoželjno preziranje, s katerim je dan za dnem opazoval lakomne napore Nákrtovih dam, v tej vojni puščobi in zapuščeni nekakšno razvedrilo, del vsakdanje vsebine njegovega življenja. Pomislil je tudi na to, da bodo njegovi dnevi poslej od tesnobe, koprnjenja in strahu še bolj neznosno dolgi; zazdelo se mu je, da bi ravnal zelo nepremišljeno, ako bi izgnal iz svoje okolice dve prikazni, ki sta mu vendarle krajšali čas, čeprav drugače in ne s takim uspehom, kakor sta nameravali.

In končno: ali je bilo vobče pametno upati, da bi se Blanka pl. Nagerthova skesano vdala v svoje osramočenje? Mar ni bilo po dosedanjih izkušnjah gotovo, da bi jo misel na nepozabnega Salvatorja in na slavne tradicije Rubatuttov osokolila za nadaljno, še obupnejšo borbo?

«Kako je že rekel Cambronne?» je modroval starec sam pri sebi. «La garde meurt, elle ne se rend pas! ... Če je pa tako, imam rajši mir. Kadar pride Milan, ali pa, recimo, kadar odpečatijo mojo oporoko in ne najdejo v njej niti besedice o milih sorodnikih, bo itak kaznovana, da huje biti ne more...»

Da, da, še nekatera skrb je bila važnejša od te, kako bi se znesel nad avšama iz trafike. Pred vsem je bilo treba čim preje storiti to, kar se je profesorju najbolj upiralo: sestiti in spisati oporoko. Težka naloga, ki je zahtevala vsestranskega ravnovesja duha! Stric Hilarij prav za prav ni okleval iz premajhnega zupanja v svojo bistro pamet, ampak iz zagonetnega notranjega odpora. Če bi bil moral z besedami povedati vzrok, bi bil morda rekel, da se mu vidi človek, ki je spisal oporoko, v kakem pogledu že napol mrtev. In Pernat se zdaj mahoma ni več utegnil muditi ob misli na smrt. Naj je bila blizu ali še daleč pred njim, vsekako ga je od nje neprestano ločila senca Milana Kantorja. Ta senca je morala izginiti ali pa se izpremeniti v meso in kri, v izpolnitev, vidno njegovim žejnim očem in prijemljivo njegovi lakomni roki. Šele potlej je bilo mogoče govoriti o smrti.

In tako se je zgodilo, da je trafikantka tisto popoldne spet sedela za profesorjevo mizo ter pila njegovo kavo, potuhnjeno išoč na obrazu strička Hilarija razdejanj, ki jih je hotela povzročiti z včerajšnjo burko. Starec se ji je zdel razmišljen in vase zagledan; to bi ji bilo v zadoščenje, da je ni zaprepastil s čudno, nerazumljivo burno razposajenostjo, ki je dvakrat ali trikrat udarila iz njega.

«Tako, tako, onkel Hilarius!» ga je pohvalila pri slovesu. «Man muß sein Unglück tragen können, naj nam bo v srcu še tolikanj grenko. Le pogum, pri Bogu je naša tolažba.»

In starec je hinavsko pokimal, kakor da je izrekla najglobljo istino njegovega srca...

Toda gospa Blanka se je vrnila k Alisi vsa razočarana in ogorčena.

«Stell' dir vor!» je jásnila, še preden si je odpela plešasto boo. «Nič mu ni! Smeje se in šale zbija. Nekaj časa sedi kakor kup nesreče, und auf einmal ti oplete s svojim brezbožnim jezikom, da bi se človek prekrižal od strahu. On pa gleda in se rezgeče kakor neumen.»

«Kako pa naj gleda?» je strupeno vprašala Alisa.

«Kako naj gleda človek dan po tem, ko je videl dokaz o smrti svojega sina? So ein herzloser Mensch!»

«Ein Mistvieh,» je čuvstveno pritrdila gospodična pl. Nagerthova. «Ali pa nejeverni Tomaž. Prst je vtaknil in die Wunde in še ne verjame.»

«Kruziturknerjeva cigaretnica je šla rakom žvižgat!» je očitajoče vzdihnila mati. «Res treba je bilo.»

«Škoda!» Hčerini glas je bil suh. «Ein paar Kilo Schmalz bi bili dobili zanjo.»

To rekši je začela Alisa prekladati časopise in popevati z nenaravno visokim glasom, mežikaje z očmi, da bi si boljše predstavila gladke, skoro še deške prsi praporščaka Edija, Rudijevega tovariša, s katerim sta bila dve uri sama doma...

Na srečo je trajalo dobro razpoloženje Hilarija Pernata samo teden dni. Izpremenilo se je baš za Božič, tako nenadoma, da sam ni vedel kdaj in zakaj. Morda v kaki mračni uri, ko se je skopo zimsko solnce skrilo za grd oblak, morda ponoči, ko je burja zavila ob vogalu, je obšla starca misel, da je vse, kar sta tolažilnega uganila s Stano, najbrže zgolj jalovo varanje samega sebe. V obupu je bil prijel za bilko, ki ga ni mogla držati! Ali je bila v Staninem dokazovanju le mrvica trdne gotovosti? Ali je bilo kakorkoli ovrženo, da bi bil Milan ubit? Zakaj naj bi bil prav on ostal živ sredi najsrdečje bitke?

«Zato,» je stokal profesor, «samo zato, ker je moj sin! To je edini razlog in obenem dokaz, da se izkušam ukaniti kakor ženska, namesto da bi trpel kakor mož... Heu me miserum!»

In če je imela rejenka prav? Tudi v tem primeru se ne bi smel veseliti. Kdo mu pove, da Milan živi? Zanašanje na Rdeči križ je bilo nezmiselno. Mlad človek v vojniški bluzi ni tako čudo, da bi ga izlepa našli med stotisoči vojnih ujetnikov, raztresenih po

neizmernem prostranstvu, ki se širi od Evrope do tihomorskih obal, od večnih ledov do Tibeta in Himalaje...

«A recimo, da je živ,» je ugibal Hilarij Pernat, «in da je šel v dobrovoljce, kakor pravi Stana: ali ni po tem takem iznova v smrtni nevarnosti? Ali ni vsaj to pot že mrtev?»

Težko je bilo koprneti v temo, še težje nego žalovati na grobovih! In tako je ubral profesor pot vseh ljudi, ki omagujejo v svoji nesreči: jel se je braniti upanja, ker ga je bilo razočaranja strah.

Ko je sedel mrk in sključen pod božičnim drevescem, bi bila Stana čitala vse to na njegovem obrazu, tudi da ji ni povedal z besedami; bila bi ga razumela, tudi da ga ni opazovala zadnje dni, kako je molče poslušal trafikantkine istorije o bojih in mrličih, o minljivosti vsega, kar je na svetu, in o štirih poslednjih rečeh! Njena zadrega, kaj naj mu še reče in kako naj mu pomore, je postajala vsako uro bolestnejša. Ubogi striček je potreboval boljše tolažbe, ne le zatrdil dekliške zgovornosti, krhkih igrač, ki so se lomile staremu dvomljivcu med prsti. A kaj je mogla storiti zanj? Kaj je bilo v njenem dosegu? Kolikorkoli je trpel Hilarij Pernat, vendar je nekatero noč že trdno spal, ko je Stana še dolgo sedela na svoji postelji z golimi rokami okoli kolen in s čelom zgrbančenim od preišljevanja.

Časih se je nehote grenko posmehnila usodi. Katera druga na njenem mestu bi neki tako goreče želela, da bi ostal sin Hilarija Pernata živ? Katera bi trepetala zanj skoro bolj od profesorja samega? Res, srečna Stana, ako lepega dne odklene vrtna vrata in bo stal pred njo neznani mladi gospod te hiše! Striček je ravnal z njo, kakor da mu je rodna hči; zato pa je sin ne bo hotel priznati za sestro...

«In tako bo, če pojde vse po sreči, prav kmalu konec mojega miru,» si je prerokovala. «Konec tihega pristana, konec varne strehe nad glavo... Ako se vrne stričkov sin — Bog ne daj, da se ne bi! — postanem v tej hiši tujka. Moj trud ne bo več ljubezen, ampak dolžnost, moj kruh ne več dobrot, ampak plačilo. In pride dan, ko si izbere mladi Pernat nevesto po svojem vkusu; če ji ne bom ugajala, mi dobe kje kako službo in me odslove...»

Toda solzam njene žalosti nad seboj so se pridruževale solze usmiljenja. Ne, tako ni mogla gledati starca. Greh je bilo sedeti za njegovo mizo in polagati lahke besede na njegovo težko gorje!

Dolgo je v mislih iskala človeka, ki bi se smela zanesti nanj, da bi ga naprosila pomoči. Imela ni žive duše, ne prijateljice ne dobrega znanca; prav nikogar razen strička Hilarija... Nazadnje se je spomnila Ane, vrle, vdane ženske, ki je pred nekaj leti slu-

žila pri profesorju in je bila zdaj omožena v Ljubljani. Ana je oboževala svojo mlado gospodinjico, baš toliko, da se ni skesala zaradi nje; gotovo bi bila vsa srečna, da ji more storiti uslugo. Brez dolgega oklevanja ji je Stana pisala pismo, v katerem jo je prosila, naj izkuša poizvedeti, kako je živel in s kom je občeval mlad človek tega in tega imena in stanu, ki je bival ob izbruhu vojne v Ljubljani. Svojo željo je utemeljila s tem, da se «neke osebe» iz važnih razlogov nujno zanimajo zanj. Da bi Ana laglje našla njegovo sled, ji je povedala o njem to in ono, kar je pomnila iz profesorjevih ust; vse, kar je bilo v zvezi s Hilarijem Pernatom, z njegovim očetovstvom in njegovo zgodbo, je vestno zabrisala in zamolčala. Nato je oddala pisanje in je začela vročično pričakovati odgovora.

Odgovor je prišel veliko prej, nego se je Stana nadejala. Z ogromnimi, ničemur ne podobnimi črkami je pisala dobra Ana na listu mastnega, s črnilom, svečo in solzami pokapanega papirja:

«Se Vam Pristrčno zahvalim draga Gospodična da se me še Spominate In me Zelo veseli da Vam lahko Ustrežem. Kdo bi si mislil vidite Tisti Gospod so stanovali pri Lokarjevih kjer služi moja Prijateljica Buhkova Micka iz Črepanje vasi! In sem Jih sama enkrat Videla in sem šla Včeraj še tisto Menuto k Micki in sem zvedela da imajo v Lublani Anga Prijatla Jesenka ki so Profesar kakor Vaš Gospod Striček buh jim daj Zdravje in niso šli na Vojsko ker imajo Ano nogo prekratko. Sem se Bridko zjokala sem mislila na Mojga k so ga krvoločni Taljani ubil. Več nisem mogla Zvedeti narbolši bi bilo če bi Gospodična sami prišli u Lublano pa prej ko Morete se Vas strašno Veselim in lubeznivo Pozdravlam do Smrti Vaša Ana.»

Stanine roke so drhtele, ko je čitala to nepravopisno poslanico. Bila je uverjena, da ji sreča ponuja važen konček niti, ki ga Hilarij Pernat še ni našel. Ponos in radost sta ji udarila v glavo; najraje bi bila planila s pismom naravnost v stričkovo sobo. Toda pomislila je: kdo je bil porok, da bo Jesenko vobče kaj vedel o Milanu? In če bo vedel, kakšna bo vest? Lahko bi se zgodilo, da bi našel striček prav tu nesporen, končnoveljaven dokaz o sinovi smrti! Vse je bilo mogoče in Stana ni smela dopustiti presenečenja ne v dobrem ne v zlem. Kako bi nosila zavest, da se je po njeni krivdi zlomilo drevesce Pernatovega zemeljskega bitja, ki so ga žalost in tegoba, dvom in strah že toli opasno upogibali k tlom?

Ana je imela prav: najbolje je bilo, da se uveri sama. Ker ni mogla najti dobrega izgovora za pot v Ljubljano, si je izmislila pravljico o veliki stiski v kuhinji in o zakladih jajec, slanine, masla in drugih dobrot, pripravljenih v neki vasi tri postaje od

mesteca; poskrila je del svojih zalog ter kazala profesorju prazno shrambo, dokler se ni vdal in je ni z mnogimi nauki in modrimi svarili odpustil na pot.

Bil je siv in čemeran dan v predpustu. Stana se je odpeljala zjutraj; profesor še ni sameval dve uri, ko ga je že dušilo in tesnilo, kakor da biva v mrtvašnici. Vse njegove žalostne misli so lezle iz kotov in pritiskale nanj. Brez zmisla in namena je taval po hiši, odpiral vrata, gledal v mrzle, temačne sobe, zapiral jih in postajal z roko na kljuki, kakor bi čakal, da mu nemara vendar še odkod zazveni srebro njenega smeha ali da se vendar še vzdrami na hodniku lagotni, drobni beg njenih nog. Tako dolgo je že bilo, odkar je šla zadnjikrat z doma; in takrat je še ni tako silno pogrešal... takrat še ni vedel, da je tako obupno nesrečen in sam...

«Čudno, čudno,» je godrnjal pri slabem kosilu, ki mu ga je zvarila dekla Monika, «čudno, čudno, kako se star človek oklene mladega bitja! Še misliti me je strah na to, da bi se danes ali jutri zatelebala in omožila... ali pa, da bi umrla, česar Bog ne daj!...»

Ta misel mu je obtičala v možganih.

«In vendar se je treba pripraviti... Lepega dne stopi predme in poreče: ‚Z Bogom, striček, tudi jaz hočem imeti svoj dom in svoje življenje, moža, otroka in vse!...‘ Ali ji morem braniti? Lopov bi bil, sebičnež in krvoses, če bi jo v tistem trenutku spomnil svojih tako zvanih dobrot in bi ji rekel: ‚Ostani!‘»

Srdito se je vrgel v naslanjač, kakor da je že izgovoril podlo besedo. In misel mu je vihrala dalje...

«Lahko bi res da... hm, smešna ideja!... lahko bi prav za prav sam... zakaj pa ne?... Koliko se jih oženi z mladimi, in so starejši od mene... Če bi vedel... če bi povsem trdno vedel, da Milana ne bo nazaj... nu, kaj bi ji dejal?... ‚Stana,‘ bi rekel, ‚tako in tako: formalno, zastran ljudi... saj veš, kako je!‘ In komedija z dediščino bi bila v najlepšem redu.»

Toda že je z duhom zagledal Stano, kako bi se prestrašila. Prebledela bi, zardela, morda bi se celò skrila od zadrege... In zagledal je samega sebe, kako neumno bi stal pred njo.

«Ho, ho!» se je zagrohotal. «Ho, ho, ta bi bila lepa: Pernatius mente captus snubač! Saj ni gos, da bi me še pogledala po taki budalosti. In čemu? Zakaj neki? Nikoli več ne bi bilo v Vrtni ulici tako lepo... Striček je striček, a stari mož bi bil samo stari mož... Nu, da bi le že minilo to neznosno popoldne.»

Stana bi se bila morala vrniti ob petih zvečer. Minute so se vleklye kakor večnosti. Hilariju Pernatu že ob štirih ni bilo več obstanka. Tudi Nakrtovih danes ni bilo — kakor nalašč! Ob petih je Blanka vendarle prišla.

«Kaj slišim, onkel Hilarius?» je pomembno zapela s praga. «Stana vas je pustila samega? Monika pravi, da se je peljala v Jesenovec?»

«V Jesenovec,» je modro potrdil starec. «Zaradi svoje vražje kuhinje. Sam sem ostal... et je m'emmerde, bi rekla Madame de Sévigné...»

«Ach, Onkel Hilarius, ne razburite se... Vsa tista istorija o kuhinji je laž. Deklina vas je krakomalo nalagala.»

«Kako to?» je vzrojil profesor. «Kaj hočeš reči?»

Blanka pl. Nagerthova si je pomaknila stol prav do njega in ga je siloma prijela za roke.

«Ne vznemirjajte se,» je ponovila, tolažilno zavijaje zelenkaste oči. «Ich versteh' ja, razočaranje je strašno. Zaupali ste ji kakor... če bi nama tako!...»

«Govori že!» je zacepetal Hilarij Pernat. «Kako me je nalagala?»

«Ni se peljala v Jesenovec, ampak v nasprotno smer. V Ljubljano se je peljala! Alisa jo je videla, ko je stopila v vlak.»

«Nezmisel! Zakaj v Ljubljano?»

«Mein Gott, to vam bo sama povedala, če vam bo... Očividno ima posle hinter Ihrem Rücken.»

«Kakšne posle?» se je utogotil profesor.

«Kakšne?» Dandanašnji pač ni treba vprašati, kakšne... Ich denk' mir vsaj.»

Hilarij Pernat je prebledel. Mrzla zona ga je oblila. Njegova Stana na krivih potih? Predstavil si je njen pošteni obraz in njene jasne, odkrite oči... Ne, ne, to ni bilo mogoče.

«Budalost,» je sklenil na glas. «Nič ne ugiblji, Blanka, in nič ne prerokuj. Zmotila bi se. Če ni šla v Jesenovec, ampak v Ljubljano, je šla pač v Ljubljano, ker ima vzrok za to.»

«A kakšen vzrok?» je s poudarkom zategnila trafikantka. «To je tisto!»

«Bodi kakršenkoli, pošten je kakor ona vsa.»

Hilarij Pernat je očitajoče umolknil. Toda v njegovo molčanje je skozi zid udaril sirovi rezget bavarskih soldatov v sprednji hiši...

In Blanka se ni dala ugnati. Ker ji ni dovolil, da bi udrihala po Stani, je zaporedoma izsula nanj pol tucata zgodeb o prekanjenih dekletih, kako varajo roditelje in skrbnike; s kričečimi barvami mu je naslikala vojno razuzdanost in njene strašne posledice.

«Le odkod imaš vse to?» je zlobno godrnjal profesor. «Kako moreš vedeti?»

Toda trafikantka je dosegla svoj namen: siromaku se je od strahu in skrbi zvrtilo v glavi. Ves siv in zgrbljen je visel v svojem naslanjaču, ne videč Blanke, ki je zmagoslavno stala pred njim in rasla v svojih nadah malone do stropa...

Stana je prišla o pol osmih. Rdeča od mraza in vsa dišeča po svežini je naglo stopila v sobo. Toda v njenih jasnih očeh se je tajilo kakor zadrega in kakor skrivnost. (Dalje prihodnjič.)

Dora Grudnova: Nocoj

Nocoj je trudna misel moja:
kot ptica plaha išče, bega,
bolnó izmučena ne najde brega,
da bi počila trudna krila svoja;
in v duši moji tih je plač:
bolest skrivnostna, brez imena,
vesoljstva bol — le zaslutena,
v njej rije brazde ostre — črn orač;
srce je v tiho žalost mi objeto:
ne upa več in ne sprašuje,
ko plaho vedno, zdaj miruje,
kot samo vâse bilo bi zakleto.

Pastúškin: Samosilniku

Visoko, previsoko stojiš;
stržen ti je samogoltna hlimba.
Le da jih preveč ne ugonobiš,
ko mrkne ti zarja zlaganega nimba...

K. Dobida: Jesenska razstava

Kot je bil oddelek «Slovenskega umetniškega društva» enoten in zaokrožen v značaju svojega stremljenja, tako je biló med skupino ostalih razstavljalcev opaziti globoka nasprotja, ne samo v načinu izražanja, temveč še bolj v stopnjah umetnostne kvalitete. Idejne skupnosti med temi tako raznovrstnimi elementi ni bilo, kar velja za starejše, a še bolj za naraščaj, ki ni pokazal malone nobene upanje vzbujajoče individualnosti. Najjačja osebnost izmed vseh pa je bil nedvomno **R i h a r d J a k o p i č**.

Razstavil je precejšnjo zbirko del, med njimi več svojih starejših motivov, ki jih obnavlja vedno s svežim zanimanjem in z

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

Vedoč, da se vrača pozno, se je bila že spotoma pripravila na resen obraz in na začudene besede; zdaj pa je takoj začutila, da visi v zraku nekaj posebnega. Profesor, namestu da bi jo začel oštevati, je klavrno legel vase in begal z očmi, kakor da z muko išče navdahnjenja. In Blanka pl. Nagerthova je bila tu; sedela je kakor nabodena in njene zelenkaste oči so merile rejenko Hilarija Pernata s pomembnim ogorčenjem in škodoželjnim zaničevanjem.

«Dober večer, striček!» je ponovila Stana svoj pozdrav. «Dober večer, gospa. Evo me zamudnice. Me voici, cher oncle,» je dodala nalašč, iz nekakšne kljubovalnosti, ošabnici v znak, da drži svoj položaj, ki ga je profesor za vse druge ljudi ustanovil s tem, da jo je odgojil kakor damo.

«Dober večer,» je odgovoril Hilarij Pernat v bolestni zadregi. «Evo te, nu da, čeprav prepozno in ... z eno besedo, ob čudnih okolnostih ... Marsikaj bi se dalo pripomniti. Nous en parlerons tout à l'heure.»

«Prav, striček, vse vam razpovem.» Obenem pa je razširila oči v otroškem preplahu. Gorelo je, o tem ni bilo več dvoma, in tudi o tem ne, da je zakurila trafikantka. Le kako je mogla mučiti starca, hudobnica! Trepetaje od jeze si je Stana odpela boo.

Toda gospa Blanka sama ni marala, da bi minilo brez zlih besed.

«Evo je, nu da,» je z užitkom precedila za stričkom. «Pozno se vrača in vobče ne od ondod, kamor je rekla, da pojde. Fräulein Stana ima svoje skrivnosti, kaj hočemo. Bila je v Ljubljani, ne pa v ... kako ste že nalagali svojega dobrotnika? ... To je glavno in to stoji. Alles übrige kann man sich denken ... Človek bi sicer pričakoval nekaj ... nekaj ... malo več prizanašanja do ugleda hiše, ki v njej živi, in do plemenitih čuvstev sivolasega moža, ki ... ki ...»

Čim delj je govorila, tem bolj togotno je vihralo iz nje. Zadnje besede so se ji že zatikale; pihala je, sigala in lovila sapo.

«Gospa!» je viknila Stana že v drugo ali tretje. «Kako morete... kdo vam daje pravico? ...»

«Blanka!» je prosil Hilarij Pernat ves prepaden. «Blanka, pre-stani že ... Kako moreš, res, kako moreš?» Ali je bilo mogoče, da

je živ človek obsipal njegovo Stano s takimi namigi? To je bilo zdaj mahoma glavno, kakor da je pozabil vse, za kar mu je šlo poprej.

Toda Blanka ni samo mogla: hotela je. Trgovska kri Rubattov je kipela v njenih žilah in bobnala na generalni juriš. Vedela je, kaj pomeni prilika, da ubiješ konkurenci kredit!

«Kaj!» je zavreščala, lomeč roke in dramatično obračaje zrkla pod naježenimi obrvmi. «Kako morem? Ali ste jo slišali, onkel Hilarius?» — kakor da ni tudi profesor strmel, kako more. «In kdo mi daje pravico, me vpraša to malo prida dekle! Moja vest mi jo daje! Če je vaš dobrotnik tako zaslepljen in prizanesljiv, pa jaz ne morem biti. Ne trpim, da bi še dalje sramotili pošteno hišo gospoda profesorja. Ich kann nicht! Moja dolžnost je, da vas razkrinkam, razuzdanka!»

Po tem odgovoru, ki se je končal s piščočim, ničemur ne podobnim vriskom, je trafikantka ogorčeno zaihtela.

Stana pa ni zaihtela. Prebledela je ter obstala kakor sveča, s prsti krčevito zagrebenimi v gube plašča, ki ga je bila pravkar odpela in nato spet stisnila pred seboj. Striček Hilarij je šele to minuto opazil, kako visoka in sloka je prav za prav. Njene svetle oči so drobno pobliskavale, ustnice so drgetale. Profesor se je za trenutek zbal, da ne bi planila v Blanko; ne zaradi Blanke, zaradi dobrega okusa se je zbal!

Toda Stana je zdajci stresla glavo in je bila mahoma vsa svoja, mirna in hladna ko led.

«Ne razumem vas, gospa,» je rekla s svojim jasnim, pokojnim glásom. «Niti ne vem, kaj vam je na umu, niti nočem videti, kam namigavate. Ako merite na kaj takega, česar je poštenega dekleta sram, bo vsekako striček sam najbolje presodil, koliko je vreden ta očitek z vaše strani... prav z vaše, gospa!... Grem, striček, da se preoblečem. Opravičim se vam drage volje, kakor hitro zapre ta dama vrata za seboj!...»

Nasmešek, zoper katerega ni bilo ugovora, okret, kakor da Blanke pl. Nagerthove vobče ni na svetu — in Hilarij Pernat je ostal sam s čuvarico svoje časti...

«Moja Stana!» se je razveselil v mislih. «Rasa! Dekle in pol!... Vraga, vraga, da nisem poročil njene matere... ali pa, da mi ni trideset let!...»

Trafikantka je šele zdaj prišla do sape.

«Onkel Hilarius!» je zavpila. «Sami ste jo čuli! Ali si morete misliti grjo nesramnost? Ona meni to v obraz! So eine gottlose Dirne! Nečistnica! Diese Schlange...»

«Kar tiho bodi,» jo je ustavil «onkelj» z nenadno odločnostjo. «To so besede, veš, ki... nu, kratkomalo!... Stana je moja in najino dobro ime ni tvoja skrb. Sam bom gledal, razumeš?... Osvesti se in bodi pametna. Daj, pojdi na sveži zrak. Dobro ti bo delo, ne glede na to, da imam s Stano važen pomenek.» Tako govoreč se je pomikal proti vratom in iztezal roko, da bi jih odprl.

Toda Blanka pl. Nagerthova se ni dala odsloviti kar tako. Najgloblja čuvstva so ji zavrela pod bičem profesorjeve zavrnitve. Up dediščine je omahnil v negotovost, osvojena tla so se zamajala pod nogami, ponosni spomin na Salvatorja se je vzrepenčil na zadnje noge.

«Ali vas prav razujem, onkel Hilarius?» je otrpnila, veličanstveno dvigaje obrvi. «Meni vrata, deklini pa prijazen pomenek?... Te slepote si ne morem drugače pojasniti, kakor... Ja, ja, mancherlei wird einem klar! Nikoli ne bi verjela, onkel Hilarius, nie hätt' ich's geglaubt, da nisem videla na svoje oči, slišala na svoja lastna ušesa...»

«Česa ne bi verjela?» Stričku Hilariju je vse migljalo pred očmi, toda glas mu je bil čudno vljuden in tih. «Česa ne bi verjela, dragica?»

«Man spricht davon,» je zamomljala, nejasno čuteč, da izgublja partijo.

«O čem govore?»

«O vaju dveh: o vas in o Stani.»

«Kaj govore?» je skoro neslišno šepnil striček. Toliko da je pregibal blede ustnice.

«Sami veste!» mu je zabrusila z obupno trmo. «To, kar si mora vsak misliti. In ne po krivem, ich wette was, da ne!»

Tedaj se je zgodilo nekaj nezaslišanega; storilec sam je kasneje ugibal, ali se mu ni sanjalo. Hilarij Pernat, uglajeni in obrzdani Hilarij Pernat, patricij nad patriciji našega mesteca, je s plebejsko neposrednostjo odprl vrata na stežaj in zatulil tako, da se je hiša stresla od njegovega krika:

«Marš!... Niti besedice več... Posvetit, Monika. In nikoli več te babe v hišo!... Marš!...»

Dobro da je trafikantka tako naglo prhnila mimo njega; zakaj v togoti je bil celo privzdignil nogo, da bi ji pomogel. Kakorkoli si je pozneje dopovedoval, da ni mogoče, vendar je bilo resnica. Privzdignil je bil nogo!

Pol ure je moral loviti sapo, preden je uredil svoje misli in izpljuval svoj stud. To, o njem! To, o Stani! Srdito jo je oddrobil v obednico, da si priveže dušo. Izpil je kozarec konjaka in prevrnil steklenico. Nato si je zapalil smotko.

«Peklenski jezik!» je mrmral, korakaje okoli mize. «Svojat! O, lahko da ugibljejo take ostudnosti; če jih ne bi, ne bi bili naši ljudje... Kaj naj storim? Ali ni res najbolje, da stopim k njej in ji ponudim: tako in tako, zaradi jezikov, če ne zastran ostalega!... Hm! Prilegel bi se un autre verre de cognac, pa ga ni več, iztekkel je. Tudi življenja ni več, poteklo je; steklenica je prazna, smrt grabi zanjo, da jo trešči ob tla. Tako je... In končno bi s tem potrdil vse umazane sumnje... Ostane tedaj samo eno: zaničevanje. Jaz, po milosti božji in moči dejstva Hilarij Pernat, jih blagovolim prezirati; ne blagovolim se opravičevati kanaljam, niti se ne pravdam s smradom, ki so v njem doma. Toda ona? Stana! Kaj ostane njej? Dobro ime si pogublja, ubožica; svojo čast mi žrtvuje, nehvaležniku! S prstom si jo bodo kazali in kamenje lučali vanjo, kadar mene več ne bo...»

Razburjen, skesan in raznežen je krenil na vrh. Tri korake pred njeno sobo ga je zdajci obšla druga misel:

«Ukanila me je vendarle. V Ljubljani je bila, meni pa je rekla, da pojde drugam! Očividno mi nekaj skriva... A kaj mi skriva? Baš to je tisto!»

Odločno je potrkal na vrata. Ni se oglasila. Čim delj je čakal odgovora, tem bolestneje se je v njem napenjalo koprnenje, da bi začul njen glas, šum njene obleke ali vsaj korak njenih nog. Naposled se je sklonil h ključavnici in je nastavil uho. Toliko da ni zastokal od straha: nekdo se je premetaval po postelji in ihtel v blazine, da bi se ga bil kamen usmilil...

«Stana!» je zaklical profesor s klavrnim glasom, stresaje kljuko kakor iz uma. «Odpri, Stana, ne boj se! Šla je, pokazal sem ji vrata in... ne verjamem ji, niti besedice ne verjamem... Odpri, ubožica. Ne daj stričku, da bi čakal pred tvojim pragom!...»

Vrata so se odprla. In ko je stala pred njim, vsa solzna od užaljenosti in vsa svetla od ljubezni do njega, se je zazdelo Hilariju Pernatu smrtni greh, da ni spodil Blanke že po prvi besedi. V teh dobrih, poštenih očeh ni bilo prostora za zlo!

«Ne bodi huda name, Stana,» je dejal proseče. «Ali ne veš, da ti zaupam, kakor nikomur ne?»

Žarek zadoščenja ji je zaigral na obrazu.

«Zaupate mi, striček?» ga je prijela za besedo. «Res?»

«Neomejeno!»

«Res ne verjamete niti besedice?»

«Niti besedice ne. Kako bi mogel — kako bi smel!»

«In tudi ne boste verjeli? Nikoli ne? Kdorkoli bi prišel in karkoli bi vam rekel o meni?»

«Nikoli ne. Nikomur ne bom verjel.» A že se je splašil. «In če bi verjel?» je vprašal negotovo. «Kaj bi bilo tedaj?»

«Tedaj?» je resno ponovila Stana. «Tedaj se ne bi opravičila, striček. Odrekla bi se zaupanja, ki bi ga bila deležna gospa Nákrtova obenem z menoj.»

«Vrlo, Stana!» je vzkliknil profesor, vzneseno ji gledaje v obraz, ki je drgetal od ponosa. «Dekle in pol in ženska do kosti — takšno te imam rad! Nu, pojdiva k meni, da mi razložiš...»

Za roko jo je odvel v svojo sobo in jo je posadil k peči, v svoj naslanjač; sam je sedel na stol, zazrl se vanjo in neučakano stisnil roke med kolena.

«Nu kako?» je začel. «Na dan s skrivnostjo. Zakaj mi nisi povedala?»

«Da grem v Ljubljano?» Stana se je vedro nasmehnila. «Če bi vam bila povedala to, bi mi bili izvili tudi ostalo. Bili bi razočarani, ako bi se vrnila s slabimi novicami. Tako pa...»

«Razočaran?» jo je vznemirjeno prekinil starec. «S slabimi novicami... tako pa — kaj?... Govori, dete! Po kakšne novice si šla in kaj si prinesla?»

«Uganite! Pred vsem pa: ne razburjajte se in ne nadejajte se preveč... Vse dobro ne more priti namah.»

«Menda ne zastran...?» Profesor se je malone ustrašil. «O, Bože moj! Daj, reci besedo.»

«Zastran Milana, striček... Morda ste se onikrat kesali, ko ste mi povedali vse. In vendar je bilo dobro. Premišljevala sem, ubijala si glavo, vse noči, vse noči... in ne baš zaman... Zato sem morala v Ljubljano.»

«Zato! In jaz grdoba sem dovolil Nákrtovki, da je vobče odprla usta!... Nu, kako je? Usmili se.»

Hilarij Pernat je ponevedoma sklenil roke in njegovo obličje je dobilo tisti bedni, proseči izraz hrepenenja kakor vselej, kadar je mislil na sina.

«Povej,» je hripnil z usihajočim glasom. «Ali je živ... ali mrtev?...»

V Stanino čelo se je začrtala guba. Zdaj je bilo treba tehtati vsako besedo: ne zbegati strička in ne trditi več, nego je bilo dognanega.

«Kaže, da je živ,» je rekla čez nekaj trenutkov. «Njegova sled se je menda našla. Če ni pomote, je pol gotovosti, da živi... Ne bodite razočarani, striček. Sami veste, da ni bilo doslej nikake gotovosti.»

«Pol gotovosti, da živi!» je še ponovil striček Hilarij, kakor bi molil. Nato mu je glas zastal. Samo njegove uboge oči so strmele

v Stano z vso svojo trpko žejo in njegove roke so jo krčevito stiskale za desnico, kakor da hočejo prehiteti besedo in vsesati istino v svoje vroče, drhteče dlani...

Stana je bila spotoma skrbno ločila tisto, kar je bilo treba povedati, od onega, kar je kazalo ohraniti zase. Zdaj pa je mahoma pozabila pripravljeno istorijo in je izpričala do malega vse tako, kakor je slišala.

XI.

Prvo, kar jo je čakalo v Ljubljani, je bila žalost in brezmejen strah. Glasno je plakala in se grabila za srce ob misli, ali sme vobče prinesiti stričku tako novico in kako naj mu jo pove!

Ana jo je namreč takoj odvela h gospe Lokarjevi. Gospa Lokarjeva, vdova po mestnem uradniku, je bila nekdam Milanova gospodinja. Sama je imela dva sina na vojni, ne všteti tretjega, ki je bil že prvo leto ubit, in je trepetala za njiju vse dni in noči. Ko ji je Ana pripeljala Stano, so jo takoj oblile solze. S tisto turobno prijaznostjo, ki je družila matere, žene, zaročenke, sestre in hčere vseh vojnih mrtvih vsega sveta v eno samo neizmerno posestrimstvo toge in žalovanja, jo je posadila na zofo, prisedla k njej, položila ji roko okoli vratu in tiho vprašala:

«Ubožica! Ali ste ga imeli zelo radi? ...»

Stana je v prvem trenutku zažarela do las. Vso pot ji ni prišlo niti enkrat na um, da jo bodo imeli tuji ljudje za to, kar se je zdelo najbolj verjetno: za Milanovo dekle, za njegovo nevesto... kaj je vedela, za kaj!... Že je hotela vzklikniti, da se gospa Lokarjeva moti: da ni z Milanom Kantorjem ne v takih ne v drugačnih stikih in da ga niti ne pozna. Tedajci pa se je spomnila strička. Pomislila je, da mora čuvati njegovo skrivnost; in tako je ostala za Lokarico draga neznanega človeka. Z licem žehječim od temne rdečice, s srcem zamirajočim od groze je čakala strašnega razodetja... «Ali ste ga imeli radi?» Zakaj ,ste ga imeli'? Zakaj ne ,ga imate'? ...

«Kakor sin mi je bil,» je rekla gospa Lokarjeva po dolgem, sočutnem in prizanesljivem uvodu. «Ták dober dečko, ták zlat značaj! Ko je odšel, ga nisem mogla pozabiti; in zdaj žalujem za njim kakor za svojim...»

«Bil', pravite?» je malone zavpila Stana. «Zakaj ,bil', gospa? Zakaj žalujete za njim? ... Oh! Ali je mar res mrtev? Res ga je raztrgala granata? ...»

Lokarica je turobno pobesila trepalnice, obenem pa je zmajala z glavo.

«Granata ga ni, ubogo dete,» je dejala z boleznim glasom. «Da, tudi pri nas smo mislili, da je mrtev že od tistega dne...»

Kakor vse kaže, pa ni bil mrtev; ujet je bil. Znanka, ki je imela to novico iz drugih ali tretjih ust, mi je pravila pred tremi tedni, da se je vrnil iz Rusije neki oficir — ali so ga boljševiki izpustili, ali je sam pobegnil, mi ni povedala — ki je videl Kantorja v jetniškem taboru. ‚Pozdravi mi domače kraje,‘ mu je naročil, ‚zakaj jaz jih ne bom videl več...‘ Ubožec je bil na smrtni postelji; umiral je za sušico!...»

Pri teh besedah je dobra starka sama zaihtela.

«Čudno, čudno,» je povzela, ko sta nekaj časa tiho jokali. «Droban je bil res, a zdrav kakor hrast. In mahoma sušica!»

Stana, ki je v mislih še vedno tipala za tolažilnimi možnostmi, je nehote pograbila to opazko.

«Kdo ve?» se je oglasila. «Morda pa niti ni bila sušica? Morda ni umrl! Kje je tisti oficir, gospa?»

«Na fronti je, kaj vem, kje...»

«In kdo je? Ali mu veste ime?»

«Naš človek ni bil, to vem, rajši Nmec ali Madžar... Imena nisem mogla izvedeti.»

«A kdaj je govoril z njim?» je nadaljevala Stana, sledeč svoji trmasti misli.

«Kdaj? Ko je odhajal. Dva, tri mesece utegne biti tega.»

Stana se je zdajci vzravnila in nejeverno pogledala predse.

«Vse to ni kaj zanesljivo,» je rekla odločno. «Zdrav kakor hrast, in sušica: sumljiva stvar, ali ne? Iz drugih ali tretjih ust — če ni bilo iz devetih in desetih! Kdo more presoditi, kakšna je bila vest od kraja in kako jo je vsak predelal po svoje, preden vas je našla... Ne, ne. Prav gotovo ni bila sušica. Stavim, da je bil nahod!»

Gospa Lokarjeva se je medlo nasmehnila in pogladila Stani lase, kakor bi ji hotela reči:

«Le tolaži se, revišče; ubegla sreča se vzlic temu ne vrne... Eh, me starke vemo, kaj je gorje!»

Jela jo je izpraševati o «njem», da bi ji pokazala svoje sočutje. Toda Stani Mirnikovi ni bilo do čuvstev, ampak do gotovosti in čas je bil zanjo zlato; razen tega se je tudi vpraševala, ali ne greši zoper strička Hilarija, ko igra tako tebi nič, meni nič nesrečno zaročenko njegovega sina. Izprosila si je naslov vdovine prijateljice, da bi lahko zasledovala črno vest do izvira, zahvalila se za vse dobre besede ter odšla z Ano k profesorju Jesenku.

Jesenko je bil v šoli. Stana v svoji vročični napetosti je od-slovila Ano in prečakala dve dolgi, mrzli uri na pločniku pred hišo, v kateri je stanoval.

«Za sušico! je mrmrala sama pri sebi, prestopaje z noge na nogo. «Pred dvema mesecema... in zdrav kakor hrast...

kdo ve, morda pa ni bil on? Morda je bil kak drugi s podobnim imenom?»

Jesenko je prišel. Že od daleč ga je spoznala po hoji. Njegov mirni, prijetni obraz in prirodna sramežljivost, s katero je utajeval svojo telesno napako, sta jo takoj navdala z zaupanjem. Ko mu je povedala, kaj ima do njega, jo je začudeno pogledal; nato se je toplo nasmehnil z očmi. Povabil jo je v svojo skromno sobico, ponudil ji razsedeni gobelinasti naslanjač in obstal pred njo, kakor da tehtno premišljuje.

«Kakopak,» je sklenil svoj notranji samogovor; «če poizvedujete zastran Milana Kantorja, najbrže ne poizvedujete iz sovrastva, jelite da ne? Ali ga imate radi?»

«Že spet to čudno vprašanje!» je vzkliknila Stana. «Pri gospe Lokarjevi sem bila tri ure žalujoča nevesta: grenka vloga, gospod, pregrenka zame, ki vašega prijatelja ne poznam. Prosim vas novic o njem, toda ne zaradi sebe; ne iz ljubezni do njega, ampak iz ljubezni do starega, nesrečnega človeka... do nekoga, ki bi bil ves blažen, če bi mu drevi povedala, da Milan Kantor živi...»

Mladi profesor jo je presenečeno pogledal.

«Kaj pravite? To bi bilo... nu, skoro bi rekel: še lepše!» je dejal pomenljivo. «A čudnega vprašanja niste razumeli čisto tako... Mislil sem: ako ne bi imeli Kantorja prav nič radi, to je, ako bi bili nagibi vašega zanimanja neprijateljski... tedaj bi vam rajši utajil, da je, kar jaz vem, živ in zdrav...»

«Živ in zdrav!» je zavrisnila Stana ter v burji svoje radosti zgrabila profesorja za roke. «Živ in zdrav? O, Bog bodi zahvaljen!... Gospa Lokarjeva pa trdi, da je pred nekaj meseci umiral za sušico.»

Jesenko je mahnil z roko.

«Vem,» je dejal. «Tudi jaz sem slišal to vest. A tisti, ki se ga tiče, more biti samo Robert Kantor, aktivni poročnik v šestem topniškem polku. Milan Kantor ni mogel pred dvema mesecema umirati v ruskem jetništvu; to trdim z vso gotovostjo.»

«Ali imate dokaze?»

«Jetnik, ki je prišel iz Rusije, mi je prinesel sporočilo, da se je med prvimi javil v dobrovoljsko legijo. ‚Kadar se vrneš domov,‘ mu je bil dejal pred odhodom, ‚poišči mojega prijatelja in reci mu, da ga pozdravljam.‘ Očividno je mislil na to, da utegne pasti za dobro stvar, kar je seveda mogoče... Ako ga ni kaj zadelo, potlej je živ. Vsekako je bil tistikrat zdrav kakor riba v vodi.»

«Ste li povsem uverjeni...»

«Kako ne bi bil! Vsak dvom je nemogoč. Njegov sel ga je spoznal po fotografiji.»

(Dalje prih.)

ških sonetov tercino «Deutsch sprechen in der Regel» in se spomni Prešernovih besed v pesmi «V spomin Andreja Smoleta», da se je temu izpolnila ta želja, da leži «V zemlji slovenski, v predrugi deželi... v kateri očetje so naši sloveli, ktera zdaj ima grob komaj za nas», kar pa prevede dovolj nerodno: «Kaum ein Grab erschliesst sich dem Slovenen in seinem theuren, heimatlichen Lande.» Nato navaja celotni sonet «Ihr, die entsprossen aus der Slaven Stamme», ki pa ga menda ni popolnoma razumel, ker mu je dal samovoljno naslov «An Germania». Sicer pa tiči v zadnji tercini tega soneta še neka uganka:

Vom edlen Erz, nicht vom gemeinen Thone
Sei doch das, was er bringt, zu überreichen,
Die auf Armseligkeiten blickt mit Hohne —

citira Samhaber, pravilno pa bi se moralo glasiti: «Sei doch das, was er bringt der überreichen»! Ta «Überreiche» je baš Germanija, bogata žena, ki zviška gleda na siromaštvo! Jeli tukaj tiskovna napaka, ali Samhabrova poprava, ali pa je Samhaber tako že bral v svoji (mogoče rokopisni?) predlogi, kar mu je umevanje otežilo, vse to so prašanja, ki se rešiti ne dadó. Jasno je vsekakor, da sonet v tej obliki ne daje pravega smisla. — «Doch — nadaljuje Samhaber za tem sonetom — wie ein frischer Maienhauch zieht auch die Hoffnung durch die trauernde Dichterseel, und im Geiste Čelakovskys sieht er,

Wie jener kräftigste der Samen,
Den er in seine Brust gelegt,
Wenn auch in späten, späten Tagen,
Da man uns längst hinausgetragen,
Die Früchte der Verheissung trägt —»

kar je vse skupaj originalna Samhabrova improvizacija, za katero v Prešernovih poezijah ni predloge. (Konec prihodnjič.)

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

Pri teh besedah je segel Jesenko v predal svoje pisalne mize in je vzel iz njega dve fotografiji, ki sta predstavljali mladega moža prijetne, že na pogled odkrite in poštene vnanjosti... — Vse do tod je Hilarij Pernat molče poslušal Stanino poročilo. Gube njegovega obraza so drgetale, vlaga odrešenja mu je zalivala oči, na ustnicah mu je igral smehljaj bolnika, ki se budi iz morečih sanj v svetlo in zdravo resničnost; vse to se je godilo z njim, samo rekel ni ničesar, dokler ni omenila fotografij. Misel na sinovo sliko pa ga je presunila kakor strela. Nekdo, in niti ne daleč od njega, je imel po tem takem sliko

njegovega Milana! Če bi jo smel za trenutek vzeti v te koprneče roke, bi ga vsaj lahko videl, ko ga že objeti ne more!

«Dve sliki ima!» je vzkliknil in planil s stola, tresoč se od razburjenja. «Milanovi fotografiji!... Kakšen je? Daj, opiši mi ga, kar moreš natanko... Oh, neumnica, pa bi si bila vendar izprosila vsaj eno, za dan ali dva! Nisi se spomnila, jeli?... A saj ti je ne bi bil dal. Kako bi, ko ne ve ničesar!...»

Tako govoreč je od nemira stekel po sobi.

«Striček?» se je oglasila Stana za njim. «Počakajte, kaj begate? Dajte, da vam povem, kako sem opravila.»

Vsa njena plavolasa glavica je sijala od soradosti in zadovoljstva. Vstala je, zvihrala v svojo sobico in priletela nazaj, preden se je utegnil vprašati, kaj jo je obsedlo.

«Náte, striček!» V njeni roki se je svetil bel ovoj. «Nisem vas pozabila.»

Hilarij Pernat je razširil oči, zavpil nekaj nerazumljivega in planil kakor ris. Iz ovoja je pala na mizo slika njegovega sina...

Stana je obslonela pri peči, z očmi uprtimi v tla. Ni se ga upala pogledati. Vse to je bilo globlje, strašnejše in bolj skrivnostno, nego je kdaj slutila, da bi utegnilo biti. Striček Hilarij se je metal z razprostrtimi rokami na sliko, govoril z njo in sam s seboj, ihtel, vzklikal, odstopal od mize in spet pristopal. Naposled je sedel in obslonel pred fotografijo, podpiraje si čelo z rokami. Utihnil je; le njegovo težko dihanje se je čulo v sobi in pa cingljanje kozarca ob steklenko sredi mize, ki se je tresla od trepetu vsega njegovega bitja...

Solze so ji pritisnile v grlo. Obrnila se je in prijela za kljuko, da bi tiho odšla. Tedajci pa se je vzravnal, pogledal jo kakor z drugega sveta in zakričal:

«Album!... Prinesi mi album s predalnika!...»

Prinesla ga je. Striček je v naglici odtrgal zaponko, obrnil nekaj listov in obvisel z očmi na svoji sliki izza mladih let. Takšen je bil pred tridesetimi, pet in tridesetimi... takšen je bil takrat... Ne meneč se za Stano, ki je strme opazovala njegovo početje, je priložil Milanovo sliko k svoji, išoč med njima podobnosti in ves tresoč se, da ne bi našel razlik... Kozarec in steklenka sta spet zažvenketala, še glasneje nego poprej. V tem drhtečem in koprnečem zvoku je bilo nekaj tako tesnobnega, da se je Stani zazdelo, kakor da morata v njem izzveneti stričkova duša in življenje...

Toda nič hudega se ni zgodilo. Nič drugega kakor to, da je Hilarij Pernat mahoma skočil na noge ter zarajal po sobi, smejoč se in držeč se z eno roko za prsi, z drugo za glavo.

«Moj sin!» je hlipal. «Moj je! Resnično je moj!...»
Njegov obraz je bil ves zveličan in ves rosan od solz.

XII.

Drugi dan, tretji dan, vse naslednje dni in tedne in mesece, ko se je striček Hilarij že davno umiril in premislil svojo srečo, mu je morala Stana nešteto krat ponoviti, kaj sta govorila s profesorjem Jesenkom. Zakaj mnogo je bilo še nejasnega, premnogo takega, kar je vzbujalo skrbi in zalivalo dušo s tesnobo! Na primer to, da Jesenko sam ni vedel, kaj se je zgodilo z Milanom po njegovem vstopu v dobrovoljce. Tudi on je strahoma čakal vesti, kakor Hilarij Pernat odgovora od Rdečega križa. In med tem je bil Milan nemara kdaj že mrtev; lahko da je ležal v Dobrudži kakor toliko, toliko junakov, lahko da je točil prav to minuto poslednjo kri svojega srca...

A v teh strahovih ni bilo ničesar izjemnega več; bili so strahovi milijonov očetov in mater, strahovi milijonov zvestih duš, ki so trepetale za svoje drage. Kadar se jim je starec predajal, je čutil v njih celo nekaj blagega, malone tolažilnega, kakor vsak, kdor v svoji boli ve, da mu je skupna z mnogimi. Gorje vesoljnega sveta ga je bilo zajelo vase, in če ga je skelelo in trpinčilo, ga je tudi držalo obenem; in onkraj gorja, onkraj tesnobe in trepetanja je stalo upanje, angel z razpetimi krili, ki je iztezal roko ter kazal v bližnjo bodočnost, v odrešenje, v obljubljeni raj...

In tako se je večkrat zgodilo, da je profesor odklenil predalnik in jel ogledovati prestreljeno tobačnico Martina Kruziturknerja, ki jo je bil spravil med svoje znamenitosti in spominke. Z drhtečim srcem jo je tehtal v roki, čeprav je zdaj vedel, da ga je hotela Blanka nesramno prevariti z njo. Milanova ni bila nikoli; bila je last neznanega tujega vojnika, najbrž kakega Nemca ali Ogra, ki jo je pozabil, zapil, zakvartal ali poklonil Alisi za njeno sam Bog si ga vedi kakšno prijaznost. Kdorkoli jo je nosil pri sebi, Nemec ali Rus, Italijan ali Oger, človek je bil, sin človekov, morda celo oče ljudi. Bil je nekomu drag; nekdo ga je čakal nekje, tresel se zanj in šepetal njegovo ime v gluhe daljave. Človek je bil!... Tako je Hilarij Pernat nekam osuplo poslušal za grmenjem velike moritve še glasnejši in še strašnejši utrip trpečega Srca...

Njegovo zanimanje za vojno je vzlic temu presenetljivo oživel. Zemljevidi, ki so se nekaj mesecev prašili na polici, so bili spet razgrnjeni po mizah in razobešeni po stenah profesorjevih sob. Rdeče in višnjevo pisalo sta vsako dopoldne zaznamovali izpremembe bojnih črt po najnovejših vesteh in po stričkovih

najbolj rožnatih domnevah. Vse to je bilo zdaj še veliko važnejše in usodnejše nego prej. Zmaga dobre stvari je pomenila sinovo zmago, vrnitev bojevnikov, Milanovo vrnitev; osvobojenje in vstajenje narodov je obetalo tudi Pernatu novo pomlad. Spet ni bilo v mestu nikogar več, ki bi bil glasneje, predrzneje in lahkomišelnije od strička Hilarija prerokoval polom trinogov. Večer za večerom je s smešno dolgimi koraki krožil okoli domače mize ter predaval Stani o izviru, pomenu in rabi kakih krepkih, osvežujočih francoskih fraz:

«Battre à plate couture... On les battra à plate couture... on les aura!...»

A če bi bilo samo to! Če ga ne bi bili videli na vogalih in ulicah, v gostilni in kavarni, kadarkoli vas je bilo volja, kako je s svojim izbranim, odmerjenim glasom oznanjeval skorajšnji poraz in razpad habsburške monarhije, sklicujoč se na zglede iz povestnice, na vojne čine naših prijateljev, ki so bili v njegovih ustih vselej brezprimerni, zlasti pa tudi na odločilno, nad vsemi drugimi važno vlogo jugoslovenskih dobrovoljcev, ubežnikov in veleizdajnikov, o katerih je bilo tukajšnje rodoljube še govoriti strah!

In nič se mu ni zgodilo za to. Morda je imel srečo, da njegovo besedovanje ni prišlo do pravih ušes; mogoče je tudi, da so poverjeni čuvarji avstrijskega mišljenja in nadzorniki patrijotskih čuvstev našega prebivalstva sicer vedeli o teh izlivih, da pa so bili takrat že izpametovani, pametnejši od naših veljakov, ki so poslušali Hilarija Pernata samo z zmrdnjenimi ustnicami in z uradno predpisano grajo v očeh...

Bodi kakorkoli, gotovo je to, da so imeli stebri naše družbe s Pernatom silen križ. Kimati mu je bilo nevarno, še bolj pa krotiti ga. Striček Hilarij namreč v razvnetosti ni štel kozarcev, ampak je očitno priznaval, da je odkril za uspavanje nestrpnosti in za krajšanje časa v vinu najmogočnejši lek:

«Ne alkohol, ampak treznost je sovražnik! Če bi hodil spat po filistejsko, z jasno glavo in čisto vestjo, in bi trezen štel ure in dni, tedne in mesece, ki uhajajo mimo nas, ter mislil na konec, ki ga nihče ne more naprej določiti, kdo ve, ali se mi ne bi zmešalo. Tako pa — nu, kaj bi govoril!... S tem seveda ni rečeno, da bi moral vsak cepec živeti po moji filozofiji. Navadni človek, *civis communis vulgaris domesticus*, nima zmisla za drobne razlike. Rečeš mu ‚kozarec‘, on pa razume ‚čeber‘. Z eno besedo, *quod licet Jovi, non licet bovi*... Nu, na zdravje pravovernikov...»

In če si pri taki sumljivi zdravici položil prst na usta in v strahu trenil z očmi, je togotno udaril po mizi.

«Ta bi bila lepa!» je zaklical s kljubovalno povzdignjenim glasom. «Kakor da se še niste dovolj natrepetali! Ne, bratci, jugoslovenske koračnice ne boste trobili na ljubljanski srebrni rog!...»

Kaj so hoteli? Provokaterstva ga niso smeli osumiti; kamenje našega mesta bi bilo pričalo zanj, če bi ljudje molčali. Tudi otresti se ga je bilo težko, zakaj Hilarij Pernat je bil Hilarij Pernat, z rodom in slovesom imenitnejši od marsikoga izmed njih. Nihče mu ne bi mogel oporekati, če bi se jim bil v obraz zagrohotal in odgovoril, da jih on sam, po milosti božji Pernatius mente captus, sramotno podi izza svoje mize! Naposled je obveljala srednja pot: pri vseh kočljivih prilikah so drezali drug drugega s komolci ter pomenljivo majali z glavami, med tem ko je striček Hilarij, ki svoji «jugoslovenski koračnici» sam ni znal napeva, zmagoslavno brundal marseljezo.

«Ho-hoj, profesor je tič!» so ponavljali, mežikajoč drug drugemu in kriveč obraze. «S kanonom ga ne bi ugnali... Da, profesor je tič!»

A čas je hitel in kamni usode so mleli svoje žito; Wilsonov evangelij o samoodločbi narodov je majal temelje centralnih držav, zmaga antante je postajala čedalje bolj neizbežna in privid Jugoslavije se je od dne do dne izvijal iz meglá. Še slepci so jo videli, še bojazljivci so je zaželeli; tudi znanci Hilarija Pernata so oprezno preuravnavali svoje razgovore v novo smer. Ali naj bi bili čakali, da jih prehite vrabci na strehah? In ko so prvokrat, tiho še, trčili na Jugoslavijo in s pritajenimi glasovi dopustili, da bi bilo v kakem pogledu lepo, če bi se strnile vse tri ali štiri južnoslovanske mizerije v eno veliko jugoslovensko moč, jih je vse do zadnjega prešinilo blago zadovoljstvo ljudi, ki so strašnim nevarnostim na kljub izpovedali resnico. Mar ni bilo to priznanje že nekakšno junaštvo? Ali ni bila napitnica Jugoslaviji tako rekoč prva stopnja narodnega mučeništva? O, še vnuki bodo morali pomniti, kako so oni, očetje in voditelji našega mesta, dvignili kupice proti leščerbi in zašepetali: «Živela!...»

In so se razšli z vzneseno zavestjo, da so tvegali glavo in imetje za ugledno stvar...

Toda v plahe pomladne upe je udaril grom nemške ofenzive na zapadu. Odločnost naših patricijev se je zašibila do tal.

«O, Nemci so vražji, svet jih še ni poznal; vidite, prenizko smo cenili njihovo silo!... Nu, zdaj je konec sanj o Jugoslaviji... Vsi, ki so jo oznanjali, bodo pobešeni in postreljeni!...»

Groza je brila nad dičnimi plešami kakor mrzla burja. Pernat se je do hripavosti ubijal ves mesec dni, večer za večerom, da je ugnal to paniko. Dokazoval je, tolkel po mizi, računal, tajil, zavijal in celo lagal, kadar ni šlo drugače. Izčrpaval se je. Katerikrat se mu je vse uprlo in je že vstal, da bi vzel klobuk in bi šel. Toda vselej je v duhu zagledal mladega človeka v fantastični uniformi, ki je s sabljo v roki drevil na nekakšne zakope, štrleče od bliskov in jeklenih ostrin. Rogovi so bučali na juriš, trobojni prapor je gorel kakor plamen in rjovel v viharju bitke: Za Jugoslavijo! Do poslednje kaplje krvi! Do smrti!... Evo, tako se je boril sin Hilarija Pernata. Ali je smel oče doma mirovati? Apostolstvo med tresonogimi filistejci je bilo zanj edina možna oblika borbe. Dajalo mu je občutek, kakor da stoji z Milanom bok ob boku, nežen in strasten občutek očetovstva, sladak kakor sinov objem. Pustil je klobuk na klinu in je sedel nazaj. Na drugi, bolj slavni postojanki ni mogel stati; dobro, umrl bo, če treba, na tej! In je vztrajal, dokler jim ni zbičal poguma. Toda osvetil se je stoterno. Ko je pruski furiji nedostalo sape, da bi zagrabila Pariz, je jahal nesrečnike huje od živega vraga.

«Tedaj utegne biti vendarle kaj z Jugoslavijo,» je na primer vzdihnil notar.

«Nikakor ne utegne, vi nejeverni Tomaž!» se je zaprašil vanj striček Hilarij. «Ne utegne biti, ampak z gotovostjo bo! Eh, beda je z vami, gospodje... Ali res ne morete zaupati, dokler je ne vidite na kolekovanem papirju?»

«Nu, nu, tem bolje,» se je pomirljivo oglasil notar. «Samo da ne bi Nemci izumili kakega novega plina.»

«Plina!» se je zagrohotal profesor. «Vsi nemški plini in topovi, zrakoplovi in podvodnice ne pomenijo ničesar, zakaj proti njim se bori ves združeni omikani svet! Ali veste, kaj je to: ves svet? Prebivalstvo vsega planeta z vsemi svojimi materijalnimi sredstvi in vsem svojim nravstvenim ogorčenjem!...»

Notarja je postalo sram, ker ni pomislil na prebivalstvo vsega planeta. Umolknil je in vtaknil nos v kozarec. Doktor Balant je izpregovoril namestu njega.

«To bodo še homatije!» je zamomljal, modro majaje s plešasto glavo.

«Recimo?» je ostro zategnil Hilarij Pernat.

«Na primer... zastran dinastije. Kdo nam bo vladal v Jugoslaviji? Jaz mislim, da imajo Habsburžani še veliko zaslombe. Pokojni Edvard in pokojni Franc Jožef sta bila...»

«Zastran dinastije!» ga je prekinil striček, rdeč kakor mak. «Kdo vprašuje po dinastijah? Kaj je nam do teh relikvij iz Ram-

zesovih dni! Zdaj se začinja čas, o katerem pravi... nu evo, Nemeč Freiligrath, malo prida pesnik, a dober prerok:

«Die Adler flieh'n, die Löwen flieh'n, die Klauen und die Zähne,
und seine Zukunft bildet selbst das Volk, das souveräne!»

«Sitna istorija bo,» je tiščal doktor, kakor da ga ne sliši. «Serbi» — vrli mož je bil še iz Bleiweisove dobe — «Serbi ne bodo zadovoljni s tem, da bi prišli pod našega... Homatije se obetajo, tako vam povem.»

«Zastran dinastije!» se je togotil profesor, preziraje to novo budalost. «Ali ste ga čuli: zastran dinastije! Sam dobro ve, da mu je figo do nje, in se vendar sili, da bi ga skrbela. Ne more se ločiti od te skrbi, samo zato, ker je izmed vseh najbolj idiotska. Da, z našimi zadovoljnimi Kranjci je križ. Simpatičen narod so, talentiran narod, a pameti se boje kakor hudič škropilnika. Kruha bi stradali, neumnosti se ne odpovedo nikdar! Če bi zahtevali od njih to žrtev namestu vojnega posojila in oddaje cerkvenih zvonov, ves Izrael bi vstal kakor en mož in bi umrl mučenik za svetinjo svojih pradedov!»

«Nu, veste kaj!» je vzrojil dr. Balant, užaljeno sopihaje in bobnaje s prsti po mizi. «Vse kar je prav. Če ste vi nekdo, smo tudi mi kedo, bi dejal. Ali smo ali nismo?»

Toda Hilarij Pernat ga ni poslušal. Navdahnjenje ga je odnašalo s seboj.

«O da,» je vzkliknil, preroško strmeč v svetiljko, «o da, Avstrija bo razdejana, Habsburgi pojdejo k vragu in Jugoslavija pride: nov čas, nova pot, nova bodočnost! Vzlic vsemu bo to prekrasno... Strašno pa bo,» je vzkliknil mahoma in blisnil z očmi okoli sebe, «strašno pa bo, da pojde narod v to bodočnost pod vodstvom ljudi, katerim je najbolj tuja: uskoplencev, ki gledajo na svobodo kakor evnuh na moštvo, ne vedoč, kaj bi z njo počeli — jutri pa si bodo lastili zaslugo, da je prišla! Komaj bo Jugoslavija ustvarjena, že boste vedeli, da je vaša, kakor so vaše vse zlate jame in molzne koze. Tam nekje krvavi naš kmet in srbski kmet, tam nekje umirajo dobrovoljci, cvet naroda bo gnil na bojiščih — vi pa, ki danes trepečete kakor krpe v vetru, boste čez sedem let gospodarji! Joj lopovu, ki se predrzne reči, da ste bili to, kar ste!...»

Okoli mize je zahrumelo, čeprav se je vsem laskala misel, da jih je Hilarij Pernat določil za gospodarje.

«Est modus in rebus, amice,» je karajoče dejal ravnatelj Rožič. «To so besede, ki... z eno besedo!...»

«Nu, kakšne? Nu, s kako besedo?» se je bojaželjno ponujal striček.

«Gospod profesor je ugleden mož,» je tehtno izpregovoril notar. «Mnogo je izkusil, veliko sveta je videl in vem, da je spoznal tudi boljše ljudi od nas. Ali...»

Doktor Balant se je med tem osvestil. Čutil je, da se bližajo nepopravljive stvari. Za mizo, ki že dvajset let ni videla tragedije!

«Le ne razburjajmo se, gospoda,» je rekel posredujoče. «Vse to je onga... Nervozni smo. Kdo pa ima dandanes zdrave živce? In tudi: naš dragi profesor je živahen kakor vsi rekonvalescentje. Ne sme se pozabiti, da je bil pred tremi meseci še kandidat... Popravil se je, hvala Bogu.»

«Aha,» je dejal Hilarij Pernat že manj razdraženo, «doktor ne more pozabiti, kako je prišel z Beletom, da bi me spravil na oni svet.»

«Pa smo se ušteli, ho, ho,» je dobrodušno nadaljeval stari zdravnik. «Križa je srečno minila in Pernatius se je pomladil, da že ni več obstanka z njim...»

«Temeljito!» je pograbila družba. «Človek ga ne bi spoznal!... Ni vrag, da ne bi izkušal svoje mladosti na naši koži! Mladeniči so pač bojeviti...»

«Nu, na zdravje!» je utolažen rekel striček. «Tudi za vas je modus v pretiravanju.»

A tisti mah je zinil notar neumnost.

«He, he,» se je zasmel, vrteč kupico med prsti. «Takrat smo ga bili že domala obsodili... Pomnite li, profesore, kako sem vam prigovarjal zastran oporoke?»

Profesorju se je mahoma zmračil obraz. Zlovoljno je pokimal. A že je tudi Rožič popal za kost:

«Mda,» je rekel, «skrbelo nas je... Ali še veš, ko sem bil pri tebi? Sorodniki so se bali najhujšega. Gospa Nagerthova in njena hčerka sta noč in dan trepetali zate.»

Hilarij Pernat se je zmrnil. Toda ravnatelj, ki ni govoril brez namena, je povzel:

«Ganljivo je, kako sta ubožici zaverovani v svojega strička.»

«Kaj ne bi bili!» je pritegnil notar. «Saj sta njegovi... Stavim kaj, da se tudi Pernat ne bo pokazal nehvaležnega.» Pomembno mu je namežiknil.

Okoli mize je zavladalo tehtno molčanje.

«Hvala Bogu,» je dejal profesor sam pri sebi. «Vedel sem, da pride na koncu očenaša amen.»

«Dovoli, amice...» Rožič mu je položil roko na komolec. «Gospa Nagerthova je vsa potrta. Slišim, da si se nekaj sporekel z njo? Dovoli... Ženskam ne smeš zameriti; strogost pri njih ni umestna...»

«Kaj pa?» ga je pikro prekinil striček. «Kaj pa je umestno, da bi te zlodej?»

«I nu... Čuvstvo je glavno, čuvstvo. Po srcu jih sodi. Nekoga vendar moraš priznati za svojega. V letih si, imovit si; če bi danes ali jutri...»

«Da, da,» se je oglasil notar. «Dovolite, saj smo prijatelji... S seboj vendar ne morete vzeti... Ne, ne, nikar ne ugovarjajte!» je vzkliknil, čeprav je profesor molčal. «Kadar se odločite za oporoko, ne smete biti tako neusmiljeni... Sicer pa — zakaj se ne bi odločili že zdaj? Saj vam zato ni treba umreti... Dajte, spravite se z njima in pridite.»

Hilarij Pernat je nenadoma vstal. Njegove sive oči so se zlobno zaiskrile.

«Hvala,» je dejal z izbrano prijaznim glasom. «Preteto star se vam moram zdeti in preteto neumen, da me poizkušate takole oviti okrog mezinca... Škoda besed, prijatelji. Povedal sem vam že, baš doktorju sem povedal: kadar pokopljem poslednjega izmed vas in objočem vse vaše grobove, se morda zmenim za kake dediče. A ne za tiste, prijatelji, vsekako ne za tiste, ki ste jim vi obljubili zaščito!...»

S temi besedami je vzel klobuk in je šel. Vsa družba je nekaj časa ogorčeno buljila v vrata.

«Nu, vidite,» je zamomljal doktor Balant, starčevsko migaje s podbradkom. «Sama senilna trma ga je, sama zloba. Tak človek bi moral biti pod kuratelo.»

«Tem bolj,» je rekel notar Kolovratar. «Ako ne bo oporoke, se razdeli imetje med sorodnike. Razen če bi med tem v svoji hudobnosti napravil testament komu drugemu v prid.»

«A komu v prid?» Ravnatelj Rožič je ogorčeno udaril po mizi. «Komu?»

«Recimo — tisti svoji Stani,» je bevsnil doktor in obtožujoče spustil pogled okoli mize.

* «Svoji Stani?» Notar se je pomenljivo namuznil. «Kaj še, gospoda! Pernatius je vendarle realen človek.»

«Nu, nu, realen...» Rožič je skremžil obraz. «Realen, nič ne rečem. A v svojih mlajših letih je bil, da se tako izrazim, pohotnejš.»

«Ne daj Bog!» je vzkliknil nekdo. «Tega profesor ni zmožen.»

«Nič se ne ve,» so dvomili drugi. «Pod kožo je vsak krvav...»

«Ni zmožen!» je trdil prejšnji. «Škandal bi bil, če bi prezrl sorodnike, posebno pa Nákrtočko in njeno hčer. Dve tako blagi ženski...»

«A, tako...» Da, Blanka in Alisa sta bili dobri, fini, omikani, res aristokratski ženski; vsekako bi bil škandal. Toda vrli možje so mislili prav za prav nekaj drugega. Od razočaranja je pogovor zaspal...

Striček Hilarij je med tem pljuvaje stopal proti domu in togotno udarjal s palico ob tla. Nobeno zlo na svetu se mu ni zdelo premajhna kazen za tolikšno in tako zakrknjeno predrznost. Da je bil rimski cesar, Džingiskan ali vsaj Ivan Grozni, jermena bi jim bil rezal iz kože!

«In če bi bilo prvikrat,» je sopihal, zavijaje proti Vrtni ulici, «če bi bilo prvikrat! A to je zdaj že nekam ustanovljeno, da mi vsak teden bijejo bolhe! Moja oporoka je njihova skrb, ne moja. Oni določajo, kako naj umrem in kdaj in komu v korist. Polastili so se mene in moje dediščine in že nestrpno čakajo, da me nestane: umri, starina, zaigraj poslednje dejanje! Dolžan si nam ga kakor komedijant na deskah; glej, publika cepeta, kritiki so pripravljani, svinčnik obrezan, da ti zapiše oceno...»

Na vogalu se je srdito zagrohotal. Njegove oči so škodoželjno zletele proti trafiki. Za oknom je še gorela luč. Ali se mu je bledlo od jeze, ali pa je bilo res: Hilariju Pernatu se je zdelo, da vidi v razsvetljenem okviru dve senci, dve mršavi ženski postavi, ki vrtata z mačjimi zrkli v noč in prežita iz svojega dupla kakor dva pajka iz mreže.

Ali mar ni bil v mreži? Ali ni čutil okoli sebe nitk in zank, razpredenih iz trafike po vsem mestu? Vse te mesece je že otepal med njimi, nič drugače kakor debela muha, določena in izbrana, da s svojim tečnim sokom obredi sestradano požrešnost! Časih je z grozo tipal po sebi. Bil mu je, kakor da čuti povsod, na obrazu, na rokah in na nogah, okoli grla in okoli srca zadržane vezi neizprosne volje, ki noče odnehati, dokler se ji ne vda na milost in nemilost... Le kaj je bilo v tej Blanki? Ali je bila človek ali volkodlak? Vrata ji je pokazal in mu še ni dala pokoja!

Druga bi bila razumela odkrito besedo, šla bi bila svojo pot. Trafikantka ga ni razumela — ni ga hotela razumeti! V hišo se ni upala več, a zato je bilo vse mesto kakor namazano z njo, z njeno hinavščino, njeno vsiljivostjo, njenimi dramatskimi tožbami o bedi. Vsi stričkovi znanci so bili polni sočutja do nje, vsa srca so krvavela zaradi njegove okrutnosti. Skoro da ni mogel več začeti pogovora, ki se ne bi bil končal s priprošnjo: «Ne smeš ji zameriti! Čuvstvo odloča, po srcu jo sodi! Napiši oporoko, določi jo za glavno dedično... in umri!...»

So ljudje, ki jih ne moreš pohoditi, tako žilava je njihova nizekta. Tudi Blanka pl. Nagerthova je kmalu po tistem zimskem

večeru opozorila strička Hilarija, da svojega poraza ne prizna. Ko je stopal mimo trafike, je mahoma odprla okno in zaklicala z medenim glasom:

«Onkel Hilarius!... Počakajte malo... warten Sie doch!... Oh, Jezus ti moj!» je še čul za seboj, ko je planil mimo, ne da bi jo bil pogledal.

«Kakšna ženska!» je takrat zamrmral sam pri sebi. «Ženska ali satan? Takole se bo oglašalo za menoj: ‚Počakajte, onkel Hilarius — oh, Jezus ti moj!‘ In nekega dne bom nemara slab in bolan in nesrečen... in jo počakam...» (Dalje prih.)

A. Debeljak: Dubrovniku

- I. Po dnu preproga morska se razgrinja,
povrh poveznjen je nebá pokrov,
vmes Dubrovnik na skali sred zidov
ko biserov blestečih polna skrinja.
Vsak ogel, kót in kamen opominja
na mirne zmage skozi niz vekov,
zgovorno priča sivi stolp in rov:
glej, tukaj stolovala je Blaginja.
Sedaj to skrinjo patina zastira,
na videz otemnel je prejšnji blesk.
A kaj valov oznanja trušč in tresk?
Dokler te zvesto straži strmi Srgj
in šumet ti naliva bistri vrč —
tvoj svetli duh, tvoj demant, ne umira!
- II. Tvoj duh je plamen, ki se ne utrinja,
skoz tisoč let ostaja mlad in nov,
ustvarja si najlepši vseh domov
in še v tujino seva mu svetinja.
Tvoj čvrsti brod osvaja morja sinja,
Modrice selijo pod tvoj se krov,
tvoj grad je vedam božji blagoslov,
ki gosto noč in mrak ko blisk prešinja.
Srce v bogastvu ni se ti prevzelo:
najprvo sužnjem spone je odpelo,
sirote, starce vzelo v Domus Christi.
Stoletja že iznad bršljana maha
razvija prapor svetega se Vlaha,
ves bel in neoskrunjen v slavi čisti.

Ptič spreletel se je v senci dreves,
zganil tišino spuščènih zaves,
mehko občutje je vame dahnilo,
čezme razlilo svoj sveti sijaj:

mislil sem nate, o daljna, in molil...

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

XIV.

Profesor se ni ukanil za več nego za dobršen mesec dni. Vsaka pošta je prinašala z bojišč vesti o «naših zmagah»; kakor se je predrzno izražal Hilarij Pernat. Tudi največjim dvomljivcem so se odpirale oči; celo doktor Balant je zdaj izprevidel, da ne bo kmalu nikogar več, ki bi se pričkal s «Serbi» zastran dinastije. Za mizo naših veljakov so se oglašale vsak večer pogumnejše besede. Hindenburgova linija je bila izbrisana s površja zemlje, najezdniški zid preko Balkana se je majal — in striček Hilarij je triumfiral.

«Nu, ali nisem pravil?» se je košatil pred poslušalci. «Da, antanta! Da, naši dobrovoljci!... Nu, živela Jugoslavija! Vrag naj vzame vse, kar je zoper njo!...»

Ko pa so prišli poslednji dnevi oktobra in je zagrmel širom zemlje veliki «Ite, missa est!» — se je mahoma zazdelo, da stari revolucionar ne bo več utegnil pozdraviti Milana in zaživeti novega življenja.

Bili so to vobče čudni dnevi; tako čudni, da bi se bil malokdo spomnil Hilarija Pernata, ako ne bi bil na višku dogodkov sam opozoril nase. Nemir in napetost sta tako narasla, da si imel neprestano občutek dušèče soparice, kakršna tlači svet pred nevihto. Ljudje že niso več vedeli, kaj delajo in kako živé. Nekateri so godli kakor divji sršeni, vsak trenutek pripravljeni, da se spopri-mejo s komerkoli na življenje in smrt, drugi so pili kakor iz uma in tretji — nu, tretji so umirali za hripo, ki je prav tedaj z zavihanimi rokavi kosila pri nas. Doktor Balant jih je ob pomoči duhovnih gospodov neutrudno spravljal na boljši svet in vranici pogrebnege zavoda so jih vozili na pokopališče, ne da bi se bil kdo razen najbližjih sorodnikov Bog zna kako upiral njihovemu nestanku. «Umiranje je bilo tako priljubljeno» — ali ni urednik našega lokalnega lističa nekje zapisal teh besed? Prav nič izrednega se ni zdelo, da je smrt med štiriletno krvavo košnjo razširila svoj obrat in segla z bojišč na zaledje!

Tudi omizju strička Hilarija ni prizanesla. Vsak teden je izbila komu kozarec iz roke. Dva ali trije stebri tovarštva so že ležali v grobovih; ostali so bili kandidatje hudobne bolezni ali pa rekonvalescentje po njej. Ravnatelj Rožič in notar, ki sta s težavo ušla njenim krempljem, sta vse večere krehaje čakala prilike, da bi kratkočasila družbo z zgodbami svojih nadlog. Toda nihče ju ni poslušal; brez grenke žalosti so trkali v spomin umrlih, kimali živim in govorili o bolj zanimivih stvareh.

Hilarij Pernat je mrzil lamentacije. On, ki si je nedavno še izbiral grob, je zdaj odklanjal vsak pogovor o bolezni in smrti. Nedopustno se mu je zdelo, da bi stala njiju senca med njim in med izpolnitvijo, katere je pričakoval. Toda čim bolj se je otepal misli na morilko, tem bliže mu je bila za hrbtom. Prav tedaj, ko jo je najbolj zanikaval, je krečila nad njim svoje vroče roke, izbiraje trenutek, da bi ga pograbila.

Večer pred prevratom je ostal vsem članom omizja še dolgo v spominu. Striček je bil proglasil, da mora vihar izbruhniti v nekaj dneh; vsa znamenja so bila že na nebu. Beseda je dala besedo in ravnatelj Rožič se je polakomil prilike, da izpregovori s katedra, kakor ga je bil navadil poklic. Resno je jel očitati Pernatu, zakaj je odklonil sedež v «narodnem svetu». Pretipal mu je obisti, obsodil ga, da je s tem zatajil sveto dolžnost, in podprl svojo grajo z dvema ali tremi najbolj znanimi primeri iz zgodovine. Vsa družba je modro majala z glavami ter z godrnjanjem in stokanjem obžalovala, da je striček iz «sebične udobnosti» odrekel narodni stvari svojo pomoč.

Profesor, razdražljiv in nemiren, kakor je bil te dni, je nestrpnost ohal in mencial, zavijal oči in drsal s stolom; ko mu je Rožič svečano zaklical, da je «salus rei publicae suprema lex», je celo udaril po mizi, tako da se je družba zdrznila, češ, evo sodnjega dne! Tedajci pa je Hilarij Pernat mahnil z roko. Obšlo ga je, kakor da je vse to brez zmisla in bob v steno. S potrpežljivostjo, ki se ni zdela ostalim nič manj pretirana od pravkaršnje togote, je poslušal blebetača do kraja; nato je sklenil roke nad kozarcem in se je zagledal v strop.

«Nikar, prijatelj!» je izpregovoril z glasom, ki je kakor struna drhtel od jedkih pomenov. «Čas filozofov in dobrih vernikov se nagiblje h koncu; še malo dni in ne bo ga več. Zakaj narod hoče — ali res dobro ve, kaj hoče? Gotovo je to, da noče ne Jugoslavije po Platonovem vzoru ne bebcev, ki smo sanjarili o njej. Tisti mah, ko postane beseda meso, bo ves odločen za svoje stare kosmate mešetarje in gladke sleparje. Mundus vult decipi, brat! Kaj bi temu ljudstvu Pernatius mente captus, čeprav samo v narodnem

svetu? Pernat govori to, kar misli, in stori to, kar reče — oni pa so od vekov navajeni, da sta misel in beseda, beseda in dejanje dvoje. Vsi bodo navdušeni, kadar pride tisto. Tudi jaz bom navdušen. Obenem pa homo vsi vedeli, ves mili narod s slutnjo in Pernat, recimo, z mrzlo pametjo, da Jugoslavija ne more biti Jugoslavija... In čez sedem let — Bože moj! Kdor jim čez sedem let poreče ‚Jugoslavija bodi Jugoslavija!‘ — tistemu bo sodrga v obraz pljuvala, vsak brusač ga bo psoval, vsak cigan zatajeval in izdajal, čeprav bo imel na sebi njegovo lastno podarjeno suknjo in v ustih njegov izprosjačeni kruh!»

«Nu, nu!» se je oglasilo v zboru. «Nu, nu...»

«Vse to sem premislil te dni,» je nadaljeval striček Hilarij. «Veselim se, duša mi vriska in obenem vidim, kaj bo. To, carissime, je prva gotovost. Druga gotovost je ta, da Hilarij Pernat ni človek iz sodrge. Njemu ni treba, da bi mu drhal v obraz pljuvala, da bi ga zmerjali brusači in da bi ga izdajal cigan. Pernatius mente captus je gospod iz Vrtnice ulice, sam svoj cesar in papež, po milosti božji in moči dejstva On, ki je! Modril vas je in bodril vas je; njegovo delo je zdaj končano. Še toliko ostane pri vas, da pozdravi novorojeno Jugoslavijo — ne tiste, ki bo, ampak ono, ki bi morala biti. Nato se vrne v svoj ograjeni svet, na svoj vrt, kjer bo strigel rože, v svojo knjižnico, kjer bo govoril z duhovi, med svoje ljube štiri stene, kjer bo čakal sam svojega prevrata, kakor da se ni nič izpremenilo na obličju sveta.»

Profesorjeve besede so razočarale vso družbo. Tako prenapete so se zdele, tako nezmerno ošabne in tako nezmislno naježene v trenutku, ko ni bilo povoda zanje. Nihče ni čutil vročične tegobe, ki je žehlala iz njih; a vsi so se čutili nekam izzване, zlobno z vodo polite v svojem svežem navdušenju — prav zdaj, ko je bilo našlo ustanovljeni kolovoz in se je v čredi zaletelo navkreber! Porogljivo mežikanje je zletelo okoli mize. Rožič in doktor Balant sta zamerljivo mrdaje gledala v zrak; nekdo je hrknul, nekdo je zagodrnjal; notarja pa je obsedlo, da bi se znesel nad starcem.

«Prav, prav, profesore — vi, ki ste!» je izpregovoril, mrzlo gledaje stričku v oči. «Vprašanje je le, ali boste še dolgo utegnili striči rože in govoriti z duhovi. Španska hodi okoli kakor rjoveča levinja — človek ne ve ne ure ne dne!»

Hilarij Pernat je z bolešno osuplostjo dvignil glavo. Očividno so se bile notarjeve besede srečale z mislijo, ki mu je prav ta mah nejasno kljuvala v možganih. Nato je ves vzdrgetal od jeze.

«Prizanesite mi že s svojo večno hripo!» je vzrojil. «Imeli ste jo, ušli ste ji in stvar je v redu. Prigoda ni tako neobičajna, da

bi jo kazalo zapisati v zgodovino. Jaz nisem bojazljivec. Če jo dobim, jo dobim in če bo treba umreti, umrem.»

«Veliko jih je že umrlo,» je nadaljeval notar z otožno zategnjenim glasom, skoro kakor pri sebi. «Sodni svetnik Moljavec... trgovec Globan... nadzornik Steska... pomnim jih še, kako so brezskrbno sedeli med nami. Prej ali slej pride vsak na vrsto.»

«Da, da,» je važno pritrdil zdravnik. «Vsak pride na vrsto. Tudi profesor ni blagoslovljen zoper bolezen in smrt.»

«Nu, slišite?» je zmagoslavno povzel notar. «Čas bi bil, da se oglasite pri meni. Kaj bi vam rože, kaj duhovi: to, to je važno. Z duhovi, mislim, ni nikjer tako lahko govoriti kakor tam, kamor pridemo vsi...»

Vsi so uprli oči v profesorja, da bi videli učinek teh besed; in ko so ga videli, so se nehote skesali. Zrenice strička Hilarija so bile široke kakor zrenice prestrašenega otroka. Njegov obraz je bil siv, roka, ki je pravkar prijela za kozarec, mu je trepetala in vino se mu je razlilo tik pred ustnicami.

«Nu da, nu da,» je zamrmral čudno ubito. «Lahko da imate prav. Človek bi najrajši umrl — če ne od španske, pa vsaj zato, da vam izpolni željo.»

To rekši je vzel klobuk in je odšel, ne da bi koga pogledal.

Tisto noč je Hilarij Pernat dolgo hodil po svoji sobi in premišljeval. Občutek, da vstaja proti njemu nekaj grozečega, mu je davil srce kakor težka skala.

«Prav!» je sklenil že v postelji. «Jutri pojdem k lopovu, h Kolovratarju, in napravim oporoko. Rožiča in doktorja si vzamem za priči... Ogabna stvar: ali me bodo pestili zastran Blanke!...»

Toda obrnilo se je tako, da drugi dan ni šel k notarju in ni napravil oporoke. Baš ko se je odpravljal z doma, je prihitela v njegovo sobo Stana, vsa žareča od radosti, in mu je prinesla vest, da so v Ljubljani proglasili Jugoslavijo: prestolnica Slovenije da je vsa v zastavah; po ulicah se valé tisočglave množice in vzklikajo svobodi! Ta novica je mahoma vrgla strička iz njegove turobne vdanosti v skrajno nasprotje. Zavrnil je kakor iz uma, poskočil, zaplesal po sobi, objel Stano in se razjokal na njenem ramenu, da sam ni vedel kdaj in zakaj. Ko se je nekoliko osvestil, je pozabil klobuk in palico ter zdirjal po vsem mestu, da vidi, kako je z Jugoslavijo pri nas. Kje so bile naše zastave, kje trume ljudstva, kje govorniki na vogalih in ulicah, kje radost in samozavest osvobojenja?... Ubogi striček Hilarij ni mogel verjeti svojim očem. Ljudstvo se je res da zbiralo na Glavnem trgu in šumelo kakor roj vznemirjenih čebel; da, celo pesmi in vzkliki so se oglašali in dve, tri zastave so pravkar nekam boječe polzele

s streh — toda ondi, od koder naj bi se bila začela prva jasna beseda, ondi, kjer bi se bilo moralo zgoditi nekaj odločilnega, zgodovinskega, znamenitega za vso bodočnost našega mesta — prav ondi je bilo vse samo neodločnost in prihuljen molk. Okna naših veljakov so mežala kakor boječe zatisnjene oči, z mestne hiše ni visela zastava, na njenem balkonu ni bilo žive duše, da bi razprostrla roke proti koprneči množici in zaklicala: «Kvišku, narod! Reci, da si sam svoj — in boš!»

Ko je profesor videl, da ni česa videti, in čul, da se nič ne čuje, ga je obšlo kakor sveta jeza in brezdanji sram in grenko se je razgrohotal sredi trga. Kje so bili po tem takem «naši ljudje»? Ali so mar pili kavo, ali so še spali na današnji dan? Sredi strmenja je prišel mimo njega notar. Hilarij Pernat ga je ujel za komolec:

«Kaj pomeni to oklevanje? Mar ne veste, da se je Ljubljana vzdignila?»

Kolovratar je vedel, kako ne bi? Toda mudilo se mu je. Namenjen je bil v predmestje, mirit neke «elemente», ki so se zbirali na demonstracijo. Nebo je bilo vobče polno oblakov. Ali Pernat ni čul, da se je narodna straža uprla in da je narodni svet le s težavo zatrl pobuno? Trije nepokorneži so sedeli v luknji!

«Narodna straža?» je osupnil striček. «Uprla se je? Zakaj?»

«Kako zakaj? Na svojo pest je hotela proglasiti Jugoslavijo. Taka nepremišljenost!»

Profesor je okamenel.

«Ali ne veste, da se je Ljubljana vzdignila?» je z zastajajočim glasom ponovil svoje prvo vprašanje.

Da, Ljubljana! Vedeli so, kakopak, saj je prišla brzojavka; in so tudi neutegoma poslali kurirja, da se uveri na svoje oči, ali je resnica ali mistifikacija. Recimo, da je resnica. V Ljubljani imajo ljudi in sredstva, tam morejo...

«In pri nas?» je zavpil profesor Hilarij Pernat. «In pri nas?»

«Pri nas je stvar čisto drugačna!» je obupno zacepetal notar. «Vse to, pomislite, gre vendarle zoper paragraf o veleizdaji! Kaj bi se zgodilo z nami, če bi Borojević udaril na Slovenijo? Pa da o njem ne govorim: ali ne veste, da je mesto zasedeno po avstrijski vojski?»

«Koliko jih je?» V profesorjevih očeh je zaigrala drobna, brezumna iskrica.

«Stotnik in... nu, in moštvo.»

«Vsega — koliko?»

«Kakšni ste! Recimo — trideset mož.»

«V stari šoli?»

«V stari šoli.»

«Prav,» je rekel Hilarij Pernat. «Pokažem vam, kako treba... Spremite me.»

«Kam?» se je ustrašil Kolovratar. «V staro šolo? Ali se vam meša?... Ne, ne!» je klatil okoli sebe. «Ženo imam in otroke! Nikarite, profesor — stojte, za Boga svetega! Saj niste zblazneli!»

Striček Hilarij ga ni poslušal. Želja, da bi osramotil te «copatarje», ga je bila obsedla do neznosnosti. Hitel je, kakor da mu gori za petami. Kasneje je dobro pomnil, da spotoma sam ni vedel, kaj prav za prav hoče in kako naredi svojo stvar.

«Kaj jim porečem?» je mrmral. «Takole sam... vraga... Prekleti notar! Nu, pokažem jim!...»

Vsekako se je ponujala prilika, da umre junaške smrti. Zakaj pa ne? Razburjenost, ki ga je napadala te dni, ga je nesla naprej kakor vihra. Tik pred zadnjim vogalom je srečal petnajstletnega dečka, ki se je postavljajal s trobojno kokardo.

«Daj jo meni!» mu je velel. «Tako... Zdaj skoči na magistrat in reci, naj pokličejo stražo pod orožje. Pernat zahteva, reci. Marš!»

S kokardo na prsih se je čutil bistrejšega. Vojnik pred šolo je naperil puško:

«Halt!...»

«Komandanta!» je odgovoril Hilarij Pernat s tako odločnim glasom, da se je sam zavzel.

Starikav hauptmann je prigodrnjal na prag.

«Sie wünschen?» je zarežal in srepo uprl oči v prišlečevo kokardo.

Trenutek, da se striček izkaže, je bil prišel.

«Narodni svet,» je izpregovoril, čudeč se lahkoti, s katero so mu prihajale besede na jezik, «narodni svet me pošilja samega in neoboroženega, v dokaz, da se želi ogniti krvolitja...»

«Krvolitja!?» je zatulil stotnik. «Ja Kruzifixdonnerwetter, ist denn die Bande toll geworden?...»

«Soška armada beži,» je nadaljeval Hilarij Pernat. «Dežela je proglasila neodvisnost. Oblast je prevzela narodna vlada, ki razpolaga s svojimi lastnimi bojnimi silami. Prišel sem, da vas v njenem imenu pozovem na predajo.»

«Ustrelim vas!» je kričal stotnik, grabeč za pištolo. «Ich knall' Sie nieder!»

Striček Hilarij je pomirjajoče mahnil z roko.

«Svarim vas,» je dejal in kakor v nenadnem navdahnjenju potegnil rutico iz žepa. «Hiša je podminirana, mesto obkoljeno po oddelkih narodnih straž s strojnicami in topovi. Ako vzdignem

rutico — ako počí strel — ali ako se začuje le najmanjši sumljivi hrup — zleti poslopje v zrak in naše čete udarijo na juriš!...»

Glas mu je bil postal rezek in trd, pravi glas smrtne odločnosti. Stari stotnik je prebledel, zaripnil in spet prebledel. Izbuljil je oči in se zagrabil za glavo.

«So weit wären wir?» je zastokal, omahujoč med hišnimi vrati. «Herrgottkruzinalfixlaudon! Vojska beži? Revolucija... Ničesar nam niso povedali. Ali je vobče resnica?» Obupno se je zazrl profesorju v sive oči.

Hilarij Pernat je vzdržal njegov pogled.

«Izvolite se odločiti,» je rekel s strogim glasom. Nato je mehkeje dodal: «Ženo in otroke imate, gospod stotnik. In vaši vojniki tudi.»

«Ne smem!» je zaječal nesrečnež. «Ne smem, dokler ne pride Armeekommandobefehl...»

«Armeekomanda je bila — zdaj ukazujemo mi! Še pol minute, gospod.»

Hauptmann je sklonil glavo in dve debeli solzi sta mu zdrknili po pegastih licih...

Pogodila sta se za prost odhod brez orožja.

«A kam?» je vpraševal stotnik. «Ali nas ne bodo masakrirali?»

«Razoroženih se ne dotaknemo,» ga je potolažil striček. «Peljite svoje ljudi na postajo in s prvim vlakom — domov.»

To rekši si je mirno prižgal cigareto. Čez pet minut je veličastno odzdravil stotniku, ki je odhajal s svojo dvajsetorico mož, na tihem ves srečen, da mu ni treba umreti junaške smrti. Nato je tehtno krenil mimo uplenjenih pušk v stotnikovo pisarno in sedel za njegovo mizo. Soba se je zibala okoli njega, vrtilo se mu je, v glavo mu je silila vročina; v njegovi notranjosti je drhtelo kakor tetiva po strelu. Zdaj, ko je bilo delo opravljeno, si skoro ni mogel verjeti, da je resnica.

«Glej, glej,» je zamrmral nekajkrat, «človek ne bi mislil... Le kako je šlo vse tako po sreči? Nu, Milan bi me bil vesel.»

A že ga je spet pograbilo tisto, kar ga je vse te dni zanašalo iz razumnega tira. Prezir in gnev na oklevače mu je žarko bušil v sencè.

«Vsi, kar jih je, se niso upali! Počakajte, ptički, naučim vas peti po novem.»

Ne da bi uredil svoje misli ali pripravil besede, je snel telefonsko slušalo in je poklical narodni svet. Zjutraj so mu bili povedali, da v «permanenci zboruje» na magistratu. Odvetnik Grabrijan, predsednik revolucionarnega zbora, se je neutegoma odzval. Razen njegovega je čul profesor v slušalu cel semenj raz-

burjenih glasov. Uganil je, da je Kolovratar že prinesel vest o njegovem pohodu.

«Profesor Pernat!» je zavpil predsednik, kakor da ne verjame svojim ušesom. «Odkod govorite — mir, gospoda!» Ta klic je bil vsekako namenjen okolici. «Tàk tako, brez mojega soglasja... in ne glede na posledice!... Znajte, da nas ne zadene nikaka odgovornost! Kašo, ki ste jo skuhali, pojejte sami...»

«Molčite že, gobezdalo!» je kriknil striček Hilarij in treščil s pestjo ob mizo kakor sinoči v gostilni. «Trdnjava je zavzeta, sovražnik beži razorožen proti Ljubljani... Glede na to odrejamo Mi, Hilarius Pernatius mente captus, takojšnjo proglasitev narodne neodvisnosti z balkona mestne hiše. Razumete?»

Tulil je od togote in slina mu je brizgala v školjko slušala.

«Kako... kako?» se je začul predsednikov glas. «Odrejate... he, he, he! Znoreli ste, dragi profesor. Ničesar niste zavzeli, nikogar razorožili; nekje sedite in fantazirate v telefon. Kam smemo poslati zdravnika?»

Obmolknil je, prekinjen po vrišču množice na ulici, ki je bil še v slušalu glušeč. Profesor je razločil zbegana vprašanja članov narodnega sveta: «Zakaj kriče?... Kaj se je zgodilo?» — in viharne klice, ki so odgovarjali: «Vojniki... brez orožja... na postajo! Vsi odšli!...» Ko je doktor Grabrijan spet izpregovoril, je bil njegov glas sladak kakor med.

«Oprostite — kdo bi bil mogel verjeti? In hvala vam, dragi profesor, za to junaško požrtvovalnost. Presekali ste gordijski voz... Vaše dejanje bo z zlatimi črkami — —»

«Tedaj proglasitev!» je oblastno vztrajal striček Hilarij. «Da ali ne?»

«Za Boga, kako ste nestrpni. Saj nismo v Ljubljani! S pametjo treba, z opreznostjo... Koncem koncev nam gre vendarle za glave, zakaj Borojević je blizu. In pa — okrajni glavar odpotuje šele jutri; tako ljubezniv mož je bil v zasebnem občevanju! Pravkar je poslal slugo s prošnjo, naj prizanesemo živcem njegove gospe. Bilo bi res brezobzirno...»

Starec pri slušalu se je vročično zagrohotal.

«To ste mi uporniki!» je kriknil, tresoč se od čudnega drgeta, ki je naraščal v njem od minute do minute. «Voditelji, ki vas je voditi strah! Gens mature peritura! Nu prav, tudi to je gordijski voz... Poslušajte. Zdajle vstanem» — pri tej besedi je vstal izza mize — «in se odpravim proti mestni hiši. Da mi je neodvisnost proglašena, kadar pridem na trg!» Njegov glas je postal grozeč. «Ako ne — pomnite dobro: ako ne — — tedaj vzdignem ljudstvo in vas razobesim po kandelabrih, kakor gotovo mi je Pernat ime!»

«Grozite nam?» je zavreščalo iz telefona. «Z uporom grozite?... Tega se boste kesali. Aretiramo vas!»

«Kdo položi roko na Hilarija Pernata?» S tem vprašanjem je striček vrgel slušalo po mizi in je dostojanstveno krenil na pot.

Vest o njegovi nekrvavi zmagi se je med tem kakor blisk raznesla po mestu. Množice so drle na trg, iz strešnih lin so se ulivale zastave nalik trobarvnim slapovom; od nekod so prihajali ostanki mestne godbe; valovi vzklikov so se hrume lomili ob začudenih pročeljih starih hiš.

«Živel naš Pernat!» je zagrmelo z vseh strani, ko se je profesor pokazal na trgu. «Živel!... Vivat Pernatius!» je zavpil rdečelas gimnazijec, ki je od navdušenja malone plaval po zraku.

Striček pa je odmahnil z obema rokama in se je vzel na stopnice pred bližnjo hišo, ki je sosedovala magistratu. Njegove oči so se z jeznim zmagoslavjem uprle v mestni balkon: tam je stal Grabrijan in je z negotovim, drhtečim glasom govoril svoj govor...

«Da, da!» je zamrmral Hilarij Pernat, samozavestno gledaje na desno in levo. «Druge izbere ni bilo . . .» Ves prostor je zalivala bibavica glav, mahajočih klobukov in krilečih rok; te množice ne bi bilo moči zadržati, tudi da ni bilo Pernata in kandelabrov. A striček je vendarle s ponosom mislil na to, da je odprl vrata zgodovini. Stara patricijska kri se je bila zbudila v njem in je vodila in ukazovala — morda poslednjikrat, preden usahne... Ta, ne čisto jasna zavest je še povečala njegovo notranjo napetost. Vzlic svečani radosti, ki je kipela okoli njega, se mu je vendar zdelo, da to ne more biti vse, da mora priti še marsikaj in da on, zakulisni diktator prevrata, še ni doigral svoje vloge. A kaj mu je bilo še storiti?

Grabrijanov govor mu je pripomogel do jasnosti. Gospod predsednik je bil oprezen človek. Besede, s katerimi je pital glad poslušalcev, so bile tako piškave in kilave, tako kačje gladke in tako močeradje volhke, da bi se bile dale zaviti na vse strani, po novem kakor po starem. V stričku Hilariju sta iznova zavrela togota in sram. Kaj je prav za prav mislil ta človek? Kakšna je bila njegova Jugoslavija? Nikjer ni bilo jasno in nedvoumno rečeno, da pomeni bodočnost zanikanje tistega, kar je bilo.

«Jugoslavija pa ne pomeni maščevalnega razračunavanja s prošlostjo,» je rekel doktor Grabrijan na koncu svojega slavnostnega govora. «Tudi v tem velikem trenutku moramo Slovenci pomniti, da smo kulturni narod in da se umemo čuvati vseh nepremišljenih dejanj; da krivice, ki so se nam godile, ne morejo

biti neizbrisno zapisane v naših srcih... V dokaz tega, dragi rojaki in someščani, zakličimo še enkrat: ‚Živela Jugoslavija!‘ —»

«Živela Jugoslavija!... Živela... živela... živela!» je grmelo po trgu in po sosednjih ulicah, dasi ne čisto tako mogočno niti ne povsem s tistim zvokom, kakor si je predstavljal Hilarij Pernat, ko je v minulih časih z duhom doživljal današnji dan.

«— in razidimo se mirno po svojih domovih!» je milo proseče končal govornik.

Toda vrli ljudje se niso takoj razšli. Stali so in so strmeli v magistratni balkon kakor otroci, ki si jim povedal istorijo brez pravega, zmiselnega konca. Notranji glas jim je šepetal, da še ne more biti vse pri kraju. In res ni bilo. Tršata postava gospoda predsednika se je zamajala; dvojica srditih rok ga je siloma potegnili od ograje; še trenutek — in na njegovem mestu se je pojavil striček Hilarij, sršeč od ogorčenja in rdeč kakor morski pajek.

«Živel Pernat! Živio!... Vivat Pernatius! On je pravi!... Profesor Pernat govori... Živio... živio!...»

A stari profesor je spet zakrilil z rokami. Branil se je teh vzklikov. Zdaj ni šlo za njegovo slavo; šlo je za to, da je bil končnoveljavno izgubil običajni grajanski razum.

Pograbilo ga je v trenutku, ko je Grabrijan plemenito odpuščal vse krivice ter navduševal «drage rojake», naj se mirno razidejo po domovih. Majhen deček ob profesorjevem znožju je namreč prav tisti mah začudeno vprašal svojega očeta, zajetnega purgarja, ki ga je v gneči držal za roko:

«Atek, kaj pa je to?...»

In atek je slovesno odgovoril: «To je revolucija...»

Ko je Hilarij Pernat začul te velike besede, je na glas zarjovel. Kakor besen je skočil s stopnic in proti vhodišču mestne hiše, pehaje s komolci na desno in levo. In zdaj je stal tam gori in je govoril, kričal in klatil z rokami, sam čuteč, kako buči iz njega še neosveščena strast te množice in kako gori vse njegovo bitje v žarišču teh stotin vročih oči...

«Čuli ste besede,» je vpil, «a prave še niste čuli! Oznanili so vam Jugoslavijo — a tega, kaj je in česa hoče Jugoslavija, vam niso rekli na glas... Gre pa za to, someščani, da vsi vemo, kaj se začinja v tej uri, zakaj kdor pojde v novi čas brez spoznanja, tisti bo enak prokletemu, ki ga trobenta vstajenja ne zbudi na sodnji dan... Jugoslavija, bratje, je ono, česar doslej ni bilo za vas: svoboda, pravica, razmah moči, samo sebi pokorne! Jugoslavija je zanikanje vsega, kar ni svoboda in samosvoja moč. Ali razumete, ali vidite prepad, ki ste ga prestopili? Naprej vodi

vaša pot, nazaj nikoli več. Za nas ni več Avstrije, za nas ni več cesarja! Če bi kdo prišel in bi vam rekel, da bodi še Avstrija in da bodi še cesar nad nami — kako mu odgovorite, vprašam vas?»

«Doli Avstrija! Doli cesar!» je zakričal rdečelasi študent. «Doli!... Doli... doli! Pereat!» je zabučala množica. Glavni trg je bil mahoma podoben žrelu ognjenika, iz katerega grmi žareča lava do samih nebes.

«Doli Avstrija — doli Habsburg!» je ponovil Hilarij Pernat. «Z mečem in krvjo, če treba, hočemo čuvati Jugoslavijo vsake tuje oblasti. V potrdilo tega, someščani» — ta misel ga je bila izpreletela kakor blisk — «v potrdilo tega in v vidno znamenje svobode naj izginejo črni ptiči suženjstva z naših jugoslovenskih zidov!...» Tako govoreč je pokazal z roko na orla, ki mu je visel tik nad glavo.

Kar se je zdaj razlegalo po trgu, niso bile več besede. Bil je orkan. Množica se je nalik klinu zarila v odprti vhod ter udrla na vrh, preplavljaje stopnjišče in hodnike.

«Za Boga, Pernat, kaj ste napravili?» je zastokal nekdo, ki je že nad govorom obupno vlekel strička za suknjič. «Požgali ste nam mostove!...»

«Požgal sem vam mostove!» je kakor v sanjah ponovil Hilarij Pernat, ne da bi se ozrl.

Nad glavo je zaškripalo. Ljudje so tresli orla, da bi ga sneli z zidu. Toda razbojnik se je branil ostaviti kline, s katerih je toliko sto let strahoval naš pohlevni rod.

«Kladivo prinesite!» je zaklical nekdo. «Sekirol!»

«Nikar!» je meketal proseč uradniški glas. «V mestni muzej ga spravimo. Nikarite, za Boga...»

«Razbijte pošast!» so hrumeli na trgu. «V vodo ga nesimo! Razbijte ga!...»

Hilarij Pernat je stal v ozadju balkona, med vrati mestne posvetovalnice, in je kakor v sanjah gledal kose omrženega grba, ki so mu padali k nogam. Solze brezumnega zanosa so mu drle po licih. In sredi velike sreče, ki ga je navdajala, je zdajci začutil sunek — dva, tri, štiri ostre sunke v rebra, prav kakor da se je vrgel nanj neviden sovražnik, ki mu z nožem od boka do boka prebada šibko telo... Striček je tiho zaječal in se je prijel za prsi. Ponehalo je, začelo se iznova, prestajalo in spet napadalo, brez milosti, brez prizanašanja do moža, ki je bil pravkar še čarodej nad dušami someščanov.

«Nu, nu,» je zamrmral profesor, osuplo gledaje okoli sebe. «Ta bi bila lepa! Ta bi bila imenitna!...»

A v tem so ga bili našli. Kakor v nemirnih sanjah je zamigljala okoli njega množica strastno razigranih obrazov in žarko sijočih oči. Poslej ni več dobro pomnil, kaj se je godilo z njim. Čutil je le, da ga nosijo na ramah, da plava z bučečo in penečo se človeško strujo, ki dere ob zvokih koračnic in grmenju svojih vzklikov iz konca v konec predramljenega mesta. Pred glavarstvom, pred sodnijo, pred davkarijo in ostalimi trdnjavami avstrijskega gospodstva se je reka ustavila, zajezila se in pljusnila kvišku ob mrkih, omrženih zidovih. Vsi očividci teh prizorov so ohranili v spominu sliko drobnega, gospodskega strička Hilarija, omahujočega na ramah svojih nosilcev, kako je razburjeno klatil z rokami in vriskal in vpil med ropotanjem strmoglavljenih orlov — in kako je kedaj pa kedaj nenadoma prebledel, skrčil ustnice in bolestno pritisnil roko na prsi...

Tedajci pa je postalo tiše okoli njega. Nekdo ga je bil iztrgal navdušencem, prijel ga pod pazduho in ga odvel iz gneče proti Vrtni ulici, ki ni bila daleč. Ko je v trenutnem osveščenju pogledal okoli sebe, je videl Stano. Njen obraz je bil ves ozek in žalosten, od skrbi ves bled, in ustnice so ji drgetale od boleznega sočutja.

«Striček!» ga je dramila. «Čujte me — striček?... Ali ste bolni? Kaj vam je, ubogi striček?...»

Hilarij Pernat ji ni dal odgovora. Šele doma, ko ga je posadila v naslanjač in ihté pokleknila predenj, je slabotno trenil z ustnicami ter zašepetal — prav kakor da so bile vse neskončno dolge minute od njenega vprašanja pa do tega trenutka samo kratek hip:

«Bolan sem, Stana... Die Adler fliehn — et je vais mourir.»
Nato se je onesvestil. (Dalje prih.)

Janko Lavrin: Dostojevskij in Proust*

I.

Le ena stvar upravičuje, da primerjamo Prousta in Dostojevskega: kontrast. Potez, ki so jima skupne, je v resnici tako malo, da jih lahko podamo v nekaj vrsticah. Oba sta velika veččaka v psihološkem romanu; oba sta delala predvsem na polju «podzavestnega», ki sta ga definitivno priključila moderni literaturi; oba sta se ukvarjala z nekaterimi abnormalnimi vidiki človeške osebnosti. To je vse. Lahko bi morda dodali še eno

* Predavanje na Londonski univerzi pred Angleško-ruskim literarnim društvom dne 1. marca 1927.

Miran Jarc: Jazz-band

Bam, bam, bammy shore...
Kakor črnc se krohoče saksofon.
Tvoj spomin se zsrpal kot mesec je v goščo dreves...
Bam, bam, bammy shore...

Črno valovje čez jez,
Od nekod pogrebci gredo.
Nad goriščem sveta krvav mesec visi.
O, moje ranjeno nebo.

Beli ženski blazni telo.
(Živa menica bankirjev evropskih.)
Bam, bam... bijó, bijó
omreževavci tropski.

Zemlja — velika rana ene bolečine.
Kdaj se prismeji sinje nebo...
V črno žalost bičajo
plameni jazz-vijoline.

Zlatih zapestnic žvenket...
V dim se prašijo lasjé...
Vsak obraz mrtvaško kriči:
«Da izgorim, izgorim, izgorim!»

Ali še zvezde prisijó
kedaj nad tih kraj v mesečini?
Srcé vtonilo je v temó.
Predaj se jazz-vijolini.

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

XV.

Tisti večer je bilo omizje že zbrano in je že nekaj časa obiralo Pernata, češ da je «s svojim hujskaškim, demagoškim, v pravem pomenu besede boljševiškim nastopom oskrnil Jugoslavijo» — ko je prisopihal doktor Balant in važno obesil klobuk na klin. Že prvi pogled v njegov razigrani obraz je vzbudil v članih tovarštva slutnjo, da se je zgodila mimo «revolucije» še druga, v marsikakem pogledu pomembnejša stvar. Stari zdravnik je kmalu potrdil to občo domnevo.

«Nu, gospoda,» je izpregovoril, ko so ga posadili na njegovo mesto, «tako smo po tem takem ongá, srečno krstili Jugoslavijo

in se bo, kakor vsi upamo, v bližnji bodočnosti pokazalo, kaj bo z njo ... A to še ni vse,» je nadaljeval po učinkovitem premolku. «Veliko novico sem vam prinesel. Uganite!»

Vse oči so visele na njegovih ustnicah.

Doktor se je značilno ozrl na prazni stol strička Hilarija.

«Pernat!» je završalo okoli mize. «Kaj je z njim? ... Ali ga je kap? Umril je? ...»

«Umril še ni, a bo, kakor je videti. Španska ga je pograbila, med revolucijo, ko je najhuje divjal; zdaj leži doma in blede. Brezupen primer, če uvažujemo leta in vse ostalo.»

Družbi je kar nekaj odleglo. Tako dolgo so že čakali, da pade vest o smrtnem obolenju Hilarija Pernata v enoličje njihovih večerov! In zdaj je bila tu. Kanila jim je v duše kakor sveža kaplja v mrtvo morje. Prevzela jih je kakor radost in utešenje. Nekateri so si brž nalili kozarce in prisrebnili. Nato so jeli modrovati.

«Da, da,» je rekel nekdo. «Takemu jakobinstvu hodi kazen za petami. Da, da!»

«Okrajni glavar je bil zelo nemilo dirnjen,» je povedal ravnatelj Rožič. «Bolelo me je,» je dejal, »bo-le-lo me je...» In gospa soproga se je onesvestila, ko je divjak prihrumel s svojo drhaljo pred glavarstvo! Jutri zarana se odpeljeta.»

«Nu, Bog z njima,» se je oglasil notar. «Fina človeka sta bila in tisto, kar kvasijo zastran njega, da je marsikomu izkopal grob, je najbrže vse izmišljeno... Tãk Pernat bo umrl,» je vzdihnil, vračaje se k predmetu. «Vraga, vraga. Umril bo — in ni napravil oporoke. K meni ga vsaj ni bilo!»

«Morda jo je sam napisal,» je menil ravnatelj. «Kdo pa ve?»

Notar je brezupno mahnil z roko.

«Ubogi sorodniki!» so zamrmrali nekateri. «Uboga Nákrtoška! Vse ji pojde po vodi.»

«Zakaj?» je oporekel doktor Balant, vesel prilike, da se spet polasti besede. «Ko sem bil zapisal profesorju aspirin, sem se, kakopak, neutegoma oglasil pri gospe pl. Nagerthovi. Blaga žena toliko da ni omedlela. Še to povrhu strahu, v katerega so jo pripravili revolucionarni nemiri! Potolažil sem jo, kolikor more človek z besedo; nato sem jo vprašal, ali želi, da mu prigovarjam zastran oporoke. Pa pravi, da nikar. Prigovarjanje, pravi, bi ga še bolj raztogotilo in bi morda nalašč ukrenil kaj takega, česar Bog ne daj. Med tem ko...»

«Izvrstno!» je pokimal Kolovratar. «Pametna žena! Če umre profesor brez oporoke, dobi kot sorodnica vsaj svoj delež. Tudi to ne bo malo.»

«Nemara se še kako obrne,» je čuvstveno vzdihnil zdravnik.

«Da bi stari ozdravel?»

Doktor Balant je skomignil z rameni.

«Ozdravel ne bo. Če jaz kaj vem, se pljučnica že napoveduje. A tako mislim: zdaj je zanjo prilika, da spet potrka v Vrtni ulici. Naj mu streže še te dni in naj izkuša v poslednjem trenutku ganiti njegovo srce. Svetoval sem ji, naj stori tako.»

Razgovor je zadremal. Vsa družba se je zamislila v verjetnost, pomen in posledice skorajšnje stričkove smrti. Kak dogodek za naše mesto, kakšna snov za besedovanje in modrovanje vse tja do pomladi! In kak pogreb! Zakaj vzlic vsemu, kar bi se bilo dalo pripomniti, so vendarle slutili, da je postal Hilarij Pernat baš s svojo «oskrunitvijo Jugoslavije» naš domači Brutus, naš Karadjordje, naš Garibaldi — z eno besedo, naš veliki mož!

Med tem, ko je vse mesto govorilo o njegovih dejanjih, pa je ležal ubogi veliki mož vroč in poten pod plazom odej ter kalno blodil s pogledom po svoji spalnici. Nevidni noži so mu še vedno dclbli med rebri in vihra, ki ga je za dne nosila po ulicah, se je vrtinčila v bučeč ciklon, v brezzmiselno kroženje dojmov in spominov, sredi katerega ni bilo več trdnih tal. Predmeti njegove okolice so se zibali, sukali se, plavali po zraku in se vdirali v tla, ali pa so razpadali v pisane kolobarje in umetne pajčevinaste mreže, iz katerih je strmela vanj sama smrtna tesnoba.

«Mar že?» je pomrmraval, samega sebe ne slišoč. «Mar že, da bi te zlodej? Cito ruit mors...»

«Ne, striček, ne!» je trdil prepaden glas ob vznožju postelje. «Nikoli ne!»

«Je vais mourir, pauvre petite... Ne boj se, Milan pride. Nič hudega ti ne bo... Zdaj imamo Jugoslavijo in... pomagaj mi gledati na mrežo: vrtil se, vidiš... da ne bi kaj... ne res quid detrimenti capiat... Pozor! Joj, vse je zmešano, vse izgubljeno!...» Zdrznil se je, zaječal in planil kakor iz sanj. Ko je nekaj časa ležal in težko sopel, je jel spet ogovarjati Stano: «Nič ne skrbi, ubožica. Naučil sem te, česar treba... življenje je pred teboj... in Milan ti bo dober kakor sestri... Ali nisem rekel: on les aura... in Milan se vrne!...»

Ta vzklik je bil večni ganljivi pripev njegovih fantazij. Enkrat se je zasmel kakor človek, ki se mahoma spomni nečesa veselega: «Nič ti nisem omenil — a znaj...» Mencaje z rokami, premetavaje se od brezumnega zadovoljstva in prekinjaje svoje momljanje s smehom in vzkliki, ji je začel razpletati obširno, v blodnji zlagano povest o tem, kako mu je Milan pisal in kaj mu je pisal!

Stana je bila neprestano na poti med njim in med kuhinjo. Varila mu je čaje, odevala ga in prosila s svojim mirnim, usmiljenim glasom:

«Striček, ne razburjajte se... Počivajte in molčite, nemir vam jemlje moči. Ne govorite, doktor je prepovedal!...»

Toda njen svetli pokoj in njena skrbeča vdanost sta bila nocoj pretvara strahu. Trepetala je zanj in trepetala je zase. Njen edini dobrotnik, edini zaščitnik njen sredi tega hladnega, sovražnega sveta, edini človek, ki ga je iz srca ljubila, njen dragi, dobri striček se je boril s smrtonosno boleznijo; skoro nemogoče se ji je zdelo, da ne bi umrl. Še nekaj dni in ne bo ga več. Blanka Nákrtova in ostali, ki preže na njegovo poslednjo uro, ji ga vzamejo, pokopljejo ga in zasedejo to ljubo, pokojno hišo, ko bo še vsa topla od stričkove prisotnosti, vsa živa še od njegovega življenja. Če je pomislila na to, ni vedela, kaj bo strašnejše — ali minuta, ko krene izpod te strehe za njegovo krsto, ali minuta, ko se vrne s pogreba in zagleda na hišnem pragu Nákrtovko in Beleta ter začuje njiju okrutni «Hodi z Bogom, kamor ti drago!» In ne samo ona — kaj bo z Milanom, ako pride? Kdo bo čuval njegovo pravico? Toliko je vedela, da ga oče še ni bil priznal in da ni napravil oporoke!

Srce ji je pokalo od žalosti, glava od skrbi. Prvič v življenju jo je davil občutek, kakor da se stene in strop in hribi zemlje in nebo nad njimi podirajo nanjo. Gorje, pred katerim je v svojem otroškem zaupanju toliko časa zapirala oči, je bilo tu; stalo je pred hišo in je trkalo na vrata...

Res je trkalo na vrata. Tudi striček je čul. Nekdo je bil zunaj pri vrtnem vhodu in je zvonil, stresal kljuko in razbijal kakor iz uma.

«Kdo zvoni?» je vpraševal bolnik v presledkih svoje vročice. «Kdo razbija, Stana? Ali ne slišiš?»

Seveda je slišala. Morda je bil znanec, ki je hotel vprašati o njegovem zdravju; bila je sosedova dekla, ki je prinesla kdo ve kaj; bilo je vse mogoče in nemogoče. Stana je vedela sto izgovorov, le tisto, kar je bilo gotovo res, je tajila njemu in sebi: da stoji zunaj Blanka Nákrtova ali Jean Bellé in sili k stričku, da bi ga pestil zastran oporoke.

«Nikogar v hišo!» se je razburjal profesor. «Nikogar k meni, da veš! Zaklepaj vrata in odganjaj vse, kar pride. Ne maram jih. Nikogar ne maram... Odi et arceo — ta svojat mi je mrzka, o Bog, kako!»

«Ne skrbite,» ga je mirila Stana. «Vsa vrata so zaklenjena. Ne vznemirjajte se.»

Striček se je vendarle vznemirjal. Vzlic vročici in blodnji je pletel svojo misel, med tem ko se je zunaj vsake četrte ure iznova začejalo trkanje in zvonjenje.

«Joj!» je zastokal sredi noči. «Vtrli bodo vrata in polomili ključavnice — slišiš? Oni hočejo moj denar. Mučiti me hočejo do poslednjega diha... In jaz brezvestnež še nisem ničesar ukrenil za Milana in zate!»

Stana ni odgovorila. Srce ji ni dalo, da bi mu pokazala, kako bližnja se ji zdi ločitev. Toda bolnik je sam našel svojo pot.

«Stana?» se je oglasil čez nekaj časa. «Koliko je ura, Stana?»

«Polnoč je minila, striček.»

«In zunaj je tiho, vendar že! Nič več ne zvoní... Naveličal se je, kdor je bil... Pozno je, Stana, jeli?»

«Pozno, striček; mirujte in spite. Spočitemu vam bo laglje.»

«Kaj praviš,» je nadaljeval bolnik, ne meneč se za njene opomine, «kdo ve, ali notar še čuje? On in doktor Balant... pa Rožič, ta osel... Rad bi, da bi prišli.»

«Gotovo so zdavnaj legli spat!... A lahko bi poslala k njim,» je dodala z drhtečim glasom. «Če zelo želite, jih pojde Monika klicat. Mislím, da vstanejo, če bodo vedeli, da je... zaradi vas.» Sklonila se je k njemu, čakaje odgovora.

Toda striček Hilarij ni rekel ničesar. Dolgo je ležal z zaprtimi očmi; po komaj opazni igri mišic na njegovem čelu in obrazu je bilo videti, da napeto premišljuje. Skoro četrte ure je bilo vse tiho, le ura je tikala na predalniku in stričkov dih se je mukoma dvigal in padal. Stana se je že hotela vrniti na svoj stol, ko je bolnikovo lice mahoma oživeló v izrazu brezupne notranje iznemoglosti.

«Oh, oh!» je zastokal, grabeč jo za roko. «Nikogar ne kliči, Stana: vsi so enaki in vse je zaman... Če pošlješ, me bodo silili, naj zapišem Blanki. Vsa sodrga je zmenjena zoper mene!...»

Glava mu je zažarela od vročine. Z nerazumljivim glasom ji je začel naročati, naj nekaj pove Milanu in naj mu nekaj dá in kje je tisto, kar naj mu da. Njegov ubogi duh je spet blodil s ceste.

«Ob Aari, veš — nobena reka ni tako prekrasno sinja! — in tam nad njo, razvalina... že iz vlaka se vidi... Pa Grabrijan, he, he! ‚Domov pojdite‘ je rekel ljudem. Kakopak!... Nu, pokazal sem mu — in vobče, kaj mi hoče ta vražja omara? Ali je ne moreš kako privezati?... Proč jo obrni, stran od mene... drugam...!»

Nato se je umiril in kakor bi zaspal. Stana, izmučena od žalosti in bedenja, je zadremala na svojem stolu, z glavo na znožnici

stričkove postelje. Ko se je zdrznila iz sna, je svetil v spalnico prvi dan in proštijijski zvonovi so zvonili k jutranji maši. Bolnik je nepremično ležal na prepotenih blazinah.

«Spi,» si je dejala Stana. «Hvala Bogu.»

Tiho se je vzdignila in po prstih stopila k njemu. Tedajci pa je zamrla od strahu.

Stričkov obraz je bil bled, njegove črte kakor okamenele, spodnja ustnica stisnjena pod zobe. Roke, krčevito zgrčene v pesti, so ležale vstric na odeji.

«Bože moj!» jo je izpreletelo. «Pa ne da bi bil — — in tako sam, brez mene!...»

Groza jo je klala v srce, kakor da ji ga hoče pregrizniti. Nehote je oprla roko na nočno omarico, da ne bi omahnila. Kozarec za vodo in stekleničica z zdravilom sta zažvenketala. Tisti mah je starec odprl oči in je kar nenaravno bistro pogledal okoli sebe.

Oglasil se ni, čeprav je moral videti Stano. Njegove trepalnice so se spet zaprle in na obličje se je vrnil prejšnji krčeviti izraz. Stana ni vedela, ali naj se veseli ali naj obupa. Sto domnev se je hkratu podilo po njeni glavi.

«Striček?» ga je poklicala z negotovim glasom. «Striček, ali me slišite?»

Nič odgovora. Ko se je sklonila k njemu, je videla, da giblje z ustnicami.

«Hočem,» je šepetal komaj slišno; let mušice bi se bil zdel močnejši od njegovega glasu. «Brezpogojno hočem! ... Samo deset minut... vsaj toliko, da — —» Ostalega ni razumela.

Potrta si je primaknila stol in obsedela pred posteljo, meneč, da se mu blede. Toda stričkovo čelo je bilo hladno, pot na njem se je bil posušil. In vsako minuto se je obnovil večno isti tihi, molitveno enakomerni šepet:

«Hočem... brezpogojno hočem! ... Deset minut. Sic volo, sic iubeo...»

To ni mogla biti vročica. Stana se je naposled osrčila:

«Kaj hočete, striček?... Povejte, kaj?»

Tedaj se je Hilarij Pernat iznenada obrnil k njej.

«Zakuri!» je velel — toliko da ne z običajnim glasom. «Dobro zakuri mojo sobo. Vstati hočem.»

«Za Boga!» se je ustrašila. «Tako bolni in...»

«Molči. Na mizo pripravi papir, velike pole, ovoje, črnilo... svečo, vosek, pečatnik... et la bouteille de cognac qui est là, sur l'armoire.»

«Zaklinjam vas...»

«Nič zaklinjam. Misli na Milana in stori, kar pravim. Stopi!»

Zelo odločen je bil postal! Ni se mu upala upirati, vedoč, da bi ga togota zlomila. S solzami v očeh je pobesila glavo in je šla.

«Hočem! Hočem!... Hočem!...» jo je spremljalo do vrat.

Pripravila je vse, kakor je bil naročil, z bolestno nežnostjo misleč na to, da bo striček še enkrat sedel za to svojo mizo in držal v roki to svoje pero... Ko se je vrnila, ga je našla sedečega na postelji.

«Vse v redu?» je vprašal živahno. «Papir in vosek — vse?» Da ni bilo bledosti njegovih lic, bi ga bila imela za zdravega.

Oblekla ga je v debelo haljo, nataknila mu brezpetnike in ga odvedla v njegovo toplo zakurjeno sobo. Vse je bilo pripravljeno.

«Vrlo dekle,» je zamrmral striček, sedaje za pisalno mizo. «Vrla, dobra Stana! Ne bom te...»

A tisti mah je z obupno neučakanostjo zaječal zvonec. Od vrtnega vhoda se je začulo srdito razbijanje po vratih.

«Slišiš?» je vzkliknil starec in oči so se mu zmagoslavno zaiskrile. «Hijene se oglašajo, duh po smrti jim ne da miru... Toda prepozno je — prepozno!»

«Moniki sem naročila, naj ne odpre nikomur,» je rekla Stana, posajaje ga za pisalno mizo. «Bodite brez skrbi.»

«Zabiči ji še enkrat: da ne vidim žive duše!» Hilarij Pernat je že namakal pero. «In vrni se — takoj se vrni k meni. Ostani z menoj do konca...» Z žalostnim, tako čudno bednim pogledom ji je sledil do vrat; nato je odločno zapisal:

«Moja poslednja volja.»

In spodaj na vrtu so šklepetala vrata pod nepretrgano točo udarcev. Zvonec v veži je vreščal — kričal je, kakor bi bila kričala Blanka Nákrtova v svojem pohlepu, da je ni bilo sram ljudi.

Stana je bila odhitela iz sobe, za časa še, da je skrila solze, ki so jo oblile. Kako nenadejano je bilo vse to in kako strašno, o Bože! Toda Monike ni bilo nikjer. «Kam je izginila?» se je ustrašilo dekle. A tisti mah je utihnil zvonec in bobnanje po vratih je prestalo.

«Odklepat je šla, izdajalka!» Srce ji je zastalo od te gotovosti. «Zdaj pridejo gori — že gredo! Zadavijo ga s svojim podlim nadlegovanjem!»

Z vrta, po veži, po stopnicah se je bližal cepet, podoben tepanju zveri, kadar se brezumno podé za plenom. Stana je komaj še utegnila planiti v stričkovo sobo in zakleniti vrata za seboj.

Starec je med tem pisal — pisal, kakor da gre za rešitev njegove duše. Težko nalogo si je bil zadal. Njegove moči, razbičane z obupnim naporom volje, so pojemale od črke do črke. Znoj

mu je vrel iz sencev, na oči so mu silile megle in glavo mu je zalivalo kakor strupena, vse misli požirajoča godba. Toda treba je bilo vzdržati: za sinovo bodočnost je šlo, šlo je za Stano. Samo to še — potlej naj pride, kar hoče...

«Jaz, Hilarij Pernat, ostavljam pri zdravi pameti vse svoje kakršnokoli imetje, denar, vloge, premičnine in nepremičnine, Milanu Kantorju, ki je moj sin, in Stani Mirnikovi, svoji rejenki, vsakemu polovico... Dokler se Milan Kantor ne javi, bodi Stana Mirnikova edina upraviteljica njegovega deleža...»

In če se Milan vobče nikoli ne vrne? Še to je hotel pripisati, pa ni mogel več. S poslednjo močjo je začrtal svoje ime. Ko je dvignil oči do Stane, je bila v njih vsa muka umirajočega.

«Zapečati!» je zamrmral. «In spravi... ti spravi, nikomur ne daj! Skrij kam do moje... smrti...» Glas mu je ugasnil kakor poslednji bedni plamenček nad kupčkom pepela. Mrtvaško bled se je sesul v naslanjač. Življenje je bilo samo še v zrenicah, ki so se v polnezavestnem izrazu strahu prisesale na vrata.

Zakaj vrata so se tresla! Tisti mah, ko je striček Hilarij izpustil pero, so poskočila na tečajih, zašibila se in zaječala, kakor bi prosila milosti. Več nestrpnih rok je hkratu pritiskalo in trkalo nanje. Medena kljuka je ropotala in migljala, kakor da jo grabi svetega Vida ples. V tem trkanju in bobnanju, stresanju in rožljanju je bilo nekaj blazno zoprnega in ogabno brezumnega, morečega kakor prizor v zavodu za umobolne. In vendar ni bilo vse to še nič v primeri z javkom in vikom, ki se je razlegal izza vrat.

«Striček, naš ljubi striček!» je jaskal glas Blanke pl. Nagerthove. «Der arme Onkel Hilarius je bolan! Dajte nam, da ga vidimo!... Odprite, Sie herzloses Ding!...»

«Odprite!» je razgrajal nežni glas gospodične Alise. «Kaj delate z njim, zakaj ste se zaklenili?... Odprite nam! Sorodniki smo — zahtevamo!... Ali naj pokličem Leute herbei?»

In s sveto jezo bas Jeana Belléta:

«Odprite, puh!... Lepa reč, da bi ga skrivali familiji. Puh!... Bolan je, hočemo ga videti, pravim! Odprite, ali pa razbijem vrata, puh!...»

«Sie will ihn ermorden!» je zavreščala trafikantka. «Obog-obogobog!»

«Diese Schlange!... Policija! Žandarmerija!...»

«Ali bo kaj? Puh!...»

Kako je Stana med tem peklenkim truščem spravila oporoko v ovoj, kako jo je zapečatila in shranila v nedrije, si kesneje sama ni mogla razložiti. Verjetno je, da se vobče ni bila zmožna

meniti zanj — niti ne za to, kaj naj ukrene z oblegovalci. Šele ko je upihnila svečo, se je vprašujoče ozrla na strička — in leden mraz jo je oblil od temena do petá.

Starček se je počasi nagibal na stolu. Njegove ustnice so bile bele kakor kreda, njegovi zrkli sta se obračali navznoter. Tiho stokaje je drčal s stola na tla.

«Umira!» je izpreletelo Stano. Z obupnim vzkrikom se je vrgla nanj.

«Striček — joj, striček! Poglejte me vsaj!...»

Striček je ni pogledal. Ležal je, kakor da ne bo gledal nikoli nikogar več.

Stana je pozabila vse ostalo. Potrebovala je pomoči — potrebovala je ljudi. In tam, pred vrati, jih je stala trojica, ki so komaj čakali, da bi smeli v sobo! Z dušičim občutkom zapuščenosti je planila k vratom in je obrnila ključ...

Že v naslednjem trenutku jo je prevzel pomen tega dejanja. Z razkriljenimi rokami, izbuljenimi očmi in odprtimi usti so vdrli sorodniki Hilarija Pernata v zavzeto trdnjavo.

«Umr! je!» sta zajavkali Nákrťici, noreč okoli nezavestnega strička. «Ogottogott!...» Klatili sta po zraku, grabili se za glavo, divjali iz kota v kot kakor iz uma ter omagovali od gorja; nihče ne bi bil sodil, da se obenem razgledujeta po bojišču. Edini Jean Bellé je sredi tega preplaha vidno ohranil prisotnost duha.

«Midva se še kdaj pomeniva — puh!» je nahrulil Stano, ki je bila pokleknila k stričku ter okamenela z njegovo glavo na rokah. «Vsak vrč se enkrat ubije — puh! — in tudi vaših špekulacij bo konec. Puh!»

Nato je obširno počenil k nezavestnemu in mu je položil roko na srce. Blanka in njena hči sta se hlipaje zbrali okoli njega.

«Ni mrtev,» je zagodrnjal brez velikega zadovoljstva. «Omedlel je, treba bo, da ga spravimo v posteljo. Hejo, gospodična, gannite se!»

«Zločin je bil, da ste mu dovolili vstati,» je pripomnila Blanka, delaje se, kakor da pomaga na vse kriplje. «Ein Verbrechen!»

«Pred drugimi ga zakleplje, sama pa takole pazi nanj,» je pocedila hčerka skozi zobe. «Čudim se, da smo ga našli živega.»

Stana ni bila vajena takih besed. Vroč val ji je udaril v glavo in vrnila bi bila milo za drago, da je ni brzdal strah za ubogega starca. Ne meneč se za Žanovo renčanje in za sikanje trafikantk je prijela strička za ramena in ga je pomagala prenesti na posteljo, kjer je dal z nerazločnim stokanjem prvi znak življenja. Ko ga je odela, se je mahoma spomnila oporoke: zaradi nje si je bil siromak naložil toliko muk! Čuvati jo je bila zdaj prva, naj-

svetejša dolžnost. Ni se ji zdelo prav, da bi jo nosila pri sebi; lahko bi se pregloboko sklonila, oporoka bi ji zdrknila iz nedrij — vpričo teh ljudi, ki so bili zmožni vsega!

Videč, da se striček osvešča, jo je ljubeče sorodstvo kar siloma odrinilo od njega. Žan mu je tipal žilo in popravljaj blazino, Blanka ga je močila s kolonjsko vodo, Alisa pa, ki je vobče ljubila čuvstvenost, je milo plakala ob njegovem znožju. Stana je porabila to priliko. Ukrala se je iz spalnice, skočila v svojo sobo, porinila zapečateni ovoj pod zglavje in se vrnila vsa uverjena, da je ni nihče pogrešil.

Toda motila se je. Njen odhod ni bil tako nesumljiv, njena vrnitev ne tako samoumevna, da ne bi bila potrdila trafikantke v slutnji, ki jo je prešinila že prej, kakor hitro je planila čez prag. V bolnikovi pisalni sobi ni zaman dišalo po pečatnem vosku, sveča in ministrski papir se nista bila po naključju sestala na mizi! Tisti mah, ko je Stana izginila iz spalnice, je bilo za Nákr-tovko ugotovljena stvar, da je hitela spraviti stričkovo oporoko, česar dotlej ni utegnila storiti. Stričkovo oporoko! O tem, da je ta kradoma narejena oporoka zanjo neugodna in po tem takem slabša od nobene, je bilo smešno dvomiti. Miselne sile gospe Blanke so se z obupno odločnostjo obrnile v drugo smer. Vsaka sekunda je bila nenadomestljiva. Treba je bilo popraviti izgubljeno igro in izpremeniti zmago «te kače» v brezupen poraz. Salvatorjeva vdova ni umela zapravljati časa.

«Pozor!» je šepnila hčeri, ki je med svojim jokom ugibala zelo podobne stvari. «Oporoko sta delala. Vse je na tem, da jo dobim v roke. Zadrži deklino, dokler se ne vrnem! Vpij, da umira, vleci jo nazaj, kleče jo prosi — samo ne daj, da bi prišla za menoj...»

Prav tedaj je rejenka stopila v spalnico. Oporoka je bila spravljená, mudilo se je misliti na bolnika. Gibal je, stokal in celo mrmral kakor v težkem snu. S strahom vred je minila Stano tudi zamera; malone toplo se je ozrla na trafikantko.

«Bog bodi zahvaljen!» je rekla tiho. «Najhujše je šlo mimo nas. Toda...»

Blanka ji je vzela besedo iz ust.

«Man kann nie wissen,» je odgovorila zaupno, kakor da ni bilo nič rečenega med njima. «Vsekako stopim po doktorja... Ne, nikar ne vi: vaše mesto je tukaj!... Ach, behüten Sie ihn!» je še zaihtela in krčevito uščenila Stano v laket. Nato je stekla iz sobe.

Zunaj je najprej odprla vrata na stopnice in jih zaprla, kakor da odhaja; nato se je po mačje splazila k Stanini sobi. Srce ji je neznosno razbijalo: ali je «diese Schlange» zaklenila svoj brlog

ali ne? Slava Bogu, ključ je bil v ključavnici. Blanka ga je v nenadnem navdahnjenju izdrla, smuknila v sobico in zaklenila za seboj. Obupno je pogledala okoli sebe. Kje je bil nesrečni papir? Njene zelene oči so se ustavile na Stanini postelji. Kar ženska skrije, ženska najde: komaj je segla z mršavimi prsti pod blazino, je že utipala ovoj... Toliko da ni zatulila od veselja!

In tik za tem — od strahu. Iz stričkove spalnice se je razločno začulo Alisino cviljenje; a prvo preizkušnjo je prebila slabo. Vrata spalnice so se odprla. «Takoј pridem!» je nekam tesnobno viknila Stana — in že je bila tu in je tipala z roko po ključavnici. «Kam sem dala ključ?» je mrmrala. «Le kam sem ga dala?...» Toda Alisa — «Das goldene Kind!» je ganjeno pomislila Blanka — ji je bila za petami. — «Onkel Hilarius umira, Fräul'n Stana, ogottogott!» In Stana, diese Schlange, se je zbala za strička in je šla... Blankine misli so ostale vzlic prepadenosti nenaravno bistre. Kakor duh je šinila iz sobice, zaklenila jo, vzela ključ s seboj in splavala v profesorjev kabinet. Še so ji šklepetali zobje in klecala kolena: «Onkel Hilarius umira!» se je še petkrat ali šestkrat oglasilo izza sosednjih vrat... Toda potomki Rubatuttov se je vzlic temu posrečilo, sam Bog si ga vedi kako, da je vtaknila polo ministrskega papirja v prav takšen ovoj, zapečatila ga čisto enako in ga brez večje nesreče spravila pod Stanino zglavje! Niti vnanjih vrat ni pozabila na povratku. Stana pa, ki prav tisti mah — že sedmič! — ni več verjela Alisi, da bi striček resnično umiral, je v svojo radost našla nesrečni ključ na predpražniku in zapečateni ovoj na pravem mestu. Sram jo je bilo, da je v mislih po krivem sumničila trafikantko...

Druga tik za drugo sta se vrnila v spalnico.

«Ali pride doktor?» je tiho vprašala Stana, skesano gledaje trafikantki v oči, kakor bi jo prosila oproščenja za svojo nelepo misel.

Toda moči Blanke Nákrtove so bile pri kraju. Zmanjkalo ji je nog in laži, obojega namah. Odprla je usta in zagrgrala nekaj nerazumljivega.

«Ni ga... doma,» je izdabila naposled. «Ni ga — o Bog! Der arme...»

In je telebnila v nepotvorjeno omedlevico. Vzlic vsemu je morala čutiti do strička nekaj ljubezni, da se je onesvestila zaradi njega...

Ko so jo spravili k zavesti, je jela stokati, da ji je od razburjenja slabo, in je odšla domov, «da vzame kapljice». Z obrazom spačenim od zlobe je odprla stričkovo oporoko.

«Tako, tako!» je pihala med čitanjem. «Ein nezakonski sin und diese Schlange — nam drugim pa nič? ... Prav, prav, naj le ostane ob tem. Le naj računata brez Blanke. Rekla sem, da še ni aller Tage Abend — in res ni bil!»

Raztrgala je oporoko in jo je vrgla v peč. Ob misli, kako bo Stana trepetaje čuvala prazni papir, se je na glas zagrohotala.

«Der selige Salvator bi me bil vesel!» S tem vzdihom je ganjeno vnesla oči k pokojnikovi sliki.

Tisti dan in še mnogo dni in noči se je zdelo, da je prešla usoda na njeno stran. Doktor Balant je z vso odločnostjo proglasil, da ima Hilarij Pernat pljučnico in da ni več upati rešitve.

«Ukrenite, kar treba,» je dejal. «Ali naj gredoč pokličem notarja?»

Nákrtovi dami in Jean Bellé s soprogo so se tiho posvetovali med seboj; nato so enodušno zavrnilo doktorjevo ponudbo. Rahločutje in ljubezen do strička Hilarija jim nista dali, da bi ga sredi smrtnih muk morili s posvetnimi stvarmi! (Dalje prih.)

Franjo Čibej: Umetniško ustvarjanje Ivana Cankarja

II. Izrazna funkcija Cankarjevega pesništva.

Umetnik doživlja; od zunaj, iz spomina, iz tuje duše sprejema vase, neprestano prihaja do njega življenje, ter se potaplja v njegovi osebnosti. A doživljanje je šele prva stopnja umetnikove eksistence, je le predpogoj njegovega bistva; umetnik ima poleg in preko sposobnosti za stopnjevano doživljanje tudi še sposobnost za «izražanje» svoje notranjosti. V vsaki umetnini se izvrši neka objektivacija notranjega življenja umetnikovega.

V vsakem človeku je duševnost združena z motoričnimi reakcijami. V mimiki in gestiki, v jeziku in govorici prodira psiha v fizični svet. Umetnik ima sposobnost za izražanje v prav posebno stopnjevani obliki. Dosti in več doživlja od povprečnega človeka, a svojo duševnost tudi lahko še v popolnejši obliki izrazi kot neumetnik. Cela vrsta ovir in ozirov, ki jih vidimo pri drugih ljudeh, tu odpade; zato si umetnik dá neposrednejše duška. Podoben je otroku, ki svoje duševnosti ne prikriva, jo temveč nepotvorjeno izraža v svojih kretnjah in dejanjih. V umetnini, zlasti pesnitvi, življenje kar pronica in prodira. Umetnina je le podaljšana črta umetnikovega življenja, v pesnitvi še čutimo pulz, ki je udarjal v pesnikovem dušnem organizmu.

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

XVI.

Hilarij Pernat ni umrl. Čeprav so vsi sorodniki, prijatelji, znanci in malone vsi prebivalci našega mesteca nestrpno čakali njegove smrti, je ostal živ. Koža na njem se je stanjšala do prozornosti; njegovo šibko telesce je shujšalo tako zelo, da mu skoro ni bilo čutiti teže; kdor ni poznal skrivnosti njegovega hrepenenja, se je čudil, odkod je vzel toliko odporne moči. Toda ostal je. Tanka bilka je odolela kosi, ki je z razmahom podirala smreko in hrast!

Kadar zdaj govori o svoji bolezni, se smeje. Pravi, da ni bilo tako strašno in da se ni kdo ve kako bal umreti; da ga bolezen in misel na smrt vobče nista niti od daleč tako mučili kakor druge stvari, o katerih ne mara govoriti. In res je bilo tako. V teku dni in tednov, ki jih je striček takrat preležal na postelji in premedlel v naslanjaču, je vsak dan stokrat umrl in vsak dan stokrat okusil ločitev duše od telesa, napore poti na oni svet, vice, pekel in kazen božjo za svoje grehe.

Pravijo, da je kričal, tulil, otepal z vsemi štirimi, metal odejo s sebe in glasno jokal od besnosti, ko se je prvič osvestil in je zagledal okoli sebe toliko milih obrazov in toliko ustrezljivih rok, ki so se neučakano iztezale, da bi mu zatisnile oči. Takrat in še dolgo potem jih je podil iz hiše, kričal, da jih ne potrebuje, da jih noče videti, da jih sovraži kakor poslednjo sodrgo na svetu. V lice jim je očital, da so umazani pohlepneži in izpodlezovalci, ki bi mu najrajši živemu iztrgali vse, kar ima; preklinjal jih je v deveto koleno, pljuval okoli sebe in izražal svojo stričevsko naklonjenost z besedami, kakršnih ni do tistih dob živa duša slišala iz njegovih ust... In kadar je bil zaman potrosil zaloge svojega gneva, je jel prositi. Zaklinjal jih je, naj ga puste pri miru; naj ne mučijo nesrečnega starca — naj prizaneso minutam, ki so morda poslednje drobtinice njegovega življenja. Smrt se bliža, čas hiti, kmalu bo ugasnila lučka v tej ubogi glavi; on pa bi tako neizmerno rad še kaj premislil — vsaj še mislil, ko drugega ne more! Tako govoreč je hlipal kakor dete.

Toda psovke in prošnje so bile enako jalove. Vse je bilo bob v steno. Karkoli je rekla Stana, je bilo zaman. Striček ni vedel, kaj govori; njegovo otepanje in zmerjanje, vpitje in prekli-

njanje, njegov jok in stok — vse to so bili pojavi bolezni, ki dela človeka nestrpnega, jeznega nase in na ves svet. Kaj, oni naj bi ga zapustili! Oni naj ne bi skrbeli zanj, ki ga ljubijo bolj od punčice v svojih očeh! Do smrti bi jih pekla vest in sram, da so bili tako trdosrčni, tako zavrženi. Tem bolj, ker uboga Stana ne zmore sama vsega; sie bricht ja zusammen. V svoji vnemi so bili zmožni hvale in usmiljenja celo do nje!

Z eno besedo, velikodušje in požrtvovalnost teh ljudi se nista dali obrzdati. Stana, drugače polna odločnosti, je bila kakor hroma. Ne samo, da je stričkovno obolenje nalik streli iz jasnega omamilo njeno voljo; ne samo, da so ji napor postrežbe, prečute noči in neprestana pažnja, zdaj na bolnika, zdaj na dobrotnike, obenem z močjo telesa izpili tudi prožnost duha; najezdnikov je bilo tudi preveč in za njimi je stalo vse mesto v strnjenih vrstah. Kdo neki bi hotel razpravljati o tem, da naj ljubeči sorodniki ne krajšajo stričku poslednjih dni? Kdo bi ji pritrnil, da je peklen-ska okrutnost, če sede vse noči pri siromaku, ki jih videti noče? Kdo se ne bi bil zgrozil nad njo, da je pokazala Blanki in Alisi, gospe Fini in Jeanu Bellétu vrata? In vobče: kdo bi šel, če bi ga podila? Vedela je, da bi se boj s sorodniki in z vkoreninjenimi moralnimi čuvstvi družbe neizogibno izpremenil v njen poraz. Ona sama bi se morala umakniti; pregnali bi jo iz Vrtne ulice in bolni striček bi ostal sam s temi mrzkimi ljudmi, brez angela, ki bi ga čuval njihovih namenov.

Teh namenov jo je bilo tajinstveno strah. Če je iskala, kaj bi jim mogla očitati razen hlepenja po starčevem imetku, ni našla ničesar razumnega; in vendar ni v njej nikoli utihnil glas, ki jo je opominjal, da mora biti neprestano v njegovi bližini. Kar groza jo je bilo ugibati, zakaj je tega potreba in kaj bi se lahko zgodilo s stričkom, če bi nje ne bilo. Obhajale so jo slutnje in sumnje, vrtoglave kakor brezdna izkušnjav. Bežala je pred njimi ter jih podila od sebe, dokazuječ si, da so do blaznosti nemogoče; a vzlic temu jo je neizbrisno skelel spomin na nekaj, kar se je bilo zgodilo tretji ali četrti dan po stričkovem obolenju.

Bilo je popoldne. Bolnik je ležal v dremotici s štiridesetimi stopnjami vročine; Blanka in Jean Bellé sta sedela pri njem. Oba sta se prijemala za glavo in tožila, da je zrak neznosen. Ko je Stana za trenutek ostavila sobo, sta se spogledala. Nedvomno je bilo samo naključje — toda ona si je zapomnila tisti pogled! Nič hudega ne sluteč je šla, da izpije kozarec vode. Ko se je vrnila, ji je udaril naproti prepah, tak prepah, da so zavese vodoravno fofotale v sobo!

«Dihati ni več moči!» je zagodrnjal Bellé, videč njen preplah. In gospa Nákrtova je brž dodala: «Man erstickt ja!» — kakor bi se opravičevala...

Stana je v brezumnem strahu planila k oknomu in ju je zaprla. Nato je čisto nehote obstala sredi sobe ter uprla pogled v dvojico. Srce ji je glasno razbijalo v prsih. Izraz njenega obličja in njenih oči je moral biti poseben, zakaj trafikantka in štacunar nista zinila niti besedice, da bi se postavila po robu. Samo obraz Jeana Belléta se je zdel nekaj minut še bolj zaripel in pogled gospe Blanke še bolj zelen nego po navadi...

Od tistih dob je Stana pazila. Med njo in med njimi se je začela tih vojna. Niti dveh minut ni mogla prebiti, ne da bi pogledala k bolniku; in kadar sta jo zlomila bedenje in napor, je vstala po desetkrat v teku noči ter prišla po prstih k stričkovi postelji, ob kateri je dremala časih Nákrtovka, časih njena hči, največkrat pa obe hkratu.

Zakaj tudi sorodniki so ga stražili. Kakor da je prestala v teh odločilnih dneh vsa zavist med njimi, so se složno vrstili ob njegovi postelji trafikantka, Alisa, Belè in gospa Fini, kolikor se je utegnila odtrgati od doma in otrok. Celo Karel Plešivic je od kraja silil v hišo; nedvomno bi se bil prilepil tudi on, da ga ni štacunar kratkomalo vrgel čez prag. Prišli so in niso nikoli več odšli, ne da bi pustili v zavzeti trdnjavi posadko. Nákrtovi dami sta se kar naselili v Vrtni ulici. Postleli sta si na zofi v profesorjevi pisalni sobi; med tem ko je ena zehala ob bolnikovi postelji, se je razlegalo smrčanje druge izza priprtih vrat. Več ko naravno je bilo, da sta tudi jedli iz Stanine kuhinje — o, samo tisto, kar je ostalo stričku! Bolnik potrebuje slastne, krepilne hrane — kaj, Stana mu je namenila samo čisto juho? Ne, ne, doktor Balant je pretiraval zastran dijete; treba je bilo pečenih pišk, dunajskih zrezkov, rižotke, kipnikov in omelet. Profesor se je branil in Nákrtovki sta vneto uporabljali nedotaknjene jedi, «da ne bi ostale». Vzlic bedenju in skrbi za stričkovo življenje sta se obe zredili tiste dni!

Izprva je šlo za to, da starec ne bi odkril Blankine tatvine ali pa poklical notarja in napravil z njim druge, enako neugodne oporočke. «Umril bo, nu,» so se tolažili; «delili bomo, vsakomur toliko, kolikor pride nanj.» Toda Hilarij Pernat ni hotel umreti. Osmi dan po izbruhu pljučnice je prišel doktor Balant baš ob času, ko je striček mirno in neobičajno blaženo spal. Pogledal ga je, potipal mu žilo, pokimal s plečasto glavo in se važno obrnil k sorodnikom, ki so bili zbrani okoli postelje.

«Križa je srečno minila,» je šepnil z važnim glasom. «Pravi čudež v teh letih in s to šibko konstitucijo. Nu, hvala Bogu. Najhujšega ne bo.»

Učinek teh besed je bil zelo nenadejan. Jean Bellé se je zdrznil, izbuljil oči in ves zardel, prav kakor da hoče vzrojiti.

«Kako... kako pravite?» je vprašal nekam hripavo. «Da ne bo umrl?...»

Alisa Nákrtova je vztrepetala kakor šiba na vodi. «Ne bo... umrl,» je ponovila. «Ne bo... umrl!...» In njen obraz, ki se je bil zadnje čase čudno izpremenil, je postal mrtvaško bled.

«Ne bo umrl!» je zamrmrala trafikantka. «Er wird nicht... Ali — to je vendar unmöglich!...» Šele čez pol minute se je spomnila in dodala: «Bog bodi zahvaljen! Ah, ljubi, zlati onkel Hilarius!» Toda glas, s katerim so bile izrečene, je dajal tem besedam čisto poseben pomen.

Samo Stana ni rekla ničesar. Polnezavestna od radosti se je naslonila na vrata in je sklenila roke. Bilo ji je, kakor da vidi po dolgi, obupno temni noči prvi svit rešilne zarje. Njen striček, njen dobri, mali, ubogi striček ne bo umrl! Nu, tedaj se bo vse uredilo. Če striček ne bo umrl, ji bo lahko potrpeti in čakati lepših dni...

Razočaranje ljubečih sorodnikov pa je opazila tudi ona in si ga je dobro zapisala v spomin.

Dokler je smrt prhutala nad njim, je bila Hilarija Pernata sama nestrpnost in zloba. Ure brezčutnega ležanja, bednega stokanja in brezmiselnega bledenja so se vrstile z izbruhi gneva na vse, kar ga je obdajalo. Nákrtovi dami nista slišali za vso svojo požrtvovalnost niti besedice hvale, zato pa tem več očitkov in psovk; Jean Bellé je izvedel v tem času več resnice o pravem značaju svojih trgovskih navad, nego v vsem prejšnjem in poznejšem življenju; še Stani se skoro ni posrečilo, da bi ustregla besnemu starcu. Ko pa je prvič bistreje pogledal in začutil, da je otet, se je ves izpremenil. Njegova nestrpnost se je preobrnila v malone angelsko potrpljenje, njegova jezavost v presenetljivo, že kar nenaravno krotkost. Bilo je, kakor da se je vdal v usodo in sprejel zlo, ki ga ni mogel odvrniti, za ustanovljeni red stvari. Popadi togote so ponehali, besede, s katerimi je kazal blagim sorodnikom vrata, so postajale od dne do dne bolj izbrane; nazadnje je opustil ta boj brez upa zmage in je začel govoriti o manj neprijetnih rečeh. Zdivjal je samo še enkrat: takrat, ko so poslednjič navili primaž in so ga hoteli pregovoriti, češ, pravkaršnja pljučnica naj bi mu bila opomin, da moramo biti vsak čas pripravljeni, zakaj človek ne ve ne ure ne dneva — in tako

dalje. Tolikanj je tistikrat pihal v svojem naslanjaču ter kričal in vreščal s svojim šibkim, od boleznj še votlim glasom in tako blizu je bila nevarnost, da pride trafikantkino dejanje na dan — da je Blanka pl. Nagerthova drevenela od mrzle groze in v duhu stokrat preklela svoj jezik.

«Ali vas skrbi moj testament!» je vpil striček Hilarij, krileč s prozornimi shujšanimi rokami. «Ali se vam mudi, da bi bil napisan — in zakaj? Česa se nadejate od njega? Govorite, povejte naravnost...»

In ko so poizkusili govoriti naravnost, jih je prekinil:

«Tako mi je, kakor da ležim ranjen nekje sredi polja in me obletavajo vrane, vso dolgo noč in ves božji dan — ter krakajo name in me priganjajo: ‚Pogini, da se nažremo tvojega mesa!‘ ... Napravi oporoko, starec, in umri, da razgrabimo, kar je tvojega — jelite? Tako, tako bi rekli, če bi govorili naravnost! ... Hijene ste, vsi, kar vas je, ste hijene.»

Nato je zdajci lokavo blisnil z očmi okoli sebe.

«Kdo ve,» se je zahahljal, «morda je pa že napravljena? Morda sem jo že napisal — in nikakor ne take, kakršne si želite! Kdo pa ve, česa je zmožen stari potuhnjenec v svoji zlobi?» Povzdignil je glas: «Daj, Stana, stopi po oporoko! Prinesi jo, da vidiijo te blage duše, kako nepotrebne so njihove skrbi!»

Če je bila Blanka kdaj hvaležna Stani, ji je bila za to, da je v tem trenutku sama začela tolažiti razjarjenega možička. Dolgo se ni dal pomiriti. Odnehal je šele po deseti ali dvajseti prisegi, da ga ne bodo nikoli več trpinčili s stvarmi, ki ni hotel misliti nanje — zdaj, po svojem vstajenju od mrtvih, še manj nego prej!

Tisti dan so vsi trije, Žan, trafikantka in Alisa, končno-veljavno spoznali, da jim je glavni naval izpodletel. Njihovi upi so bili, kakor se je izrazil Bele, «za devetdeset procentov pod nominalo», zakaj striček je imel v podtaknjenem ovoju s prazno polo bombo, ki je utegnila preko noči raznesti vse zlate gradove v sip in prah. Treba je bilo samo tega, da popade starca želja prečitati oporoko. Preprečenje te katastrofe je mahoma postalo najvažnejša naloga lakomnikov, ki so skoro mesec dni kraljevali v profesorjevi hiši kakor med svojimi štirimi stenami ter prijemali njegovo pohištvo in drage predmete njegovih zbirk z blagodejnim občutkom lastništva. Le kako je bilo mogoče, da se je zdela Blanki njegova smrt tako gotova? Brez tiste gotovosti ne bi bila toli bedasto vtaknila glave v precep. Zapeljivi privid uspeha, bogastva in gospodščine je zdaj kopnel, kakor kopni

megla v solnčni pripeki. Samo nepreračunljiva muhavost sreče ga je mogla priklicati nazaj.

In tako je sčasoma zavladalo v Vrtni ulici čudno stanje. Strah pred razkrinkanjem in obupna težnja po tistem, na kar sta bili zgradili toliko nad, nista dali Nakrtovki in njeni hčeri, da bi ostavili bojišče. Jean Bellé in gospa Fini sta se že umikala, a Blanka in Alisa sta trmasto vztrajali na postojankah. Zdelo se jima je, da še ne more — da še ne sme biti vse odločeno! In dokler ni bilo vse odločeno in končno veljavno dobljeno ali izgubljeno, toliko časa ni smel striček ostati s Stano sam. Naj je še toliko drezal in bezal in še tako jedko namigaval, kako sta mu v nadlego, njiju ljubezen, njiju najprirodnejše človeško čuvstvo, z eno besedo, vse njiju boljše bistvo se je upiralo temu, da bi ga zapustili...

Prav ta strah pred razkrinkanjem in prav ta obupna težnja po čudežnem, vsak dan manj verjetnem uspehu pa sta obenem še bolj izpodkopavala njiju položaj. «Juriš ne glede na Verluste,» ki ga je bila komandirala Blanka v začetku bolezni, se je izpremenil v kuropatkinsko neodločnost in popustljivost. Čim manj je zdaj starec mislil na oporoko, tem bolje je bilo. Trebalo je opustiti vse, kar bi ga utegnilo razkačiti; trebalo je ustreči sleherni muhi in pogoltniti vsako, še tako pikro besedo. Zdaj ni bilo več govora o postopnem prevzemanju oblasti, o domnevah in zahtevah prvih dni! Ko je striček priznal, da mu je neznosna misel na «babjo spalnico v njegovem kabinetu», je trafikantka brez ugovora prenesla svoje odeje v prednji, zdaj spet izpraznjeni in odprti konec hiše, kjer jo je smrad po soldaškem knastru tolažilno spominjal lepših dob. Ko se je uprl temu, da bi sedeli pri njem kar obe namah in žvenketali s svojimi iglami, sta sicer posmrkali in pojokali, toda jeli sta se vrstiti in nista več pletli nogavic; in ko je sam pokazal zanimanje do piščancev, zrezkov in omelet, ki sta jih naročali zanj v svoji skrbi, sta vdano gledali njegov tek in požirali slino.

Stana je s tihim zadovoljstvom opazovala to igro. Srce se ji je smejalo ob pogledu na strička, kako se je razrašal in širil iz svojega naslanjača. Ta potreba po ukazovanju in ta vračajoča se zavest, da je gospodar v svoji hiši, sta bili prvi znamenji novega zdravja. Kadar je sredi spominov na njegovo bolezen prestregla živo iskrenje njegovih sivih oči, se ji je zdel na pol višje bitje, skoro nesmrten in nepremagljiv. O, kako ga je oboževala, kako rada mu je služila!

Starec ni bil slep za vse to. S prekipevajočo nežnostjo v izrazu obličja jo je spremljal njegov pogled, kadar je pospravlja

hodila po sobi. Časih jo je poklical k sebi samo za to, da jo je prijel za roke, poljubil jo z očmi in zašepetal kako milujočo besedo. Le odkod jih je vedel ubogi striček, toliko teh dobrih, milih besed? Bilo jima je, kakor da živita v neprestanem razgovoru; po cele ure je sedela pri njem in on je imel oči priprte, kakor da dremlje — in ko je mahoma vzdignil glavo in rekel besedo, je bila odgovor na misel, ki jo je mislila v tistem trenutku, na čuvstvo, ki je drhtelo v globini njenega srca... Blanka, Alisa in Žan, kadar je prišel, ter znanci, ki so se kdaj pa kdaj oglašali pri stričku, so pisano gledali to prijateljstvo; toda on ga ni skrival pred njimi — prav tako kakor da jih vobče ni...

«Pogum, dete,» je rekel nekoč, božaje njeno desnico. «To je poslednja izkušnja, poslednja bitka v vojni strička Hilarija. Še malo in... on les aura... Zdaj sem slab, vidiš, da vstati ne morem brez tebe; a čutim, vsak dan čutim, da se mi vrača moč. Kmalu bom komandiral kakor nekdej— kmalu bom stari Per-natius mente captus! In tedaj, Stana, bo v Vrtni ulici spet samota, čist zrak in ljubi mir kakor minule dni...»

Gospa Nákrtova, ki je čula to prerokovanje, je dobro vedela, kaj pomeni!

«Veselo bo v Vrtni ulici,» je ponovil starec. «Tako mi je, vidiš, kakor da je bila ta hiša ukleta — in kakor da se približuje ura, ki jo odreši. Zakaj bliža se, Stana, resnično se bliža. Najlepše, kar nama je doživeti, šele pride!»

Njegove oči so postale rosne in so dobile od koprnenja bolesten izraz... Stana ga je razumela.

«Ali naj vam dam časopis?» je vprašala. «Čitam naj, striček?»

Odkar se je bil osvestil, mu je vsak dan čitala časopis. S sklenjenimi rokami je sedel starec v svojem naslanjaču in visel z očmi na njenih svežih ustnicah — in čakal... Stana je vedela, česa čaka. Čitala je in obenem uhajala s pogledom naprej, da vidi — da si za časa pripravi glas in obraz, če bi bilo potreba. Zakaj tisto, česar je čakal striček, je bilo strašno. Pomenilo je njegovo življenje — ali pa njegovo smrt...

In če predolgo ni bilo ničesar, kar bi se bilo vsaj od daleč dotikalo tistega, je vprašal kakor dete, s prosečim, malone boječim glasom.

«Ali kaj poročajo... o dobrovoljcih?... Ali se vračajo — ali se je že kdo oglasil? ...»

«Vračajo se, striček... Oglasil se je ta... in ta... in ta...»

Njegov obraz je postajal ob vsakem imenu bolj žalosten. Noben izmed tistih, ki so se oglasili, ni bil pravi!

«In kateri so mrtvi?» je povzel čez minuto — oh, ta njegov drhteči glas! «Ali je kaj o izgubah?...»

«Je.» Stano je pekla vest, da more tako veselo čitati imena ubitih. «Mrtev je ta... in ta... in ta...»

Njega ni bilo med njimi. Profesor je globoko zasopel in na njegove blede ustnice se je počasi vrnil smehljaj.

«Najlepše pride,» je zamrmral. «Verjemi, Stana, da pride...»

Verjela je, da pride; verjela zato, ker je v svojem strahu za starčevo srečo že mesece in mesece neprestano zaklinjala usodo, naj ne dá, da ne bi prišlo. Tako trdna je bila njena vera, da je še tisti večer, ko se je stričku obrnilo na bolje, pisala profesorju Jesenku, proseč ga, naj ji sporoči, kakor hitro dobi glas o Milanu Kantorju — in naj sporoči tudi njemu: oče, star in bolan, ga pričakuje z razprostrtimi rokami in z vso ljubeznijo svojega bednega srca!

A naj je bila vera še tako močna, negotovost je dolbla pod njo kakor krt. Katerikrat jo je prevzela do dna duše. In če je pomislila na to, kaj bo, ako se izkaže, da je bilo stričkovu zaupanje jalovo in da tistega, najlepšega, nikoli ne bo, ker gnije v grobu tam kje v mokri Dobrudži ali na divjem Balkanu — tedaj jo je obšla taka tesnoba, da se je trepetaje prijela za prsi...

To zamiranje med upom in strahom je trajalo dolgo. Trajalo je do tistega mrzlega dne na koncu novembra, ko je zjutraj odprla okno v stričkovem kabinetu in so jo zaščemele na goli lakti prve ostre snežinke. Mrk dan je bil, sivo nebo je viselo do streh in piš je pometal vrt Hilarija Pernata od kota do kota; v vejah ogoljenih kostanjev se je kriče presedala jata kavk. Zrak se je zdel nasičen s tesnobo.

«Kakor da se mora nekaj zgoditi,» je pomislila Stana. «Nekaj prihaja in trka na dušo — veselje ali žalost, kdo ve?»

Pa ni bila dolgo v dvomih. Dekla Monika, trafikantkina vohunka, ji je z zlobnim muzanjem prinesla pismo z moško pisavo.

«Fant piše,» je rekla, videč bledost, ki je pregrnila devojkini obraz. «Hi, hi, gospodična, kdo bi si to mislil o vas?»

Stana je s sklonjeno glavo odšla v svojo sobo. Evo, tu je bila gotovost. Pismo je bilo iz Ljubljane, zadaj na ovoju Jesenkov naslov. V tem pismu je bilo povedano, da stričkov Milan živi — ali pa, da je mrtev... Roke so ji trepetale; dvakrat se je zbodla z nožicami, preden ga je odprla. Črke so ji plesale pred očmi. Glasno dihaje jih je lovila in sestavljala, dokler se niso mahoma zlile v samo blaženo luč...

Pismi sta bili dve. «Srečen sem,» je poročal Jesenko v prvem, «ves srečen, gospodična, da vam morem javiti: Milan je živ in na

poti v Ljubljano! Nadejam se ga nocoj; dobro bo, da se tudi vi neutegoma pripravite na njegov poset. Živo si predstavljam njegovo srečo in se je radujem z vami vred... Morda vam ustrezem s priloženo inačico,» je pripisal spodaj, «zakaj uverjen sem, da se ne boste upali povedati vsega namah.»

«Ljubi, dobri človek!» je pomislila Stana, ko je prečitala drugo pismo. «Še na strička je mislil: skrb ga je, kako ga pripravim... Slišal sem, da se vrača zdrav... vest še ni potrjena... vendar pa smemo upati... v doglednem času... Ali je moči najti opreznjše, primernejše besede? Kak krasen človek mora biti Milan, da ga ljubijo tako plemeniti ljudje!» ji je prišlo na um.

Šele po malem jo je prevzela Jesenkova vest z vso silo svojega pomena. Nesebična radost ji je kipela v glavo kakor vinski opoj. Vse stvari okoli nje, soba, pusti vrt in sivo nebo nad njim, vse, vse to se je rdečilo v zarji skrivnostne, bajne sreče. Prijemala se je za sence, za prsi, z roko za roko, vprašujoč se, ali ne sanja. Mar je bilo to res Jesenkovo pismo in ne navaden papir? Ali je resnično sporočal to, kar je ona čitala?... Tak — tedaj se obeta raj! Kaj poreče striček, le kaj poreče!

Ihteč od blaženstva je hodila po sobah in stiskala drugo pismo na srce. Glas Alise Nákrtove jo je zbudil iz te omame.

«Fräul'n Stana? Kje ste, Fräul'n Stana? Onkel Hilarius hoče, da mu čitate časopis...»

Prišla je, primaknila si nizek stolček in sedla tik poleg starca. Toda v njenem čitanju je bila danes tako čudna raztresenost, v njenem glasu tak mil trepet, da se je striček zavzel. Sredi velikih novic je iztegnil roko in jo je položil na njeno teme.

«Kaj ti je, čebelica?» je vprašal tiho. «Tako drugačna si videti — tako zamaknjena... Ali se je kaj — —»

Tedaj ga je pogledala naravnost, z očmi, ki so zasijale vso resnico namah. Brez besede mu je stisnila pismo v roke in je zbežala iz sobe.

Ko se je vrnila, je že pred vrati začula hrupno dihanje in prhanje in vmes tenak, presunljivo zategnjen glas. Striček Hilarij je jokal kakor iz uma in se srdito otepal Alise, ki je silila vanj, da bi otrla solze njegove brezmejne sreče...

Vest o tem, da je Stana dobila moško pismo in da je profesor zaradi tega pisma prelival solze, je po Moniki kmalu prispela v trafiko. Gospa Blanka je komaj dočakala ure, ki sta jo s hčerjo imenovali «zameno straže». Vsa drhteča od napetosti je prihitela v Vrtno ulico.

«Kaj slišim, onkel Hilarius? Novice ste dobili?... Alisa pravi, da ste ganz außer sich...»

Toda striček se je bil že obrzdal. Prav ničesar mu ni bilo moči izvabiti. Sedel je, molčal na njeno ogovarjanje ter bobnal s prsti po knjigi, ki mu je ležala na kolenih. Njegove oči so bile svetlo zamišljene kdo ve kam drugam. Le časih se je nenadoma zdrznil in je ošinil vsiljivko s škodoželjnim, zloveščim pogledom. To vedenje jo je vznemirjalo; zakaj tudi ona je danes vsa trepetala od slutenj in pričakovanj. O čem je razmišljal onkel Hilarius? Kaj je pomenil sijaj na Staninem obrazu?... Pa ne da bi bila pogledala v zapečateni ovoj?

V tej negotovosti je minil ves dan. Striček se je zdel vsako uro bolj svež in čil in trafikantki je bilo vsako uro bolj strašno pri duši. Ko se je zmračilo in je Stana prinesla luč, je profesor zdajci izpustil knjigo na tla.

«Pusti!» je rezko velel trafikantki, ki jo je hotela pobrati. «Ne maram, da bi mi stregli tuji ljudje. Stana naj jo pobere.»

«Aber, Onkel Hilarius!» je vzkliknila s teatralno užaljenostjo in zvila roke. «Kakšni tuji ljudje? Ali mar nisem vaša — tako rekoč vaš Fleisch und Blut?...»

«Molči!» je nadaljeval striček — joj, kako odločno je že zvenel njegov glas! — «Ne maram, ne maram in ne maram. Nolo. Je n'en veux pas. Dovolj je bilo komedije, zdaj hočem imeti mir v svoji hiši. Mir hočem — razumeš? Saj nisem ležal na cesti, da bi se me lahko polastil vsak, kdor...»

«Aber...»

«Nič aber, tiho!» je nadaljeval nehvaležnež. «Od tega trenutka se vrneš med svoje štiri stene in se posvetiš vzvišenim interesom tobačne uprave. Nič več bivakiranja pri nas, nič več kaverne v Vrtni ulici. Biti hočem sam in gospodar v svoji hiši!»

«Ne, onkel Hilarius!» je zavrisknila gospa Nákrtova in poskočila na svojem stolu. «Vse, kar hočete, le tega ne — um Christi willen! Samo mrtvo me spravijo od vas, dokler nisem beruhigt... Zaničajte me, zasmehujte me, storite z menoj karkoli hočete, jaz poznam meine Pflicht in vam hočem streči do poslednjega diha.»

Hotela ga je ugnati po stari navadi, češ: ne in ne, ona ne pojde, vest ji ne dá, da bi ga «prepustila usodi». Tedajci pa je obšla strička dobra misel.

«Prav, prav!» je zavpil, dokaj bolj zvonko, nego bi bil človek pričakoval od njega. «Mera moje babilonske sužnosti je polna. Stana, prinesi oporoko! Notar naj pride takoj! Tu, pred njenimi očmi določim črno na belem — —»

A grožnje so bile že odveč. Blanka pl. Nagerthova je trepetala kakor šiba na vodi. Privid zapečatenega ovoja s praznim papirjem se je pošastno belil pred njenimi očmi.

Vdala se je. Oblila je profesorjev prag s solzami onemoglega gneva in je šla. Njen poslednji up je plaval po vodi...

«Spodil me je, der alte Bösewicht!» je izbruhnila doma. «Davongejagt wie eine — —»

«Zakaj si šla?» se je grenko zmrnila Alisa. «Prav ti si zmerom gonila: durchhalten!»

«Zakaj sem šla?» je viknila mati. «Grozil mi je, da odpre oporoko!...»

«Nu vidiš. Kdo bo zdaj pazil, da ne bi —?»

«Prišlo bo na dan. Vse pride kdaj an den Tag. Oh, da sem bila tako neumna!»

«Vse pride an den Tag,» je ponovila hči in nehote stisnila domačo haljo, v kateri je stala za mizo.

Ta beseda je imela pri Nákrtovih že nekaj časa poseben pomen. «Alles kommt an den Tag!» je v tretje zamrmrala Salvatorjeva vdova. Nato se je turobno zastrmela v hčerin život.

«Mesec dni ne boš več skrivala!» je vzdihnila čez minuto. «In če bi vsaj vedela, wer es war... Spomni se vendar: ali je bil še der Poldi — ali je bil že Matevž?...»

Alisa je obupno zmajala z glavo ter skomignila z rameni. Nekaj časa sta prazno buljili druga v drugo; nato sta si pali okrog vratu in siromašni «salon» gospe pl. Nagerthove se je mahoma zalil s kolcaji krčevitega joka...

«Te Deum laudamus!» je klical med tem Hilarij Pernat. «Rešena je domovina! Ne maram, da bi dišalo v hiši po teh steninah, kadar pride on... Samo — kdaj pride, o, Bože ti moj! V doglednem času, to utegne biti dolgo, kaj? Odkod pride in kakšen bo? Nikoli ga še nisem videl, čeprav je moj sin... Ali je vobče res — ali je mogoče, da pričakujem sina?» Vlaga hrepenenja mu je spet zalila oči. «Nu, jutri vstanem — kakor nekdam,» je nadaljeval. «Ne gre, da bi me dečko našel invalida... A kako je šla, Stana, kako rada je šla, ha, ha, ha!» je preskočil, radujoč se zmage nad Blanko. «Tisto zastran oporoke ji gre do živega, kakopak... Oporoka, to je tudi poglavje. Stavim, da je vsa polna budalosti in napak... Ali vobče vem, kako sem jo pisal? Prav nič ne vem. To pomnim, da sem pisal in sem vtaknil papir v ovoj; vse, kar je prišlo potlej, je tema... Zdi se mi — daj, stopi ponjo, rad bi jo videl.»

Veseleč se njegove živahnosti, je brž prinesla ovoj in mu ga je položila v roke.

«Da vidimo,» je rekel striček, slovesno trgaje pečate. «Da čitamo samega sebe kot neznanega klasika...» A zdajci je okamenel. Zinil je, njegove obrvi so se vzbočile do las. «Kako — kako

je mogoče? ... Ali si mar ti odprla omot?» je vprašal naježeno, moleč ji prazni list.

«Kako bi!» Prebledela je kakor prt na mizi. «Skrila sem ga pod zglavje,» je izdabila z glasom brezdanje osuplosti. «Tam je ležal do nocoj. Še prijeti se ga nisem upala...»

Oba sta zrla predse. Ko sta se spogledala, jima je bilo vse jasno.

«Kdaj je bila Nákrtočka v tvoji sobi?» je vprašal starec.

«Ne vem...» Spomnila se je, kako je po stričkovi omedlevici iskala ključa. «Morda že tisti večer, ko ste napisali... Uganila je.»

Profesor se je tiho zahehljal.

«Mm,» je dejal, kimaje z glavo. «Zdaj vemo, odkod ta sveti strah! Zdaj vemo, odkod ta ljubezen in te prečute noči! Stražila je, da ne bi pogledal v ovoj — in ne bi napravil druge oporoke... Če bi bil umrl, bi dedovala za menoj; in ko je videla, da nočem umreti, je vztrajala iz obupa... Vest ji ni dala, da bi me ostavila, ha, ha, ha!»

«Vendarle se mi smili,» je zamišljeno rekla Stana. «Predstavite si njen položaj. Vem, da trpi in da ji je ostudno pri duši.»

«Še zagovarjaj jo!» je vzkliknil striček Hilarij. «Kanalje ne trpe in pravi človek se zametava, če pomiluje kanaljo. Sicer pa — tout est pour le mieux. Šla je, vrniti se ne sme!»

Stana se je pomembno nasmehnila.

«O, vem!» jo je prehitel. «A ščurkom in žlahti ni mesta pri nas. Kar venkaj jo vrzi, če pride.»

«Ali, striček...»

«Ven jo vrzi — je vous l'ordonne! S tem je vse rečeno. Spet hočem živeti kakor polnopraven državlján in spati brez pajka v sobi. Spati po človeško!» je ponovil in razprostrl roke. «Spati — oh, spati...» Vzdignil se je in šel sam do postelje, braneč se njene pomoči. «Pusti, saj vidiš, da sem zdrav... Jutri vstanem kakor mladenič.»

«Jutri po zajtrku mu pokažem prvo pismo,» je sklenila Stana. «Zakaj Milan pride, gotovo pride že jutri...»

«Dete!» je zamrmral profesor, trudno dvigaje trepalnice, ko mu je voščila lahko noč. «Dete... dete...»

Tako nežna sta bila postala drug do drugega, odkar je šla smrt mimo hiše!

«Ljubi striček!» je šepnila Stana.

Poljubila ga je na čelo in na roko; nato je utrnila luč in se je tiho umaknila k vratom. Predstava njenih svetlo nasmehnutih oči je spremila strička v sanje kakor dvojica zvezd na zatonu tega znamenitega dne...

Stana je tisti večer dolgo čula. Nekaj prazničnega jo je bilo prevzelo, kakor hitro je sedla v svoji sobici za mizo in vzela šivanje v roke; nekaj podobnega kakor na večer pred sv. Nikolajem, ko je bila vsa njena deklinška radovednost v peharju, katerega je bila nastavila, da ga najde zjutraj zvrhanega stričkovih darov. Zrla je v knjigo, načeto pred dvema mesecema, ki je ves čas profesorjeve boleznini ni bila odprla. Besede so se vrstile pred njenimi očmi, stavek se je pritikal stavku — toda njen duh je poslušal misli, ki so se zgrinjale nanjo z vseh strani. Čudila se je, da more biti toliko misli o tako preprostem in samoumevnem dogodku. Jutri pride Milan, sin v očetov dom. To je bilo jasno in skladno kakor solnce po dežju in spomlad po zimi. Za težkimi preizkušnjami se je bližalo veliko obdarovanje. Obdarovanje in višek sreče za strička — da. A zanjo? Kaj je pomenila Milanova vrnitev zanjo? Ali ne bo poslej njen kotiček manj gorak in stričkova ljubezen do nje prikrajšana zaradi velike ljubezni do sina? Ob tem vprašanju se je izgubljala v brezkrainost dvomov in tesnob.

Predstavljala si je, kaj bo, kadar se Milan oženi. Bogat bo, gotovo si prej ali slej poišče družico. Ali bo ona potlej še ostala v hiši? Ali se bo morala umakniti iz Vrtne ulice k tujim ljudem? Ali je mogoče, da bodo vsa ta leta truda in skrbi, vsa ta minulost ljubezni in žive priklenjenosti k stričku mahoma brez veljave? Le kako bi živela daleč od njega!

Zaihtela je, da sama ni vedela kdaj. Čim bolj se je bližal jutrišnji dan in z njim raj na zemlji za strička Hilarija, tem težje ji je bilo srce in tem bridkeje se je zavedala, da jo je željno pričakovanega Milana v dno duše strah...

Starinska ura je odbila pol dvanajste. Stana se je zdrznila. Ali ni Monika zunaj govorila z nekom? V zamišljenosti se ji je prejle zdelo, da nekdo nekje zvoní... Kdo bi utegnil biti? Trafikantka? Ne, bil je moški. Slišala ga je, kako je oprezno stopal po pred-sobju. Njegov pridušeni glas je imel svež, prijeten zvok. A že je Monika potrkala na vrata.

«Mlad gospod želi govoriti z vami,» je zašušljala, lokavo trepljaje z očmi. «Z vlakom je prišel. Menda bo tisti, ki vam je pisal...»

Stana je planila s stola in je obstala kakor bel kip. Srce ji je zamrlo od presunljive gotovosti. Na pragu njene sobe je stal mlad človek v srbski uniformi s prsi polnimi odlikovanj.

«Gospodična Mirnikova?» je vprašal toplo, gledaje jo z dvojico resnih, jasnih oči. «Oprostite moj pozni приход. Srce mi ni dalo, da bi odlašal... in vlak je imel zamudo... Jesenko me pošilja k vam. Moje ime — —»

Toda Stana ni več potrebovala imena; uganila ga je, kakor hitro mu je pogledala v obraz. Ves o n je bil, le mlajši, višji in — da, še lepši od njega!

«Milan Kantor!» je zamrmrala, premikaje ustnice kakor v snu. «Bog bodi zahvaljen, da ste prišli...»

Nehote mu je pomolila roke naproti. Ko jih je stisnil med svoje krepke moške dlani, jo je minil poslednji strah. V njegovem dotiku je bilo nekaj bratsko pomirljivega in v črtah njegovega obličja je trepetal skoro nežen izraz. Ne, ta Milan ni mogel biti nevaren človek! Obšlo jo je, da bi mu rekla radostno, osrečujočo besedo; a v tem je zapazila Moniko, ki je še vedno stala za njim in lakomno strigla z ušesi.

«Govoriva tiho,» je dejala Milanu, ko ji je pred nosom zaprla vrata. «Vaš oče spi...»

«Kako mu je?» ji je hlastno segel v besedo. «Povejte — pred vsem mi povejte to! Jesenku ste pisali, da je nevarno obolet. Ali je mar — —» Glas mu je zajeknil sredi stavka. «Planil sem v prvi vlak in sem se pripeljal!» je dodal, proseče viseč z očmi na njenih ustnicah.

«Otet je — najhujše je šlo mimo nas!» je odgovorila z izrazom obličja, ki je vidno pričal o njeni radosti, da mu more povedati tako dobro vest. «Jutri hoče že vstati, da zaživi po svojih navadah... A dajte, sedite,» je dodala z nasmeškom. «Ne spodobi se, da bi mladi gospodar stal v svoji lastni hiši. Peljala bi vas v stričkov kabinet, če bi ne bil tik zraven njegove spalnice. Zbudil bi se, hotel bi vedeti — nu, lahko si mislite, da ne bi več zatisnil oči.»

«Tedaj jutri?» je vprašal nekam razočarano. «Morda pa ne spi? Morda bi ga...»

«Zbudila? O, kako ste nestrpni!» se je nasmejala. «On vas je čakal brez konca in kraja, vi pa ne bi potrpehi teh nekaj ur?... Tako slab je še, siromak, tako ves ubog in droban; kar zavzeli se boste!» je nadaljevala z glasom drhtečim od nežnosti. «Nisem se mu upala povedati vse sreče namah. Dala sem mu pismo, tisto, ki pravi, da ste baje živi in da se utegneta vrniti... O, kako je plakal od veselja!» Zamaknjeno je sklenila roke. «Jutri zjutraj mu pokažem drugo pismo — da pridete vsak trenutek — in nato, šele nato vam odprem njegova vrata.»

Milanove oči so jo vlažno gledale preko mize, sive in svetle kakor oči Hilarija Pernata, kadar se je vdajal svojim najdražjim mislim.

«Tedaj jutri,» je ponovil nekam v zadregi. «Vaša volja mi bodi zapoved, saj vem, da vam jo narekuje le skrb za mojega ubo-

gega očeta. Toda — kje naj čakam odrešenja? Tujec sem. Ali bi vas zelo iznenadil s prošnjo, da me prenočite pod domačo streho?»

Lahna rdečica jo je oblila do sencev.

«Prostora bi imel striček dovolj,» je dejala po kratkem molku, «toda v sprednjem krilu so bili Bavarci — ondi še ni pospravljeno — tu zadaj pa je malo sob in vse so preblizu strička... Razen tega vas moram opozoriti, da bo jutri vse mesto govorilo o vas: prišel je sredi noči in je spal v Vrtni ulici, a profesor ni ničesar vedel o tem.»

Njen glas je bil tako miren in preprost, da se mu je zazdel ta pomislek samoumeven.

«Branil vas bom,» je odvrnil z nasmeškom ter položil roko na sabljo. «Viteško se postavim za vas.»

«Čeprav ne,» je rekla skoro prešerno, «samo da me opravičite stričku. V Vrtni ulici smo zelo samosvoji, kar se tiče teh vrlih ljudi... Posteljem vam v knjižnici na usnjati zofi, ali vam je prav?... Pojdiva... tiho... še tiše... evo!... Takoj prinesem čaj, mrzel prigrizek in stričkove smotke. Jutri se lahko nadejate boljšega pogoščenja.»

Ko se je vrnila s podnosom, ga je našla pred hrastovimi policami, ki so segale do stropa. S spoštljivo radovednostjo je ogledoval brezkončne vrste knjig.

«In to še ni vse,» je dejala, sluteč njegovo misel. «Tiste, ki jih striček najrajši čita, ima v pisalni sobi. A tudi tu bi našli marsikaj dragocenega. Evo Dalmatinove biblije — in tu ‚Candida‘ v prvi izdaji — pa ondi, ‚Vergilii Maronis Opera‘, prekrasen beneški tisk iz leta — —»

Mladi mož jo je začudeno pogledal.

«Vidim, da ste med knjigami doma, gospodična. Odkod ta učenost?»

«In ves Balzac, Shakespeare in Goethe, Rusi, vsi veliki pisatelji v izvornikih!» je nadaljevala, kakor da se ne more ustaviti. «Odkod moja učenost? Striček je bil tako dober in me je učil tega in onega, da laglje kramlja z menoj. A ne bojte se, da bi dišale moje omake po latinščini!... In tukaj, v teh zaklenjenih predalih, so njegovi lastni rokopisi,» je dodala z vidnim zadovoljstvom, nalivaje čaj v skodelico. «Pred dvema letoma je končal razpravo o Bergsonu — in jo je spravil v predal. Ne izda je, pravi. Če ga naprosite, vam jo morda pokaže...»

«Navdušena učenka ste!» se je nasmehnil Milan.

«Še bolj hvaležna. Zaslužil je — in koliko, koliko več!» Obstala je pred njim ter vroče uprla svoje jasne oči v njegovo lice.

«Nikoli mu ne bi mogla odslužiti, kar je storil zame. Spoznali ga boste. Tako umen je, tako dober in plemenit... Saj ni mogoče, da človek ne bi ljubil takega očeta!»

«In tudi ne, da bi ga ljubil bolj od vas,» je rekel mehko. «Strička ga imenujete — ali sva sorodnika?»

Zardela je in žalostno pobesila glavo.

«Ne,» je odvrnila s tihim, resnim glasom; vse prejšnje težke slutnje so ji iznova legle na srce. «Sirota sem. Moja mati je bila vdova in mu je gospodinjala. Ko je umrla, me ni dal od sebe. Vzgojil me je, učil me je. Bil mi je oče in — ves svet!»

Milan Kantor je vstal izza mize in jo je prijel za roke.

«Srečen sem, da vas je imel,» je zamrmral s svojim toplim, odkritim glasom. «In neizmerno sem vam hvaležen za vse, kar ste storili zanj... Ne pozabite, nikoli ne pozabite, da sem do smrti vaš dolžnik!»

Stana je pobesila glavo še globlje — nato mu je zdajci vedro pogledala v obraz.

«Hvala za to besedo,» je šepnila. «Hvala vam in — —» Obšlo jo je, da bi mu rekla nekaj milega, prisrčnega. A v tem je udarila stenska ura. Stana se je strahoma ozrla nanjo in je zategnila ogrtač okoli ramen. «Bože moj, ena je — in striček se zbudi ob sedmih!... Lahko noč. Spite sladko — to prvo noč v domači hiši!...»

Milan Kantor je še dolgo zamišljeno strmел v vrata, ki so jo skrila njegovim očem. Po štirih letih gneva in trpljenja mu je bilo nocoj, kakor da je priblodil v dvor usmiljene pravljice. Tako skrivnostno se mu je bil odprl ta mirni svet, da je skoro dvomil o njegovi resničnosti. Ali je bilo mogoče, da je dihal za temi stenami njegov pravi, rodni oče, ki ga bo ljubil do konca svojih dni? In ona! To milo, vdano bitje, ki ga je sprejelo kakor angel dušo na pragu raja!

«Gotovo še ne spi,» je ugibal, ležeč v temi. «Ona čuje in skrbi. Zanj skrbi — in morda tudi že zame.» Tako čudno prijetna mu je bila misel, da bi utegnila skrbeti tudi zanj.

Toda Stana ni skrbela, ne zanj ne za koga drugega. Vsa srečna se je bila vrnila v svojo sobico, vsa mirna in brez skrbi. Tako lahko ji je bilo namah in tako svetlo se ji je zdelo življenje, da je strmela vanj kakor oblak v kristal začarane vode. Sedela je na postelji z rokami sklenjenimi pred seboj in v blaženi brezmislici poslušala pesem, ki je rahlo, rahlo vzhajala iz tišine njenega srca...

(Konec prihodnjič.)

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje in konec.)

«Stana? Stana!» je klical drugo jutro striček Hilarij, ko je obrit in napravljen sedel za mizo ter čakal zajtrka. «Počasnica, kod se obotavljaš?... Pridi že, prinesi kaj; lačen sem kakor volk in — Stana, Stana!» Razgrajal je, zvonil s kozarcem ob steklenko za vodo in muzaje se poslušal v sebi utripanje prebujenih moči.

«Zdaj mu ponesem pismo,» je pomislila Stana v kuhinji, vsa sveža od sreče in pričakovanja. «Samo da mu ne bi škodilo — temu ljubemu, dragemu človeku!»

In v knjižnici je stal Milan Kantor v svoji kakijasti uniformi, s čelom naslonjenim na okno, s prsti zagrebenimi v mišice prekrižanih rok. Srce, ki v bojih ni trepetalo, mu je razbijalo tako brezumno, da so odlikovanja žvenketala nad njim.

«Ali je mogoče?» je šepetal. «Ali je resnica? Zdajle — čez nekaj minut — čez trenutek že — bom videl svojega očeta?...»

Skozi stene in vrata je slišal njegov glas — glas moža, ki ga je ljubila uboga mati!...

Toda striček je postajal res nejevoljen. Le kaj je delala Stana, da ni bilo duha ne sluha o njej?

«Ah nom de Dieu de bon Dieu!» je godrnjal. «Quam ego! Zanemarjati me misli? V obče ji moram brati levite, čim preje, tem bolje. Slišal sem, kako je v knjižnici govorila z nekom; gotovo je rekla Moniki, naj pospravi... In jaz sem ji bil tako strogo zabičil, naj ne spušča te nepismene koze med moje knjige. Počakaj, matuška!»

Tedajci pa je začul v predsobju njen glas in glas druge osebe. Šepetali sta, ne prijazno, to je uganil na prvi mah. Beseda semkaj, beseda tja — in šepet je zrasel v prepir. Tisti drugi glas je sikal, vriskal, lomil se od ogorčenja in usihal od togote. Profesor je spoznal, da govori trafikantka.

«Nein, nein,» je rojila Blanka Nákrtova, «takšne mi ne bodo kazale vrat! Ich glaub' gar nicht, da bi bil onkel Hilarius naročil... K njemu hočem, pustite me! Takšne mi ne bodo — —»

«Kakšne?» je osupnil Hilarij Pernat. «Kako — kakšne? Kateri vrag ji je odprl? Nu počakaj, danes ti dam vetra!...»

A že je vdrla v spalnico. Novica, s katero je Monika na vse zgodaj prihitela k njej, jo je bila pripravila ob poslednji ostanek

pameti. Mešalo se ji je. Hotela je vendar že poraziti «diese Schlange» — ali pa umreti na postojanki. S steklenimi očmi in razkrečenimi prsti, razmršena kakor furija je obstala pred njim.

«Tako niste mislili, onkel Hilarius — oh, saj ne more biti!» je zavreščala, teatralno vijoč roke. «Niste ji ukazali, naj mi pokaže vrata!... Izpregovorite, ach, mein goldener Onkel Hilarius, postavite jo na laž!...»

Toda striček Hilarius ni izpregovoril. S svečano strogostjo je vrgel podtaknjeno «oporoko» na konec mize in trdo potrkal nanjo. Njegov pogled je bil oster kakor krvniški meč.

Nobena beseda ne bi bila mogla poraziti Blanke strašneje od te neme obtožbe. Vsa kri je mahoma izginila iz njenih ustnic in lic. Opotekla se je in trepetaje obslonela ob zidu. Njena prepadenost je bila tolikšna, da je na vrat na nos porinila glavo v zanko.

«Es ist nicht wahr!» je zakričala. «Ni res, ni res, ni res, Onkel Hilarius! To je Stanino delo. Samo ona je zmožna tega. Nur sie kann das Testament ge — —»

«Stoj!» je zagrmel striček tisti mah in pomeril nanjo z iztegnjenim kazalcem. «Odkod pa veš, da je bil v ovoju testament?!... Apage! Izpred mojih oči, kanalja! Da te ne vidimo v Vrtni ulici, dokler visi solnce na nebu!»

To je bil odločilni udarec. Blanka je bila razkrinkana, vse je bilo izgubljeno. Njen obraz je bil zelen kakor njene oči. Jeknila je od onemogle zlobe in omahnila proti vratom. A tam je uzrla Stano.

«Adjé,» je zacvilila, «adjé, vi verblendeter Greis! Moja noga ne bo več prestopila vašega praga! Toda zapomnite si: vaša zlata Stana je vendarle ničvrednica — eine Schlange und ein unzüchtiges Ding... Snoči je prišel k njej mlad človek — ein serbischer Offizier, jawohl! — in se je zaprla z njim v biblioteko!... Še zdaj ga ima tam, le prepričajte se!...» Njen pogled je zmagoslavno zletel od Stane do strička.

In res sta oba vztrepotala. Starec je ves pobledel in počasi segel z roko na srce. Njegova usta so se odprla, oči razširile.

«Ali je mogoče?» je zamrmral, gledaje Stano, kakor da mu je umreti. «Ali je resnica, ti grdo dekle?...»

Stana je pobesila glavo.

«Nu vidite!» je viknila trafikantka. «Eine Schlange und ein unzüchtiges — —»

A v tem je striček oživel. V njegov blede obraz se je vrnila kri, vse črte so mu zaigrale. In glas — le odkod je vzel siromak ta jerihonski glas!

«Prišel je! Snoči je prišel!» je planilo iz njegovih ust. «Kje ga imaš, hudobnica? Zakaj mi nisi povedala — cur non dixisti?»

«Umirite se, striček — nu, umirite se,» je šepatala Stana, loveč ga z razprostrtimi rokami, trdno uverjena, da se mora zdaj-zdaj zgruditi v nezavest. «Razburjenje vam škodi, nu, nikarite...»

Toda lepo je naletela!

«Kaj, umirim naj se!» je kričal striček čedalje glasneje. «Sin je pod mojo streho — in jaz naj se umirim? Kako umirim! Kako škodi? Ali mar ne vidiš, slepota, da sem zdrav — da sem zmožen rušiti stolpe in obzidja?»

Tisti mah se je pojavil na pragu Milan Kantor. Uprl je oči v strička Hilarija in je obstal kakor vkopan.

Tudi striček je umolknil. V brezumju sreče, ki ga je prešinila, je zaigral na njegovih ustnicah droban, toliko da ne hudomušen nasmešek.

«Nu, mladi mož,» je dejal s kar moči trdnim glasom, «nu, stopi bliže! Pokaži se — daj papanu roko!...»

A zadnja beseda mu je ostala v grlu. Krčeviti smehlaj njegovih ust se je nenadoma razsul. Ne čuteč pekoče mokrote, ki mu je drla iz oči, je razširil roke proti sinu in je obstal kakor razpet na križ ljubezni...

*

Pol leta je bilo minilo. Milan Kantor je bil zdavnaj prepisan v Milana Pernata, v trafiki je vokal Leopold Matevž pl. Nagerth že nekaj mesecev, ne da bi se bil kdo čudil njegovi prisotnosti, in senzacionalni samomor Karla Plešivca je bil prav tako pozabljen kakor uboga Mimi in njeni otroci, ki bi bili poginili od vsega hudega, da ni profesor iz lastnega nagiba odprl roke. Histerično zanimanje, s katerim je javnost pozdravila veliki dogodek v Vrtni ulici in manjše, enako nevsakdanje dogodke, ki jih je usoda nanizala okoli njega, se je vračalo v običajne meje. S tem ni rečeno, da bi bili prebivalci našega mesta opustili vtikanje nosov v tuje posle ali vobče katerokoli svojih podedovanih navad; narobe, vsiljivosti, opravljivosti, čredne zlobe in vsakojake druge nespodobnosti je bilo skoro več nego prejšnje čase. Edini otok, ki je zelen in nedostopen štrlel nad blatom naše javnosti, je bila hiša strička Hilarija. Čim več je bilo zunaj teme, tem več je bilo v njej svetlobe; čim rajši so v mestu govorili o njej, tem rajši so v njej molčali o mestu. Živeli so gospodsko, odmaknjeno, v sebi zaključeno življenje — edino, ki more dandanes obvarovati človeka, da se ne zlije s podlo kalužnico ljudi...

Enega tistih zlatih junijevih popoldnevov leta 1919. je hodil striček z Milanom po vrtu. Razkazal mu je bil vse rože, vsa

drevesa in vse steze ter mu odkril zgodovino sleherne podrobnosti tja do Julija Pernatha in še delj nazaj. Čuvstvo neprelomljive zveze med prošlostjo in bodočnostjo je pri tem globoko prevzelo sina in očeta. Molče sta obsedela v hladnici; njiju oči so zamišljeno blodile po zelenih lehah, cvetočih vrtnicah in nosnih vejah hrušek in breskvi. Hilarij Pernat ni vedel, ali hodijo sinove misli tisto pot kakor njegove; toda sam je slovesno čutil pomen slike, ki se je razgrinjala pred njim, vsa skladna in enozmisljna, od sina ob njegovi strani pa do slemena hiše in do peska, ki mu je škripal pod nogo. In ko je prihitela Stana z malico in s svojim srečnim smehom na ustih in v očeh, se je spomnil marsičesa, kar je bil čul, opazil in uganil, in obšlo ga je, kakor da tudi ona ni odveč v tej sliki. Njen svetli smeh, njene dobre oči, njene lepe delavne roke, njen vitko dozoreli stas, vsa njena duša in pojava je bila zraščena z življenjem Pernatovega doma.

«In vendar,» je izpregovoril, išoč besed za svojo misel, «vendarle je tu nekaj, česar pogrešam. V moji sreči je še vrzel in most, po katerem pojdem v večnost, še ni dozidan... Da, časih mi je, kakor da živim v grobnici. Ali mar ni res, da je hiša grob, če ni v njej — —»

Stana in Milan sta ga začudeno pogledala. Toda guba napetega iskanja na stričkovem čelu se je mahoma razleknila: sklenil je bil, da pove svojo željo brez prisodob.

«Stana,» je rekel in prijel mladenko za roke, «nikar se ne ustraši, Stana... Veliko novico ti povem: Milan bi se rad oženil.»

Osupnila sta vsak po svoje. Med tem ko se je Milan nasmehnil in radostno zardel, je Stana prebledela kakor prtič v njeni roki.

«Vem, vem,» je nadaljeval profesor. «Zate je to zamotano vprašanje. Težko bi dala ključe iz rok — ne glede na to, da v boljših rokah ne bi mogli biti...»

Njena spodnja ustnica je žalostno drhtela. Tiho je vzdignila zveženj ključev, ki ga je zmerom nosila s seboj, in ga je potehtala na rokah, kakor bi se pripravljala, da ga položi pred strička.

«A to ni edino,» je dejal Hilarij Pernat, ne menceč se za učinek svojih besed. «Utegnili bi biti še drugi razlogi. Na primer ta, da si midva z Milanom ne moreva misliti gospodinje razen tebe: da te ne moreva ne odstaviti ne zapostaviti — ker ne bi mogla živeti brez tebe!... In zato — quid nobis faciendum? Kakorkoli si belim glavo, rešitev je samo ena...»

Odkašljal se je in popravil ščipalnik, ki mu je lezel z nosu. Stana je trepetala.

«Priznajmo,» je nadaljeval starec s čudno mehkim glasom, «priznajmo, da moj Cunctator v kakem pogledu ni snubec po

tvojih željah... A vendar, dete, vendar te vprašam: ali ga hočeš, ko striček prosi zanj?... Le voulez-vous?...»

Tedaj je Stana zažarela kakor roža pred vhodom v hladnico. Z blaženim smehljajem se je nagnila stričku na prsi, položila mu roko okoli vratu in zašepetala:

«Oui, mon oncle...»

L. Annaeus Seneka — A. Sovre:

Apokolokyntosis — Potikvitev

Satira na cesarja Klaudija smrt ter njegovo pot v nebesa in pèkel.

Leta 41. po Kr. je poslal cesar Klaudius Seneko v izgnanstvo na Korsiko. Seneka je bil kot velekapitalist, finančnik in diplomat vaje razkošnemu življenju v Rimu; lahko si je torej misliti, kako silno ga je kazen zadela. Osem let je moral prebiti na divjem, samotnem otoku. Leta 49. ga je Klaudius sicer poklical nazaj, ali Seneka mu izgnanstva ni nikoli pozabil. Najhuje pa ga je grizlo to, da je moral kot dvorni retor in vzgojitelj mladega Nerona sestaviti ob Klaudijevi smrti poveličujočo osmrtnico. Toda kruto se je maščeval. Skoraj da neposredno po cesarjevi smrti se je pojavil v rimski javnosti paskil — da ga je napisal Seneka, ni nihče dvomil —, v katerem je izbrizgal pisec na cesarja ves strup smrtnega sovraštva. Poróga je tako ujedljiva, da je po njej domala nemogoče objektivno orisati Klaudijevo osebnost; zakaj neprestano se vsiljuje človeku žalostna nakaza idiota na prestolu, narisana v satiri z naravnost grozljivo umetnostjo. Že naslov «Apokolokyntosis» sam je strupen dovtip, narejen po «apothēsis». Kolokynte pomeni tikvo, bučo, ki je bila in je še simbol gluposti. Pisec hoče torej reči, da Klaudius ne zasluži izpremembe v boga, temveč v tikvo. Poleg Petronijevega Trimalchiona je Potikvitev najboljša antična zabavljica in — dasi brezmejno zlobna — ena najbolj duhovitih političnih satir v svetovnem slovstvu.

Uvod

Zabeležiti hočem kašnjim v spomin, kaj se je primerilo v nebesih dne 13. oktobra 54., ob svitu nove dobe, na pragu do srečnih zlatih časov. Peresa mi ne bo vodil ne prikup ne odkup: kar bom napisal, je do mrvice res. — Ako me kdo vpraša, odkod moja vednost, mu najprvo, če me ne bo volja, sploh odgovoril ne bom. Kdo neki me more siliti? Mar nisem svoboden, kar je odbilo nje mu, ki je na sebi dokazal, da je res, kot pravi pregovor: Za kralja ali norca je treba, da se človek rodi? Če se